— CONCA DE BARBARA —

CONCA DE BARBARÁ

III

GUIA DE LA CONCA

PER

ANTONI PALAU I DULCET

CONCA DE BARBARÀ

III

GUIA

DE

LA CONCA

PER

ANTONI PALAU I DULCET

CONCA DE BARBARÀ

III

GUIA DE LA CONCA

Tirada de 750 exemplars

CONCA DE BARBARÀ

III

GUIA DE LA CONCA

PER

ANTONI PALAU I DULCET

BARCELONA
Impremta Romana - Hospital, 97
1932

LA CONCA DE BARBARÀ

ITINERARIS

DE MONTBLANCH A ROJALS PER LA PENA

4 hores.

Cal sortir pel Portalet de la Serra i tombar a l'esquerra. Ben tost el camí es divideix en dos, el de l'esquerra, passant pel Mas de l'Organista i el torrent de Gorriner, aviat s'enfila fins a les envistes de l'ermita de Sant Joan. Cal prendre el de la dreta, menys pesat. Després de passar les arcades de l'Aqüaducte que porta les aigües de la Pasquala, i al cap d'un quart, cal deixar el camí que tot planejant mena per la Tossa a l'ermita de la Trinitat, i enfilar-se a l'esquerra, passar per entre els tossals Pedregós i de l'Argelaga. Deu minuts més i es travessa el barranc de la Mala Anima, tenint a la dreta la fondalada de Sant Joan. Costa amunt, es deixa a l'esquerra un camí de carro que ve a raure a la Font del Mació. Pasat el barranc, el camí decanta a la dreta. Després s'encaixona, s'enlaira i aconsegueix la carena. Des d'allí, i tenint a la dreta l'ampla vall de la Tossa, s'arriba amb tres quarts més sota el gran penyal de l'ermita de Sant Joan. Des d'aquí en cinc minuts es puja a l'ermita. Per la seva descripció vegi's la GUIA DE MONTBLANCH.

Des de l'ermita es pot anar a la Pena tot remontant la fondalada fins als *Plans* i vorejant la vall de la Trinitat, el cap d'una hora, decantar-se a la dreta fins a la *Miranda*. Però és més agradable seguir el camí de les *Cent Fonts*. Es deixa a la dreta el viarany que baixa a L'Espluga, i tot

seguit es troba a l'esquerra la cinglera que amaga la Cova de Nialó. Aquesta s'assoleix pujant per la reconada amb set minuts.

Seguint el nostre camí, deixem el barranc de la Tossa i entrem a una plana de llicorell i poca vegetació. En deu minuts més es baixa, entre pins i brossa, a la nova carretera forestal de la Trinitat a la Pena. Abans el vell camí davallava a l'ermita, d'una manera aspra. Actualment, seguint per la dreta la carretera és molt agradable.

La carretera per l'esquerra, segueix serpentejant per la vall de la Trinitat, Travessa la vessant dita Cent Fonts, on regalimava l'aigua per tots indrets. Ara han estat canalitzades les deus d'aigua i portades a l'Espluga. El camí és sumament pintoresc. Sempre pujant suaument entre atapeïda verdor, es camina de sorpresa en sorpresa. ¡Tants i tan bells són els aspectes del país!

Es deixa a l'esquerra un refugi, construït pels enginyers forestals, a la dreta una fita indicadora, i el cap de mitja hora s'arriba al gemat lloc de la Pena, que havem descrit a la GUIA DE MONTBLANCH.

Cal seguir la carretera per la Font dels Boixets, tot deixant a l'esquerra el Mirador situat a 1000 metres d'altitud. Tot seguit ens endinsem per entre atapeïda verdor i al cap de mitja hora assolim els *Plans* pel coll de la Creu de l'Ardit (1020 metres), des d'on es gaudeix d'un gran panorama. A ponent el muntanyam presidit per la Baltesana. Allí prop la barrancada de Castellfullit amb la cinglera que sostenia la fortalesa dels sarraïns. Sota el Puig de l'Aliga (1053 metres), els enderrocs de la Mina de barita. A llevant ja es veu Rojals.

Seguint la carretera, aviat es veu el Mas del Guerxet, i a la dreta dalt d'un turó el poblet de Cogullons. Cal fer un llarg revolt pel serrat de les Fontanelles i passar sobre el comellar del Bon Rostre. A la dreta hi ha els camins de La Bartra i Farena, i allí prop la Font de les Fontanelles. Al cap d'una hora de caminar pels Plans i després d'un revolt apareix

ROJALS.. — Aquesta població, de 381 habitants, s'esten damunt la serra de Roquerola a 977 metres d'altura sobre

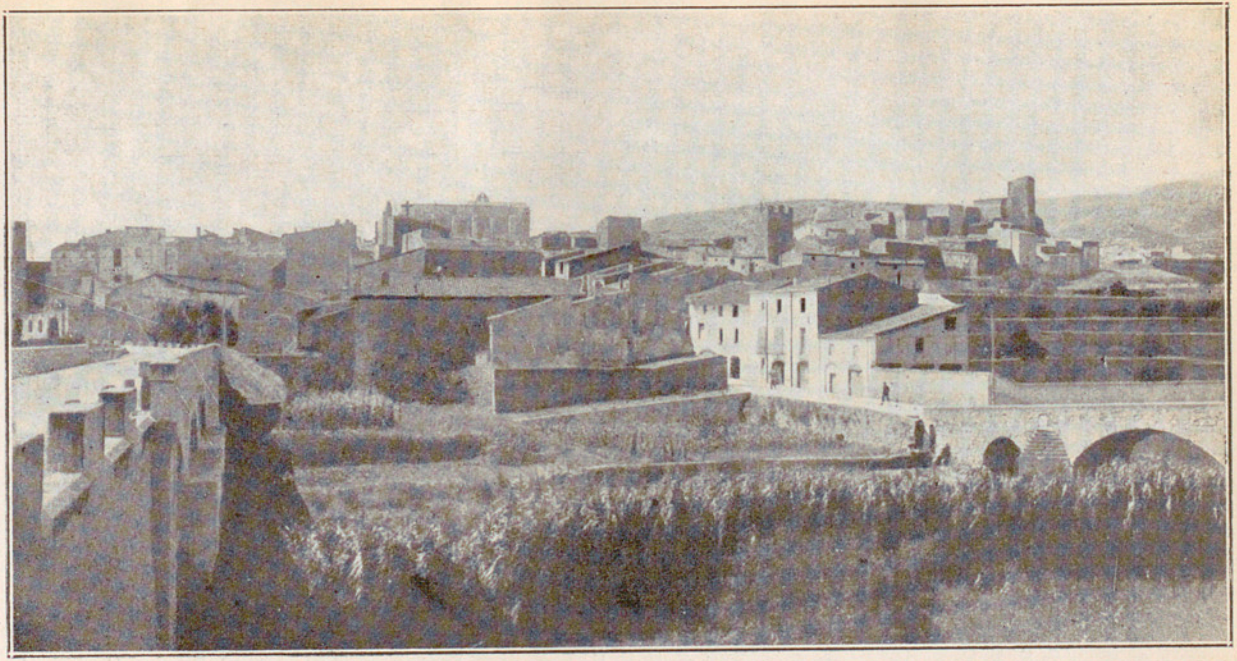

Montblanch

el nivell del mar. Les cases d'aspecte senzill i arrambades a una cinglera, es mostren a tots els vents.

Rojals gairebé no té història. Enlairat en lloc solitari, apartat dels grans nuclis de població i oblidat per tothom, les generacions es succeeïxen a través dels segles, sense créixer ni minvar en nombre. Alguns suposen aquest poble fundat pels moros, suposició fonamentada, si es té en compte que ocupa un punt estratègic, des d'on s'atalaien totes les muntanyes que limiten la Conca, Prades i Camp de Tarragona.

Durant la reconquesta, trobem que en 1151 ja era dels cristians. En setembre de 1252, Guillem Morell de Rojals fa donació a Poblet d'una casa i dues vinyes que posseïa a Montblanch. En 1359 pertanyia al Rei i constava de 24 albergs amb uns 100 habitants. Actualment formen el districte municipal 64 edificis, alguns d'ells abandonats. La Bartra, a uns tres quarts anant a Farena, té 9 cases; Cogullons a uns cinc quarts és el poblat més enlairat, i té 29 cases; i Pinatell a més d'una hora al fons, prop la vall del Brugent, 29 albergs.

Rojals té una plaça i pocs carrers. Recordem: Major, Bartra, Llenya, Font, Unió, etc.

L'Església, regida per un Rector d'entrada, és sota l'advocació de Sant Salvador, o la Transfiguració del Senyor. L'arrodonit absis i la bulsonada dels paraments proclamen el seu origen romànic. Ha sofert vàries restauracions, i a l'interior no recordem res digne d'esment. Ocupa el lloc més enlairat, i naturalment, des dels seus murs es gaudeix d'un immens panorama. La taula de pedra que hi ha al davant, servia perquè el nunci llegís els pregons reials.

La cinglera fa de muralla natural per la banda de ponent, molt interessant per l'estudi del geòleg. Les cases són pobres, despullades de tot rastre artístic i algunes cauen en ruïnes.

La Festa Major es celebra els dies 6 i 7 d'agost.

El terme, el qual en l'Edat Mitja era de Montblanch, actualment afronta el N. amb l'Espluga i Montblanch; al E. amb el mateix Montblanch; al S. amb Montral, i al O. amb Vallclara. En les 2443 hectàrees del terme es cull blat, ordi, civada, sègol, cigrons, fesols, guixes, ametlles, ave-

llanes, patates, fruites, vi, oli, etc. La majoria dels habitants, però, es dediquen a carbonejar pels boscos. El terreny és de llicorell, i les aigües bones.

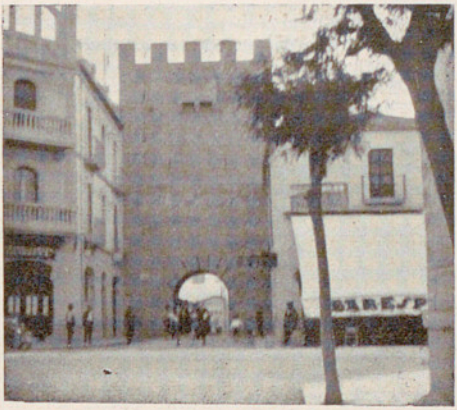

Montblanch, Portal de Bové

DE MONTBLANCH A ROJALS PER LA VALL

9 quilòmetres, 2 hores 30 minuts.

Carretera de Reus a la Creu de les Roquetes, un quart. A la dreta camí carreter ben marcat, el qual per la columna de l'aigua baixa al torrent de la Vall que cal travessar. Passat l'Estret de la Vall, 40 minuts, hi ha dos camins: el de la dreta tot enfilantse per la vessant troba el Mas de Ponet, 1 hora. Aviat es deixa a la dreta la Font de la Sibina. A 1 hora 50 minuts, es passa prop del Mas Soler, i després de giragonses entre vegetació i gaudint de bones vistes damunt la Vall, es troben munió de viaranys, que en accentuada pujada menen tots a Rojals, 2 hores, 30 minuts.

El camí més utilitzat des de la sortida de l'Estret de la Vall és el de l'esquerra, el qual, comença a pujar prop de la Font de Jesús, per un viarany enclotat i pedregós. Allí a la dreta es veu el gran Molí de la Vall, entre atapeïts de verdor.

Aquesta Vall en antics documents ve designada per *Val de Lladrons*. En 1359 consta hi havia cinc masos. En 25 i 26 de juliol del corrent any 1931, un grup excursionista acampà en aquests llocs rememorant l'antiga *Vall de Lladrons*.

El camí segueix enfilant-se ràpidament; a la dreta es deixen varis corriols que s'endinsen al bosc. Amb mitja hora llarga s'assoleix un collet amb el barranc de l'Obac. Allí es planeja pel rocam. A l'esquerra es deixa el camí que baixa a Vilavert i amb mija hora més sempre pujant, es troba l'escamot de cases nomenat Rojalons. Pertany a l'Ajuntament de Montblanch i a la parròquia de Sant Miquel de la pròpia vila. Es habitat per sis famílies, compostes d'uns trenta individus, els quals s'ocupen gairebé tots en pastar pa. Ja ho diu la corranda:

Rojalons
Set cases i vuit forns.

El camí encara segueix pujant entre terreny abrupte. Passant per sota dels Tossalets, els trontollaments geològecs petrificats pels segles atrauen l'atenció. A la dreta es domina la Vall i s'albira el gran Mas de Soler. Al davant es retalla l'església de Rojals, i deu minuts abans d'arribar-hi es deixa a l'esquerra un altre camí que va a Vilavert. A les dues hores i mitja d'haver sortit de Montblanch s'aconsegueix Rojals.

DE MONTBLANCH A VILAVERT

5 quilòmetres

S'hi pot anar per camí de ferro i per carretera. La via del carril, descriu un lleu revolt fins a la Caseta de la carretera de Valls. Ben tost entra a la Roca Sanxa, on hi ha una font a la dreta. Per obrir aquest pas començaren les obres en 1862 i duraren un any. La companyia de ferrocarrils usà per primera vegada el martinet de vapor, inventat per l'enginyer anglès Bruyet. Es treballà de ferm aguantant els raigs del sol, i les fornals; havent d'engegar centenars de barrinades per tal de tallar aquesta muntanya de pedra. En sortir de la Roca Sanxa es deixa a la dreta la

caseta i es pasa el pont de Llorac. A l'esquerra hi ha el bosc de la Farga. El riu Francolí fa un pronunciat revolt, i tot davallant entre vinyes s'aconsegueix Vilavert.

La carretera de Reus, passa pel quilòmetre 28, i aviat per la Creu de les Roquetes. Tot seguit es veu a l'esquerra la Font de Llorac i els dos camins que hi menen. Al quilòmetre 26 camins a Cogullons, 10 quilòmetres, i a Cadeneta, agregat a Montral, 7 quilòmetres. Després d'alguns revolts per damunt dels espedats del riu Francolí, i passat el pont del torrent de La Vall, es davalla entre camps i vegetació. Passat el quilòmetre 24, ve el pas a nivell de la via del carril, i una vegada traspassada aquesta, s'entra a

VILAVERT. — El poble és llargarut. Les cases s'agrupen en una i altra banda de la via del carril i de la carretera, o carrer major, que corren l'una al costat de l'altra fins a La Riba.

L'origen de Vilavert (*Villam viridem*, o *Villa viridis* en antics documents), no ha estat esbrinat fins ara. Es de creure que aquest lloc fou poblat des de temps llunyans, car s'escau a l'entrada de la Conca de Barbarà, i junt a les antiquíssimes vies dels primitius pobladors. N'Emili Morera i Llauradó, en la seva estimable obra: "Tarragona Cristiana" *Tarragona*, 1898. 2 volums quart, atribueix erradament la Carta de població de Vilasalba, lliurada pel Comte de Barcelona en 1155 a favor de Pere Berenguer de Vilafranca, a Vilavert, error que acaba d'empitjorar quan afegeix més avall, que en març de 1156, el propi Comte nomenà Batlle al dit Berenguer de Vilafranca de la Vegueria de Vilavert, oblidant que es referia a Montblanch, car Vilavert no ha estat mai cap de Vegueria. En Morera i Llauradó ha corregit el seu error en la Geografia de Catalunya: *Barcelona, Martin*, fol, suposant que a Vilavert hi anaven alguns veïns de Vilasalba que no els convenia traslladar-se a Montblanch.

El malaguanyat amic En Francesc Gras i Elies, en el seu llibre: "Historia de los lugares... de la Provincia de Tarragona" *Barcelona*, 1907, 8.°, seguint les petjades de Morera i Llauradó, incorre en la pròpia falsetat. En Francesc Puigjaner, en sa "Història de Valls" *Valls*, 1881, fol, diu

que la Carta de població de Vilavert, junt amb la de Dues-Aigües es troba copiada en el llibre nomenat *Redrés,* i datada en 1155.

Després de la reconquesta veiem Vilavert sotmesa al Rei. No obstant, en setembre de 1178 Alfons I permuta sa jurisdicció, herbatge, i aigües que tenia en el poble, junt amb 160 morabatins, pels drets que l'Arquebisbe de Tarragona posseïa sobre la carnisseria mora de Lleida En 8 de març 1192, la noble dama Na Guevara de Cardona, amb autorització de la seva mare i del seu marit, fa donació al propi Prelat de tots els drets que li corresponien sobre Vilavert. Amb aquest motiu la població quedava sotmesa al domini complet de la Mitra de Tarragona.

L'Arquebisbe es constituí en Senyor de Vilavert, fins que en 1387, la vila de Montblanch adreçà un Memorial al Rei, posant en el seu coneixement que es feu un dipòsit de deu mil sòlidos a fi i efecte que el Veguer de Montblanch tornés a exercir jurisdicció a Vilavert, car aquest poble entrava en el domini de la Vegueria. En 1390 per ajudar a les despeses de la guerra, l'Arquebisbe cedeix al Rei, entre altres pobles, el de Vilavert amb el corresponent castell, però sobrevingueren entrebancs i l'escriptura no es signà. Amb tot es convingué que l'Arquebisbe compraria al Rei el domini dels pobles del Camp de Tarragona, cosa que s'efectuà en 4 de desembre de 1391. Aprofitant l'ocasió, la Mitra redimí la meitat de la jurisdicció de Vilavert que l'Infant Martí havia empenyorat per deu mil sous, i obtingué la confirmació de tots els drets que Pere IV havia venut a l'Arquebisbe Arnald Cescomes. Durant el segle XVIII, un dels dominis de Santes Creus, s'anomenà *Plana de Vilavert.*

El riu Francolí que s'escola pel costat esquerre de la població, rega i fecunda munió d'hortes i prades que constitueixen la millor riquesa dels veïns. Per cert que aquests drets naturals han originat moltes raons. A l'entrar tots aquests terrenys en ple domini de la Mitra, tot seguit començaren les diferències seguides de plets. Tots els pobles riberencs presentaven llurs drets per aprofitar-se de les aigües del riu, fins que l'Arquebisbe ordenà que els de Vilavert reguessin els dilluns i divendres de cada setmana, alternant amb els

molins. Tot sovint s'havien d'invocar els privilegis que es romotaven als Comtes de Barcelona, i els pactes entre el Rei i l'Arquebisbe per distribuir les aigües i senyalar els dies. A fi i efecte d'aplicar amb justícia les lleis, i respectar els drets de tothom, en moltes ocasions el Cònsol de Tarragona seguit de la host, recorria les vores del riu fins a Vilavert, terme de sa jurisdicció, trencant rescloses, i deixant lliure pas a les aigües, sobretot en temps de secada, i en el més fort de l'estiu.

Certament, el pas del Fracolí pel costat del poble, afavoreix els seus conreus, però també ha causat moltes desgràcies. Sovint ha baixat el riu furient, sortint-se de mare i arrestrant tot el que li barrava el pas. Tristament cal recordar que l'onze de juliol de 1792, les aigües engoliren moltes persones, una rèqua de matxos i vàries cases. Cosa semblant ocorregué durant els cèlebres aiguats de Sant Bartomeu i Santa Tecla. Del de Sant Lluc, 18 octubre de 1930, encara s'estan refent els estralls.

L'església parroquial, sota l'advocació de Sant Martí, és d'estil romànic, i ja ve citada en una Butlla del Papa Celestí III datada en 1194. Es presenta senzilla i despullada d'ornaments. La portada és de mig punt amb dovelles enquadrades per una pestanya. Damunt s'obre l'ull de bou i a la part dreta superior dos ventalls, amb campanes. En el mateix costat es redreça la típica espadanya, i s'hi dibuixa el creuer. Els murs del cementiri, i la rectoria, arrambats al temple, presenten un aspecte rònec, però amb escaients combinacions de llum. Per dissort una mal entesa restauració perjudica el to de vellúria que tan plau als excursionistes. L'interior, d'una sola nau amb creuer, mostra en la part de l'Evangeli un altar dedicat a Santa Llúcia, amb pintures gòtiques difícils d'estimar per manca de llum. Si mal no recordem s'hi representen escenes de la vida de Sant Sebastià. Durant el segle XVII Micer Francesc Murtra, prevere de Montblanch, fundà en aquesta església un benifet o capellania sota l'advocació de Nostra Dona de la Serra. Com a record perdura l'altar la imatge del qual és d'alabastre. El poble l'anomena *Altar dels guitarrons*, degut a unes figures d'angelets que polsen instruments de corda.

La pica de l'aigua beneita està tallada, figurant una gros-

sa mà de pedra, la qual sense volguer donar aquesta intenció a l'artista que l'obrà, sembla perpetuar la tradició de l'arpa (corrupció de mà, del verb *arpar*) que s'atribueix als de Vilavert. Així ho diu la corranda:

A l'Espluga són *orugues*,
A Montblanch són *podallés*,
A Vilavert toquen l'*Arpa*,
i a La Riba fan *papés*.

Orugues per causa de l'abundància d'aigües que hi ha a la vila. Diuen *bodallés*, però deu ésser *podallés* per la construcció de *podalls*. Es diu *fa córrer l'arpa* de tenir les mans atrevides i no gaire escrupoloses; i *fan papés* per haver-hi a La Riba fabricació de paper.

A l'entorn de l'església hi ha els albergs més antics del poble: conserven alguns d'ells típic aspecte. En 1359 Vilavert comptava amb 36 cases i uns 200 habitants. Durant el segle XIX arribà a tenir més de 700 habitants. Actualment compta amb més de 900, i 233 edificis, incloses les masies del terme. Els carrers s'anomenen de la Vila, de l'Església, Masies, Abeurador, Afores, Carretera, Pont, Costeta i Plaça Major.

El terme de 1823 hectàrees, afronta al N. amb Montblanch, al E. amb Lilla, al S. amb La Riba, i al O. amb Rojals i Montral.

Les festes principals es celebren el 10 de juliol i l'11 de novembre. Es interessant de pujar a la

Ermita de Montgoy. — Davant l'estació del ferrocarril, envers ponent hi ha un tossalet damunt del qual es destaca l'ermita de Montgoy rodejada de xiprers. En començar la costa, es troba una creu de pedra de tronc i xapitell octagonals que ostenta escuts i figures. Amb cinc minuts de suau pujada s'aconsegueix el santuari. El camí descriu giragonces entre dues fileres de xiprers, i ofereix un bonic aspecte.

L'ermita, desfigurada per la cals, sembla fundada en el segle XV, per més que cap rastre arquitectònic ho asseguri. La planta és de creu llatina. Té dues portes de mig punt; una a la part de l'Epístola, l'altra en el braç del

creuer de la pròpia banda. L'interior té la volta apuntada, i pengen de les parets munió d'ex-vots.

Fins en un lloc com és aquest humil edifici, s'ha posat de manifest l'afany de restaurar els antics monuments sense orientació artística, desfigurant-se així aquells rastres arqueològics consagrats per la tradició i la fe del poble. Tot aquí està pintat i repintat de manera detestable. El presbíteri, renovat en 1855, és la mostra més eloqüent del mal gust artístic que domina en semblants restauracions. El paviment de mosaic a la *moderna*, ens evoca aquelles saletes petites i carrinclones de les cases de ciutat. No cal dir que preferiríem mil vegades el santuari, senzill, nu, pavimentat de pedra, amb una ara i la imatge per altar, conservant tot quan fos possible el caràcter de vellúria.

L'altar és barroc. La imatge de la Mare de Déu sembla gòtica. La tradició diu que fou trobada allí dalt per un pastor de Can Pedrol, el qual la ficà al sarró. Tot baixant al poble se li esmunyí i es situà el mateix lloc on és actualment. Considerat el prodigi, i endevinant el seu designi, volgueren els veïns de Vilavert edificar un santuari per adorar la sagrada imatge. La tradició afegeix que la troballa es feu en una mena de cassola de pedra sostinguda per un capitell, i es guarden encara ambdós objectes sota l'ara de l'altar. El capitell és cònic i atapeït de fullatge i té totes les característiques del gòtic primari. La pedra sembla de marbre i es presenta escostronada, ja que tal com diuen els Goigs:

Se experimenta apropiada
per fer les febres errar

Aquesta virtut, ha estat la causa de què els devots, s'em portessin encara que no més fos un trocet de tan prodigiosa pedra.

L'aplec i romeria de Montgoy es celebra tots els anys a l'endemà de Sant Cristòfor. En les pestes, secades i altres flagells, hi solen acudir en processó i tot fent devots exercicis, els pobles de Rojals, La Riba i Lilla. Prou ho diuen els Goigs:

De parteres i malalts
sou l'alivi, i per secada

Lilla, La Riba i Rojals
vos han pres per advocada.
Tres vegades els devots
(patint la major secada),
plorosos i enternits tots,
d'aquí vos han traslladada.

Des de Vilavert cal senyalar excursions a Rojals, 8 quilòmetres; i a Lilla prop de 4 quilòmetres.

A ROJALS. — Es surt per un camí en direcció a ponent. Als quinze minuts es deixa a l'esquerra el viarany que mena al Pinatell (prop de dues hores). Pujant sempre al cap de tres quarts s'assoleix el d'En Just a 600 metres. Seguint en direcció a ponent s'entra a la vall del Mas de la Viriella. Cal prendre un petit engorjat i seguir la carena, i a l'hora 5 minuts la cascada del barranc del Mas de la Variella. Allí prop es veuen les ruïnes d'una masia. La cascada té 30 metres, i es llença dins d'una canal de roca viva. Un minut després es troben dos camins. El de la dreta va a Rojals (25 minuts). Cal remontar el de l'esquerra. Cinc minuts més i ja es veu el Mas de la Viriella. Quinze minuts caminant per entre clapes de bosc ens porta a l'altra banda del torrent i en cinc minuts més es troba el Mas del Magí. Segueixen alzinars, dignes d'admiració, i amb ràpida pujada s'aconsegueix amb quinze minuts més el coll de Rojals. La població apareix al davant i s'hi entra a les dues hores i set minuts d'haver sortit de Vilavert.

A LILLA. — La gran clotada que es forma davant Vilavert per la banda nord, té camins a l'una i l'altra vessants. El més viable és el de la vessant dreta, i també el més pintoresc. A vegades s'enfondeix per llocs solitaris i atravessa boscos de pins. Puja sempre i s'hi esmerça una hora i mitja.

Per recórrer l'altre camí, cal baixar per l'església, i una vegada atravessat el riu per una palanca de fusta, decantar-se una mica a l'esquerra, i enfilant-se per terrenys conreats: no deixar la direcció nord. Cal fer cas omís de camins en altres direccions: molts d'ells van a parar al bar-

Lilla

ranc. Així que es veu la població de Lilla, ja no és fàcil esgarriar-se: el camí es marca bé fins entrar al poble. També una hora i mitja.

DE MONTBLACH A LILLA

5 quilòmetres

L'antic camí de Lilla, al nostre entendre, passava pel mateix lloc, mica més mica menys que recorre l'actual car-

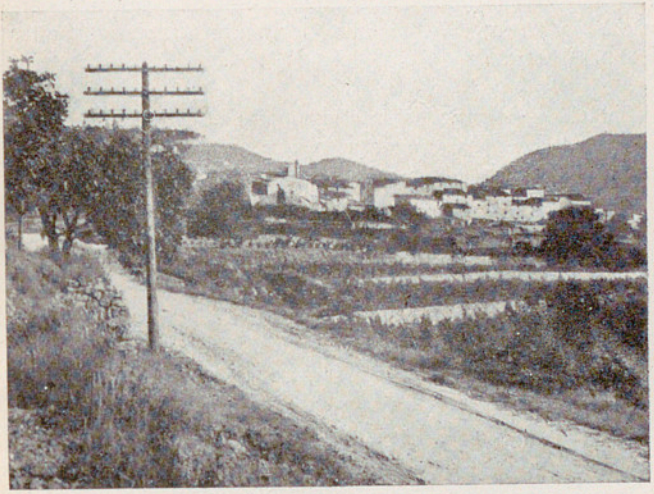

Lilla

retera. El camí de la Sallida que havem descrit en la GUIA DE MONTBLANCH, abans d'arribar al Francolí devia reunir-se amb aquest per passar el riu al lloc conegut per *Pont de la Fusta*. Si s'observa l'aiguabarreig dels rius Anguera i Francolí, es tindrà perfecte coneixement de la impossibilitat de bastir un pont en aquell lloc. A poca distància, i abans d'arribar al Molí de Saldoni s'encaixona el corrent entre rocams, i allí és on es degué construir el primitiu pont de pedra en 1282. Tal vegada caigut aquest, fou subs-

tituït per un altre de fusta. D'aquí el denominatiu de *Pont de la Fusta* a l'actual, el qual és de pedra i fet en 1879.

Actualment, per anar a Lilla s'utilitza la carretera de Valls, que corre en descens fins al dit *Pont de Fusta*. Poc abans del quilòmetre 55 es passa a nivell la via del carril. Passat el Pont comença la pujada. Abans del quilòmetre 56 es deixen a la dreta varis camins que van al bosc, i a la Farga. A la carretera ja no hi ha arbres, i sempre pujant s'arriba al quilòmetre 57. Entre vinyes i claps de bosc, i gairebé en línia recta s'aconsegueix el quilòmetre 58, des d'on ja es veu Lilla. Cal trencar a la dreta per una carretera de bifurcació que amb cinc minuts aconsegueix les primeres cases de

LILLA. — Aquest poble esgraonat als repeus de la muntanya *Carbonària* i degut a la seva situació, orientat de cara a ponent i a més de 400 m. d'altura, permet a l'excursionista de disfrutar el panorama de tota la Conca.

L'origen de Lilla és desconegut. Si la carretera romana, passava per allí, tal vegada ja es poblà en tan endarrerida data. Cal suposar que en temps de la reconquesta cristiana, es reedificaren els albergs i es formà l'actual població. En els documents coetànis ve anomenada *La Ylla i Alilla*.

Segons un document conservat en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en senyalar els Comtes de Barcelona el terme de Ciurana, es diu: "entro al pont de Goy e traspassa Francolí e puja per lo trescoll de *Alilla*, e devalla per lo Torrent d'Anguera e passa per lo Prat de la Guardia e fir al coll de Gemenells e passa per los tormos roigs sobre Vimbodi, e hix al puig qui es diu Orella de Polin e fir en Riudaset, etc."

En 1359, Lilla era del Rei, i dins el terme de Montblanch. Constava de 33 cases amb prop de 200 habitants. Durant el segle XVII pagava la meitat dels delmes a l'Església de Tarragona, i l'altra meitat a l'Ajuntament i Castlà de Montblanch. En el segle XVIII era senyor del poble el noble Castellví.

Actualment consta de 201 edificis i 440 habitants. Antigament comptava amb municipi propi, però avui està sota el govern d'un batlle pedani, nomenat per l'alcalde de

Montblanch, i gaudeix de parròquia pròpia, d'entrada, la qual abans era regentada per un Vicari perpetu de la Comunitat de Montblanch.

Res no sabem de la primitiva església de Lilla. L'actual,

Lilla

a meitat del carrer Major i en una placeta, és sota l'advocació de Sant Joan Baptista. A primer cop d'ull sembla romànica, però examinada amb cura es nota que el barroquisme l'ha totalment desfigurat.

Una alta escalinata semicircular de pedra amb la data de 1789, permet l'accés a la portada de mig punt, damunt de la qual hi ha esculpit l'any 1769. Donen llum a l'interior l'*oculus* o ull de bou, i tres ventalls. Res més recordem digne d'apuntar-se.

La festa major es celebra el darrer diumenge d'agost.

DE LILLA A LA CREU DE MIRAMAR

1 hora 20 minuts

Excursió interessant. Des de prop de l'església, i entre els quilòmetres 59 i 60 cal assolir per llevant la carretera, i emprendre un camí costarut, sempre en direcció al coll de Miramar. Per la vessant de la muntanya i entre bosc al

cap de tres quarts s'assoleix la collada, tenint en la dreta el *Cogulló*. Després planejant s'arriba a les envistes del llogaret de Miramar. Llavors cal decantar per la dreta i pujant el puig, bastant pelat, s'aconsegueix amb un quart més la creu, des d'on s'albira un dels més grans panorames, el qual abasta del mar a l'Urgell i del Priorat a la Segarra.

Val la pena de baixar a Miramar, cosa que es fa en menys de mitja hora; poblet compost de nou o deu cases, penjat dalt d'un rocam i a la vista de tot el Camp de Tarragona. Havia pertanescut a Poblet i del seu castell no en queda rastre. L'antiguíssima esglesieta cau en ruïnes. Clama una restauració. Algunes cases tenen la roca viva per paret. Es notable *Cal Garriga*, casal bellament situat, amb una galeria orientada a llevant, veritable balcó de tot el Camp de Tarragona i del Penedès. Dessota, a la clotada, atapeïda de verdor, raja una font d'aigua saludable. A mig quart i en direcció a Figuerola hi ha el cementiri, bellament situat.

El Coll de Lilla. — La carretera nova, en giragonses, mena al modern Coll de Lilla que comença al quilòmetre 60 i acaba al 61.

Per aconseguir l'antic i famós Coll, cal seguir sempre el carrer Major, i en deixar les darreres cases del poble de Lilla, dirigir-se envers llevant i decantar-se un xic per la dreta. El camí de carro ben marcat passa quasi sempre per damunt la primitiva carretera. Per aquests llocs existia antigament el Castell de Clarà, del qual no n'hem sabut trobar rastre. A l'esquerra, es veu un pont abandonat damunt d'un torrent, obra ferma de pedra de fil. Pertany a l'antiga carretera. Després d'un quart de camí s'endevinen els rastres de la primitiva i ampla carretera. Aquests rastres ens donen la mateixa impressió de la carretera romana que passa pel Coll de Perthus. Alguns creuen que la Via Aurèlia passava per Vilavert. Però a la vista d'aquesta ampla via, i atesa la configuració del terreny, no és més del cas pensar que dita carretera romana entrava en la Conca pel Coll de Lilla?

Aquest Coll durant l'Edat Mitjana fou molt animat. Sovint hi havia guaites per avisar a Montblanch o a Poblet

l'aproximació de comitives reials, o el pas de persones de distinció. Avui resta abandonat. Recomanem però a l'excursionista no deixi de visitar-lo. Els colls de Lilla, vell i

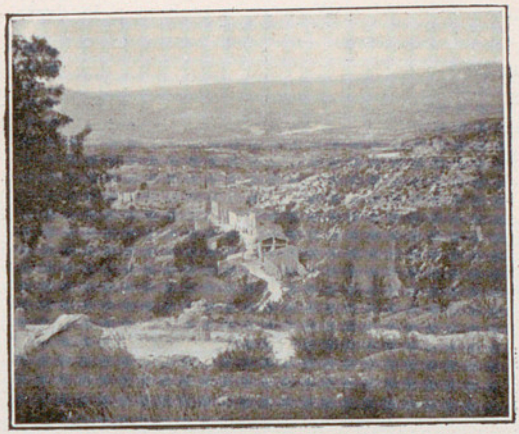

Lilla

nou, són famosos a la comarca, pels forts vendavals que els assoten. Hi ha dies de l'any que el vent és irresistible, donant-se el cas d'haver bolcat carros i persones.

DE MONTBLANCH A PRENAFETA

5 quilòmetres

La carretera nova gairebé recorre tot l'antic camí. Sortint pel Portal de Bové i carrer d'Aguiló i una vegada atravessada la via del carril junt a l'estació, es davalla al Francolí amb cinc minuts. A l'altra banda de la passera de fusta allí instal·lada s'alça el Molí del Pas, amb el seu portal adovellat i rònecs murs. Tornem a pujar suaument, i tot seguit, es troben els rastres d'una creu de terme, junt a la qual hi ha la bifurcació del camí de carro que mena al Pinatell i a l'ermita de Santa Anna. Es segueix per la dreta, i junt al quilòmetre 1, es deixa a mà dreta un corriol ben

marcat el qual amb sis minuts aconsegueix els Molins de la Vila, ja descrits en la GUIA DE MONTBLANCH.

Tot seguit es passa el riu Anguera per una palanca de fusta. El panorama s'aixampla. Passem entre vinyes planejant sempre. Al quilòmetre 3 trobem a la dreta el gran Mas de la Sabatera. Tot just passat el quilòmetre 4 a l'esquerra el camí de carro el qual amb deu minuts porta a l'ermita de Santa Anna. Al quilòmetre 5 es deixa a l'esquerra un altre camí a la dita ermita, i s'entra pel primer escamot de cases del poble.

De Lilla es va a Prenafeta amb menys d'una hora. En sortir, s'atravessa la carretera, i per camí carreter, faldejant sempre per la serra, al cap de mitja hora es deixen a l'esquerra les ruïnes d'un gran casal. Sempre, es passa per entre vinyes i vegetació.

PRENAFETA. — Tot seguit es troba l'església parroquial dedicada a Sant Salvador. De sobte, amb el seu portal de mig punt i espadanya, sembla romànica, més de prop, i examinada detingudament, es veu clar que pertany a l'estil barroc. Cal remarcar que el poble de Prenafeta, un dels més antics de la Conca, situat a uns dos quilòmetres d'aquell paratge, s'abandonà per a fundar l'actual durant el segle XVIII.

Una vegada bastida l'església, s'agruparen al seu entorn els albergs, però escampats. Actualment compta amb 72 cases i 260 habitants. Celebra la festa major el primer diumenge d'agost.

La carretera segueix entre edificis fins a una font obrada al ras, d'on brolla aigua abundant. Llavors comença l'antic camí a la primitiva població. Primer faldeja per la muntanya del Castell, tot pujant suaument. Es decanta un xic a la dreta sempre en direcció a l'engorjat coll. L'espectacle es fa imponent. Al davant les aspres serres, fosques com gola de llop. Al darrera la grandiositat de la Conca. Aquest camí s'endinsa aviat per entre el rocam on s'hi arrelen munió d'abets i vegetació silvestre. En el revolt del coll el pas és ben marcat i presenta molts trossos amb l'empedrat de l'Edat Mitjana. Es una de les vies més ben conservades i més antigues que coneixem. A l'entrar a

la vall formada per les vessants del castell i de l'enlairada muntanya de Jordà, el camí es destria en dos. El de la dreta costa amunt fins a la carena del coll, i decantant-se

Miramar

a l'esquerra mena a Figuerola i al Pla de Cabra. Seguint el de l'esquerra i al mig de la clotada es troben les ruïnes abandonades del primitiu poble de Prenafeta.

L'origen de Prenafeta és anterior a la reconquesta. Encara és conegut per *Castell del Moro* el munt d'enderrocs que es redreça dalt de l'aspre turó de ponent a la vista de tota la Conca. En un document de la meitat del segle XI es cita *Pennafreita* entre les demarcacions del novell Comtat de Tarragona. En els documents del segle XII se l'anomena *Pinafracta* (Butlla de 1194); en el segle XIII *Penafreyta;* i en el segle XIV *Penafracta,* que en termes vulgars vol dir *penya trencada,* i així ho manifesta la situació topogràfica.

L'antiga Baronia de Prenafeta estava formada per Figuerola, Miramar, Mas d'En Amill, Puigdespí i Montornés, amb els corresponents termes. Probablement un dels

primers Barons fou Pere de Prenafeta sovint citat després de la reconquesta.

En 1271 el noble Berenguer de Puigvert féu donació al Monestir de Poblet dels Castells de Prenafeta, Figuerola i Miramar, donació que confirmà en 1276, 1285 i 1297. Per aquest temps el lloc i castell de Montornés de la Baronia de Prenafeta, foren objecte d'uns pactes que determinaren els drets de Poblet sobre Montornés, i establiren les condicions a què devien subjectar-se els representants del monestir Ramon Saverna i Arnau Ros. L'escriptura es signà en 18 juliol 1297. Apart de la clàusula en la qual Poblet exigia jurament d'homenatge a tots els veïns, n'hi havia una altra que imposava als predits nobles, la paga perpètua al monestir de la cinquena part dels fruits del terme, i la tercera de totes les vendes que efectuessin.

El rigurós domini que el convent populetà exercia sobre Prenafeta i els seus termes prompte despertà l'odi de la comarca. En 1384 Poblet ja pledejava amb Montblanch, per oposar-se a què els veïns de la ducal vila pastoressin llur bestiar durant la nit al terme de Prenafeta. Després de molts tràmits a la Reial Audiència, Montblanch fou condemnat a pagar les despeses del plet i considerant la cosa mal parada, en 1386, es firmà concòrdia, renunciant el poble a fer pernoctar llurs ramats en dit terme.

En 1400, amb motiu de certes pretensions d'Arnau Vergós sobre Prenafeta, Figuerola i Miramar, cedits a Poblet per Berenguer de Puigvert, sobrevingueren serioses desavinenses. Després de molt pledejar es dictà sentència, la qual obligava a dit Arnau Vergós a entregar les escriptures que posseïa dels dits llocs, a canvi de 100 florins d'or que es comprometia pagar-li el monestir.

Als veïns de Montblanch no els agradaren gaire les ventatges que sempre reportava Poblet dels seus continuats litigis. Revestits de coratge, i sense contemplació de cap mena, en 1418, tornaren a pastorar llurs ramats al terme de Prenafeta. Tot seguit el monestir invocà els seus drets, més l'abat Martínez de Mengucho, considerant les necessitats de uns i d'altres i desitjós de pau, en 26 de juliol del pripi any, logrà que els de Montblanch signessin amigable concòrdia, per la qual s'autoritzava als veïns a fer

pastura en dit terme, des de la posta de sol fins que es fes senyal amb la campana de la vila de tancar els portals.

No per això renuncià Poblet a les prerrogatives del seu domini. En maig de 1456, es trobava presoner al castell de Prenafeta, purgant el delicte de fratricidi, Bartomeu Pallarés, veí del Pla de Cabra. El Veguer de Montblanch, Lluís de Comelles, usant de la seva autoritat i considerant purgada la pena, deslliurà a dit pres. No pensà així Fra Bernabé, majoral i representant de Poblet a Prenafeta, car tot seguit informà al Virrei de Catalunya i lograr que aquest, revoqués l'ordre del Veguer. De conseqüent, en 21 maig 1456, es restituí el pres al dit majoral.

Poc després, durant el propi any, el poble de Sarreal organitzà una processó a l'ermita de Santa Anna. Formava part de dita processó, Antoni Pons, sots-veguer d'aquella vila, ostentant la vara. En penetrar la devota comitiva al terme de Montornés de la jurisdicció de Poblet, i reparant el dit majoral i representant del monestir, que el sots-veguer lluïa les insígnies de la seva jerarquia, protestà. El sots-veguer amb tota humilitat respongué que li semblava no otbrar malament portant la vara i acompanyant la processó, però les bones paraules no li valgueren per res; l'abat inflexible, pretextant l'obligació de defensar la jurisdicció del convent, en 5 gener 1457, el condemnà a pagar 13 sous.

Malgrat tantes disputes i plets, el rei Joan II féu donació a la vila de Montblanch del lloc i castell de Prenafeta. Poblet, afanyós d'arrodonir el seu domini, posà en pràctica les seves influències, i no parà de furgar fins que en 1472 aconseguí del castlà En Joan de Vilafranca, i els cònsols de Montblanch, la restitució del castell i lloc de Prenafeta mitjançant 5.869 sous i 4 diners. El monestir continuà per molt temps amb el domini del lloc, car durant el segle XVIII constatem que encara cobrava la meitat dels delmes, i l'altra meitat el cobrava el Capítol de la Seu de Tarragona.

La imaginació popular, exegerant com sempre, diu que l'antic poble s'anomenava *Vilafreda* i constava de més de cent cases. Ja hem remarcat que en 1359 hi havia 17 albergs. Documents posteriors asseguren que en tot el terme mai no s'arribà a 50 cases.

El camí passa per entre edificis enrunats. Aviat hom topa amb l'església romànica. Es d'una sola nau i sembla bastida en el segle XII. L'absis presenta al seu interior, dues finestres aspitllerades i un bordó. Al bell costat hi havia el fossar. Encara es veuen sepultures de pedra amb creus esculpides i arreu enderrocs. Escarbotant la terra s'hi han fet troballes de monedes i de rastres arqueològics. Fa alguns anys dos veïns s'apropiaren d'una pedra on hi havia l'escut de l'abat de Poblet, Payo Coello i la data de 1480. Després d'aprofitades gestions es traslladà a Montblanch, i es posà al carrer River, junt al nínxol de la Mare de Déu dels Angels.

L'antic i veritable camí del castell comença prop de l'església. S'obrí a la roca viva, i en molts llocs es tingueren de buidar alguns graons. La pujada dura un quart. Pocs castells recordem tan inexpugnables. Rodejat d'abismes, espadat per tots indrets, l'ascensió al mateix, constitueix una imprudència plena de perills, per aquell que no sap el camí. Parlem per experiència. En 1897 el reverend Rector de Prenafeta, un veí i el que això escriu, emprenguérem la pujada al castell sense saber el camí. Amb facilitat escalàrem la falda que mira a la Conca. Ben tost ens deturàrem davant d'un terreny abrupte i trencat per tot arreu. Rodejats de timbes i de grossos penyals redreçats a l'espai, comprenguérem que avançar era una temeritat que ens podia costar la vida. ¡Encara avui recordem amb horror aquells abismes, espadats i esllavissades!

Recomanem, doncs, a l'excursionista no intenti pujar al castell per les vessants de la Conca. Cal penetrar al coll i deixant les runes de l'antic poble, emprendre el camí ben marcat a la roca viva i de cara a llevant.

La configuració de la muntanya es allargada i estreta com la d'un mur gegantesc. Les llunyanes commocions geològiques l'esquerdaren per molts indrets. D'aquí el qualificatiu de *penya fracta* que ha donat nom al lloc.

El castell, igual que la muntanya, tenia la configuració estreta i llarga. S'obrà damunt la pedra viva, quedant en peu una torre escapçada, panys de mur, un cos d'edifici, cisternes, fossos, etc. Segurament tenia capella pròpia, car les *Ordinacions de Prenafeta, Figuerola i Montornés* pu-

blicades per nosaltres, consta foren fetes al "terrat de la badia del Castell del Coll de Prenafeta... l'any 1459". Aquest munt d'enderrocs s'anomenen *Castell del Moro*, i encara que no els creiem obra d'aquesta raça, recorden el pas dels serraïns per aquestes terres. La primera vegada que el veiem citat és en 1050, en senyalar el Comte de Barcelona els límits del Comtat de Tarragona "*usque in plano de Barberano*".

Encara que avui les runes del castell de Prenafeta no ofereixen interès per l'artista, el panorama que des d'allí dalt es disfruta compensa sobradament les fatigues de la pujada. De molts cims es domina la Conca, però enlloc com des d'aquelles runes. Fa l'efecte que hom es troba sospès a l'espai i guaita tots els pobles, tossals i camps de conreu a vol d'ocell. Certament val la pena d'ésser vist.

A l'altra banda, vers llevant, es redreça majestuosa la muntanya més enlairada d'aquelles serres, i que per la seva especial estructura se l'anomena *Cogulló*, i també *Muntanya de Jordà*. Hem pujat al cim d'aquesta muntanya, des de les runes del poble tot enfilant dret per la vessant. El camí fet així és molt penós i propi per excursionistes joves i robustos. Recomanem, seguir el camí del fons, el qual puja suaument a la carena a mena de coll que uneix les dues muntanyes: la de Prenafeta i la de Jordà. Una vegada escalat el coll, seguir la carena envers llevant, i en menys d'una hora s'arriba al cim. Bell i gran panorama sobre el Camp de Tarragona, el Penedès, la Conca, i demés contorns.

Per la banda del Coll de Prenafeta, aquesta muntanya és inaccessible. Allí s'hi troba una cova que ha donat origen a munió de llegendes: tantes, que reunides formarien un llibre agradable i ple d'interès folk-lòric. Es diu que aquesta cova és grandiosa i es comunica per sota terra amb el castell, i conté munió de mines i d'amagatalls. El poble assegura que no es troba mai la fi, i que hi passa el riu Jordà, i diuen comprovar-ho per la remor de l'aigua.

Més que res, les llegendes s'han format al redós dels tresors que hom assegura existeixen als amagatalls més dissimulats de la cova. La fantasia popular pinta amb colors molt vius els preats joiells i l'abundància d'or, que s'acon-

segueixen a poc de furgar per aquells recòndits llocs, encantats per bruixots i vigilats per follets.

Hom diu que l'hereu i el cabaler d'una renomenada casa de pagès, resolgueren escalar el castell i regirar els tresors. A l'efecte el darrer dia de l'any, ja negra nit, apariaren la mula, i cuidant que ningú els sentís, enfilaren costa amunt. Al cap de bona estona de vagar esmaperduts, tot prenent precaucions per no moure fressa, arribaren al cim i veieren amb goig que el castell estava desencantat, vessant de llum i alegrat per instruments musicals. Però ells sense fer cas de res, vinga carregar d'or les sàrries de la mula i vinga omplir a curull els sacs de llurs espatlles. Després, agafat el cabaler al ronsal de la bèstia, i l'hereu a la cua baixaren de pressa rostos avall abans no es fes de dia. La nit era fosca però quieta. La càrrega era tan feixuga que amb prou feines podien caminar, i els esbufecs pel seu fatic ressonaven a la vila adormida. Com més davallaven més pesava la càrrega. Ja començaven a flaquejarlos les cames. La mula treia forces de flaquesa. No hi fa res, pensaven, ¡avall! Justament acabava de sortir la lluna. Un xic més de fatiga i serem rics per tota la vida. ¡Apa! ¡Au! ¡Aviat hi serem!... De repent a la mula li rellisquen les potes del darrera i cau daltabaix dels penyals arrastrant els dos braus pagesos. Durant un moment s'oí el terrabastall dels dos cossos, de la mula, càrrega i pedres rodant muntanya avall. Després... res, quietud absoluta.

Al cap de tres dies, la gent del poble trobà els estimbats al fons de l'abisme devorats pels corbs i amb les sàrries buides. Conten que l'or rebotent pels penyals, s'esmunyí dins les escletxes; i conten també, que escarbotant per aquells llocs tot sovint es fan bones troballes.

La fantasia popular no s'atura, afegeix que disposant de mitjans, temps i bones eines, hom podria emprendre una exploració per les entrenyes d'aquelles muntanyes amb seguretat de treure'n profit. Abans s'hauria d'aterrar el gegant el qual, diuen, guarda l'entrada, i després els dos homenots que tenen arrapada la caixa dels tresors dels moros, els quals l'amagaren allí en fugir dels cristians que els perseguien.

Prou divagar i tornem a la realitat. Per persones que

han visitat la cova que ens ocupa, sabem que l'entrada està dissimulada per les roques. En ficar-se dins, cal fer dues gambades, perilloses. Comença per un corredor estret, on és necessari esmunyir-se com les serps. Segueix una galeria amb munió de columnes i puntes estalèctiques produïdes per les filtracions d'aigua. Després es troba una altra galeria més espaiosa amb els mateixos llagrimeixs encarcarats. Més enllà un avenc convida a noves exploracions, que cal portar a terme amb cordes, antorxes i demés aparells necessaris. Recomanem aquesta tasca a les novelles seccions excursionistes destinades a furgar i estudiar en les entranyes de la terra.

* * *

El terme de Prenafeta s'ajuntava amb el de Pilatera a les riberes del riu Anguera, i confrontava amb el de Montblanch. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó es guarda un document en el qual, el Rei des de Palamós en 13 de les kalendes de març de 1282, ordena al Batlle de Montblanch la construcció d'un pant damunt del riu Anguera, en el lloc predit, però en terrenys del veïns de Montblanch.

A la banda del Coll de Prenafeta i vessants de Figuerola i Pla de Cabra, sempre hi han crescut espesos boscos. Sabem que en 1391 el Rei Joan caçà per aquells llocs.

En les escriptures protocolàries la muntanya de Jordà s'anomena Turó Grós, començament de la Serra Carbonària que corre per la creu de Miramar, Coll de Lilla, Puig Cabrer (on hi ha la torre del Petrol), i Estret de la Riba.

Els límits de la Conca per l'esquerra des del Turó Grós, corren pel Coll de Cabra, Serra Comavert, Coll de la Coma de Vaca, Heres de Vellespinosa, Serra de Sant Miquel de Montclar i Coll de Deogràcies.

El poble de Montornés, tant citat en documents medievals, al nostre entendre es fundà en el segle XII. Tot fa suposar que era un escamot de cases situat, entre Prenaneta i Cabra, a les faldes de la serra, un poc més enllà de l'ermita de Santa Anna.

Sabem que el 19 d'octubre de 1250, Esteve de Sòria atorgà al Rei reconeixement de tenir enfeudat per ell el castell de Montornés a costum de Barcelona. Però en 1252, Jaume I, comprà a Berenguer d'Espaillargues, militar, el castell i vila de Montornés. En el segle XIV, tots aquests llocs ja eren de Santes Creus.

Ni de les cases ni del castell no havem lograt descobrir rastres. Sembla que tot desaparegué en absolut durant el segle XVII.

DE MONTBLANCH A L'ERMITA DE SANTA ANNA

1 hora 20 minuts

Segons l'itinerari anterior, junt al quilòmetre 4 de la carretera de Montblanch a Prenafeta bifurca un camí de carro que amb 10 minuts mena a l'ermita de Santa Anna, i del quilòmetre 5, un altre aproximadament igual.

Recomanem a l'excursionista utilitzi el que comença a la creu de terme, junt el Molí del Pas, conegut per antic camí de Pinatell. De primer és ample. Al cap d'un quart segueix per l'esquerra d'un torrent. Ben tost es deixa per un altre camí que enfila a la dreta, i als tres quarts troba el gran Mas de Gassol, des d'on ja es retalla l'ermita a cinc minuts envers les muntanyes.

El rei Pere III i l'Arquebisbe de Tarragona posaren la primera pedra d'aquest santuari en 1373. Essent alesho-res aquests terrenys del terme de Montornés i de la jurisdicció de Poblet, el Rei s'adreçà a l'abat de dit monestir per notificar-li que prenia sota la seva reial protecció la capella de Santa Anna i que així ho fes avinent al Majoral que el Convent tenia a Prenafeta. Poc després, el prior de Santa Anna de Barcelona, demanà permís al Rei per tal d'afillar-se aquesta ermita. De conseqüent, i per document lliurat a Barcelona en 8 maig de 1373, l'edifici passà a eixamplar les comunitats dels Agustins barcelonesos, els quals acabaren les obres començades per Pere III. El propi rei en 1377 aconsegueix del Papa, privilegis i indulgències, i ordena al Vicari de Montblanch la protecció pecuniària del sautuari.

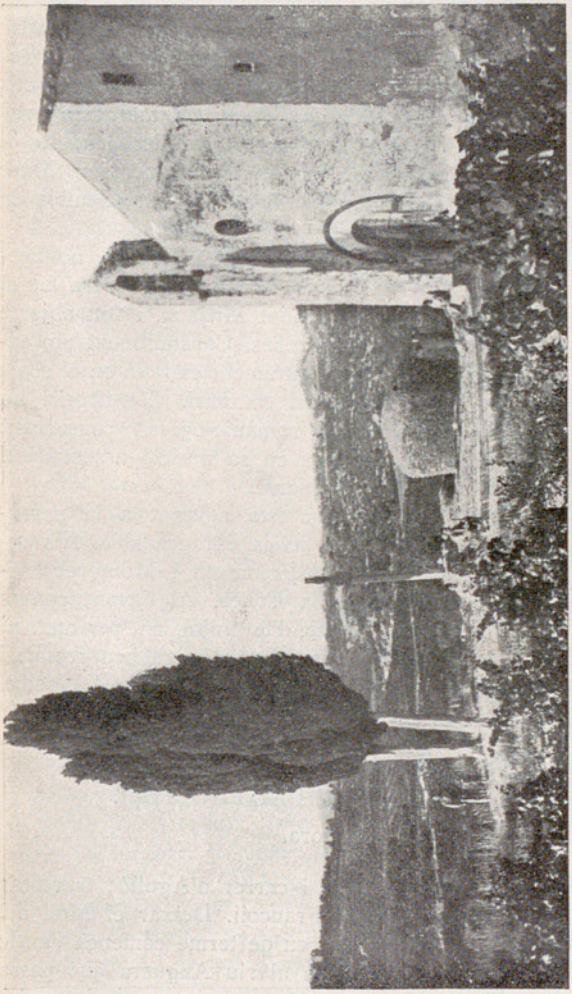

Ermita de Santa Anna

El primitiu edifici ha estat refet sota un criteri deplorable. La porta de mig punt amb pestanya s'obre en el llis parament. Al damunt l'*oculus*; i a l'esquerra l'espadanya. Els paraments emblanquinats produeixen una impressió freda, descoratjadora. Davant la façana hi ha dos xiprers i una bella creu de pedra. Aaquesta molt ben conservada, és una bona mostra de l'estil ogival decadent. En el xepitell són de veure entre dentellats i ornaments la Mare de Déu, Jesucrist, Santa Anna i Sant Joaquim. Sembla de principis del segle XVI.

L'interior, desfigurat a força de restauracions, no presenta interès per l'artista. La imatge que es venera en el cambril, fou molt cèlebra en l'Edat Mitjana, i fou objecte de munió d'ofrenes en joies i robes. Constantment era visitada per devots peregrins. Segurament es tallà en el segle XIV, època de la fundació del santuari. Constitueix un curiós exemplar de transició romànic-ogival, conservant encara les tradicions bizantines en sa posició assentada, i amb el Diví Fill en el braç esquerre.

Actualment aquest santuari està agregat a la parròquia de Barbarà. El lloc que ocupa és agradable. Als repeus de les fosques serres de Prenafeta i Montornés vigila un ample panorama de la Conca. Al davant envers mitjorn es redreça Barbarà dalt d'un pujol, on, per anar-hi des de l'ermita cal seguir el camí que baixa ben fresat, i que després planeja fins a les primeres cases del poble. Una hora de camí.

DE MONTBLANCH AL PINATELL

1 hora.

Sortir pel Portal de Bové i carrer d'Aguiló; travessar la via del carril i baixar al Francolí. Deixar el Molí del Pas a l'esquerra i junt a la creu de terme comença l'antic camí. Segueix ben marcat fins al riu Anguera que passa a gual. Després vorejant una riera s'aconsegueix el pujol o muntanyeta, on hi havia Pinatell de Dalt i Pinatell de Baix, ambdós desapareguts des del segle XIX.

Allí, al costat esquerre del camí, encara existeixen les

runes de l'església romànica, avui convertida en refugi de pastors. Dalt del puig hi ha rastres d'edificis i fonaments de casals.

Aquest lloc que no cal confondre amb l'escamot de cases sense església, nomenat Pinatell i reclòs prop la vall del Brugent entre Rojals i Farena, ja és citat en documents del segle XIII. Trobem que en 1253, 1271 i 1296, l'església sota l'advocació de Sant Pere era sufragània de Barbarà, del qual dista una hora i mitja. De 1253 i 1291 hem trobat varis llegats a la pròpia església.

En l'Arxiu Prioral de Catalunya existeix la venda feta per Pere deGranyena, el més jove, de la tercera part de tots els rèdits i fruits que rebia del Castell i terme de Pinatell a la Religió dels Templers, segle XIII. Durant segles Barbarà cobrà el que estipula dit document.

En 1296 Guillem de Buch, rector de Barbarà, cedí a Galceran de Cornellà el blat dels terrenys del Pinatell i Montornés, per 200 sous.

Després, el domini del poble passà a l'ordre de Sant Joan de Jerusalem. Per document del 14 setembre 1325, signat per Pere Fuster, notari de Montblanch, s'ordena al Batlle i prohoms del Pinatell, prestin jurament de fidelitat i homenatge a Jaume Bondia. Al mateix temps els prega que a l'endemà dimarts, vagin acompanyats de llurs procuradors a Barbarà, per tal de repetir la submissió i l'homenatge a l'Ordre de l'Hospital.

En octubre de 1380, l'infant D. Joan, Duc de Girona i Comte de Cervera, entre altres llocs de la Vegueria de Montblanch, vengué a Fra Guillem de Guimerà, Prior de Catalunya, el castell i poble de Montornés amb el seu terme. L'Ordre de l'Hospital exercí tota la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, per delegació d'un Batlle fins a començaments del segle XIX.

Durant els segles XVII i XVIII, el Pinatell adquirí relativa importància. Se sap que en 1757, els veïns de Montblanch tenien allí moltes terres.

El Prior de Catalunya Fra Antoni Ribas, des de Barcelona, en 20 desembre 1762, nomenà el Batlle de Pinatell pel terme de dos anys. De 1 gener 1763 a últims de desembre 1764, exercí de Batlle Francesc Calbet, pagès.

L'antic terme afrontava amb els de Montblanch, Prenafeta, Montornés i Pira. Fins a principis del segle XIX, exercí el domini l'Ordre de l'Hospital. Munió de rebuts de contribucions i altres documents administratius comproven que fins a 1841 el Pinatell, tingué Ajuntament propi i independent.

DE MONTBLANCH A LA GUARDIA DELS PRATS

2 quilòmetres

La carretera comença junt al Convent de la Mercè, entre dues rengleres d'arbres corpulents. Poc després passa a nivell la via del carril, i després d'una llarga baixada i d'una pujada es troba a l'esquerra un ramal i davant de la bifurcació de la carretera de Santa Coloma, un altre ramal. Ambdós menen en pocs minuts a la falda del tossal on s'escampa el caseriu. El camí vell passa frec a frec de la paret esquerre del cementiri nou i tot dret, deixant el Molí de Dalt a la dreta, aconsegueix ben tost la carretera.

La Guàrdia és un dels poblats més antics de la Conca, car en un document de 1043, ja és citada, nomenant-la *La Guàrdia d'Ermenir*. En Butlla de Climent III, datada en 1188, consta que l'església de La Guàrdia, nomenada ja dels *Prats*, cobrava rendes de la cúria de Tarragona. Per aquesta època constatem el domini senyorial en possessió de la Casa de Cervera, car en 20 agost 1196, el noble Ramon de Cervera i la seva muller, amb intenció de purgar els seus pecats, ofereixen a Poblet 100 sous, consignats en els fruits i rendes del castell de La Guàrdia. El propi Ramon, en 10 juny 1227, llegà al seu fill Guillem el lloc junt amb el castell. El nou senyor des d'aleshores adoptà el nom de Guillem de La Guàrdia.

Poc temps disfrutà Guillem de la hisenda ja que en 1238 constatem que governava a La Guàrdia, Gerau de Valclara. La muller d'aquest, Elisenda de Falchs, en morir, llegà tots els drets senyorials al Monestir de Santes Creus, mitjançant l'obligació de pagar 1000 morabatins pels seus funerals i saldar les deixes i almoines que

constaven en el seu testament. El cenobi, considerant feixuga la càrrega, renuncià a tot, i així ho manifestà als marmessors en 1253. Aquests vengueren lloc i castell a Pons de Cervera. Després passà el domini del poble i castell als Templers, però en 1291 La Guàrdia estava en absolut sota el domini de Santes Creus, el qual disfrutà del domini fins a 1835.

Dalt del puig hi havia el castell, un dels més antics de la Conca i més ben situats. Mossèn Joan Pié publicà al setmanari *La Conca de Barbarà*, 1904, l'arrendament de les rendes del Castell, entre Fra Bernat Mayol, senyor de La Guàrdia i administrador de Santes Creus, i Bernat Torà i el seu fill Francesc de Montblanch, any 1313. Un altre document estableix el propi arrendament, entre Fra Pere, abat, i Fra Mayol, síndic de Santes Creus, i Bernat Olivar de La Guàrdia, any 1414. El castell en aquella època tenia un bon hort. Durant la decadència de Catalunya, s'abandonà, i gran part dels seus murs rodolaren cap a la façana de l'església romànica, fins a sepultar-la.

En 1796 era Rector de La Guàrdia el doctor Antoni Civit i Nadal, el qual publicà: "Prontuario pràctico de las exèquias funerales (según el Ritual de Tarragona)" *Tarragona, Pedro Canals*, 1796, quart.

Més que tot ha fet cèlebre La Guàrdia, l'haver considerat aquest llogaret pàtria de Sant Pere Armengol. Tots els escriptors que han publicat la vida de dit Sant, li atribueixen el mateix origen; més, la crítica històrica moderna, cuidant d'aclarir tot quant no es basi amb documents palpables ho posa en dubte. Malgrat tot, i mentre no es posin en clar semblants controvèrsies, La Guàrdia seguirà essent el breçol del cèlebre mercedari.

Segons els Pares Ribera i Garí Siumell, Pere Armengol fou descendent dels Comtes d'Urgell i emparentat amb els Reis d'Aragó. La vida de bandoler que portà en la seva joventut i el seu arrepentiment, consten en munió de llibres de divulgació popular.

Cal esmentar que morí en 27 abril 1304; Fra Guillem Poch, comanador de Santa Maria del Miracle de Montblanch, declara en el propi any 1304, i en el Capítol general de l'Ordre de la Mercè celebrat al Convent del Puig

de València, que havia estat testimoni de molts miracles obrats per Sant Pere Armengol, mentre aquest visqué en l'ermita dels Prats, i que amb els conventuals del Miracle assistí a la mort del Màrtir, el qual, fou enterrat en el Convent mercedari de Santa Maria dels Prats. Sembla que poc després, la comunitat d'aquest convent es refongué amb la de Santa Maria del Miracle, fundant ambdues l'actual Convent de la Mercè. Aleshores el cos de Pere Armengol fou traslladat a l'església de La Guàrdia i el depositaren al presbiteri, part de l'Epístola. La veneració a les despulles anà creixent per tota la comarca, fins que en 1670 fou proclamada la canonització, celebrant-se grans festes populars. Cal senyalar per sumptuosa la que verificaren els Mercedaris de Tarragona en Novembre del propi 1670.

El Papa Innocenci XI anuncià a tota la cristiandat que el cult i veneració que des de llunyans temps es tributava a Sant Pere Armengol, era conforme a l'esperit de l'Església. En 1687 concedí l'Ordre de la Mercè el prec i la missa del seu Sant Màrtir, amb ritu doble de segona classe i octava. Així ho confirmà l'Autoritat Apostòlica en 1689, concedint a la Diòcesi Tarragonina, el doble ritu menor. El Concili Provincial celebrat a Tarragona en 1738, considerant que la celebritat i veneració de Sant Pere Armengol, s'extenia per la terra catalana, suplicà al Papa que autoritzés a la província de Tarragona, el prec i la missa tal com es practica a l'Arxidiòcesi.

A darrers del segle XVII, el mercedari i Arquebisbe de Tarragona Fra Josep Llinàs, manà bastir a l'església de La Guàrdia, una capella destinada a guardar les sagrades despulles de Sant Pere Armengol, i a l'efecte, en 3 de setembre de 1702 es traslladaren amb gran solemnitat, del presbiteri al lloc actual. De tan memorable cerimònia, efectuada amb assistència de l'Abat de Santes Creus, autoritats, nobles i veïns, es redactà acta signada pels notaris de Valls i Montblanch i pels corresponents testimonis. La publicà En J. Guarro al setmanari *La Conca de Barbarà*, 1904 i per ella es ve en coneixement que la reixa que resguarda la urna, fou tancada amb tres claus: una en possessió perpètua del Jurat en cap del lloc de La Guàrdia i

l'altra a casa del Majoral primer de la Confraria de Sant Pere Armengol; i la tercera a mans del Rector, continuant així la tradició des de temps immemorial. Actualment, guarda les tres claus el Rector; i la urna moderna, de plata daurada i d'estil gòtic resta tancada a l'altar del Sant. A la Sagristia es guarden la urna primitiva, rudimentària i de ferro, i la urna del segle XVII de plata daurada.

La devoció a Sant Pere Armengol s'ha conservat fins a nostres dies. Per això La Guàrdia, malgrat ésser un llogaret, volgué celebrat dignament amb sumptuoses festes, el sisè centenari de la mort del Sant Màrtir. Aquestes tingueren lloc durant els dies 3, 4 i 5 de setembre de 1904, reunint-se en el poble i en la propera ermita dels Prats, gent de tota la comarca. Entre aplecs i devots exercicis es representà el drama sacro: *Sant Pere Armengol.*

Ens plau consignar altres festes celebrades en 27 abril de 1921, amb motiu de traslladar-se les segrades despulles a la nova urna.

L'església parroquial sota l'advocació de Sant Jaume suposem existia ja en el segle XI. En un document que es conservava en el seu arxiu parroquial, constatàrem que en 1258, després de prestar jurament en l'altar titular de Sant Jaume, Arnau de Castelltallat, Prevere, llegà en el seu testament, 20 sous per l'obra del campanar d'aquesta església.

La façana primitiva d'estil romànic, resta coberta per les runes del castell. Mirada per dins, sembla que es baixava a la nau per mitjà d'una escala de pedra a manera de cripta. Durant la guerra dels Segadors fou cremat l'edifici. Aleshores es bastí l'actual temple, deixant isolada la façana primitiva, que mira a ponent i s'obrí una nova portada de cara a llevant. S'inaugurà en 1655 i és d'estil barroc. L'interior consta d'una sola nau amb volta de canó recolzada en cornisa correguda. Als murs hi ha dues capelles sense res de particular. Adossada té l'espaiosa capella del Santíssim Sagrament. La planta acusa una creu grega amb la corresponent mitja taronja i cornises barroques.

En nostres primeres visites a aquesta església, 1886 i

1890, encara existien al seu lloc, l'Arxiu, un magnífic retaule i una imatge de la Verge, provinents de Santes Creus. Tot això es traslladà, per disposició de l'autoritat eclesiàstica al Museu Diocessà de Tarragona.

L'arxiu era ric i abundant en antics documents. Entre alguns llibres estampats, recordem un *Arte de Canto Llano*, per Montanos, segle XVII, i fragments de les *Constitucions de Catalunya* incunables.

El retaule i la imatge foren donats a La Guàrdia per l'Abat de Santes Creus, el qual exercia patronat sobre el poble, en restaurar-se el temple en 1655. El primer, és un bon exemplar del segle XV, atribuït a Mateu Ortoneda, de l'escola de Dalmau. La gran taula és subdivideix en deu requadres sobreposats en tres seccions. Els tres de dalt començant per l'esquerra, representen: L'Anunciació de l'Arcàngel Sant Gabriel a la Verge: L'Ascensió del Senyor, i la gloriosa Vinguda de l'Esperit Sant. Els de la segona secció: L'Adoració dels Reis; la Mort de Maria, i la Coronació. La part inferior: els Sants Profetes, Apòstols, Màrtirs i Confessors. Uns altres dos fragments d'aquest retaule els vegérem a l'ermita dels Prats, i representaven el Naixement del Diví Salvador, i la Triomfant Resurrecció. Les pintures a l'encàustic, els delicadíssims calats i les entalladures que emmarquen les escenes referides, fan d'aquesta obra un perfecte exemplar de les arts sumptuàries de la nostra terra.

No menys notable és la imatge de la Verge amb el Nen als braços, la qual estava arrambada al mur de la part de l'Epístola. Es una preada obra estatuària de tamany natural, que es recomana tant per la inspirada talla de la fusta, com pel ric daurat de l'arrossegant túnica. Descansava aquesta escultura en una impròpia peanya barroca, però venia soplujada per un gentil dosseret delicadament entallat i amb lluents daurats.

La Guàrdia tenia en el segle XIV, 50 cases. Actualment compta amb 145 edificis, inclosos els del terme, i abriga uns 300 habitants ocupats a l'agricultura. Els carrers són costaruts: la majoria s'enfilen al puig per la falda de llevant. A dalt no queden rastres del castell, però es disfruta de bona vista. A cinc minuts vers llevant hi

ha el típic Molí de Dalt, amb aljub. La sèquia comença al riu Anguera, prop de Barbarà i és una obra important per la seva llargària. Com sigui que travessa vàries propietats ha motivat moltes disputes i plets. El Molí de Dalt invoca antigues escriptures per fer valdre llurs drets, però els seus veïns usant d'influències polítiques el deixen sense aigua per a regar.

Seguint la carretera de Tàrrega, al cap de mitja hora

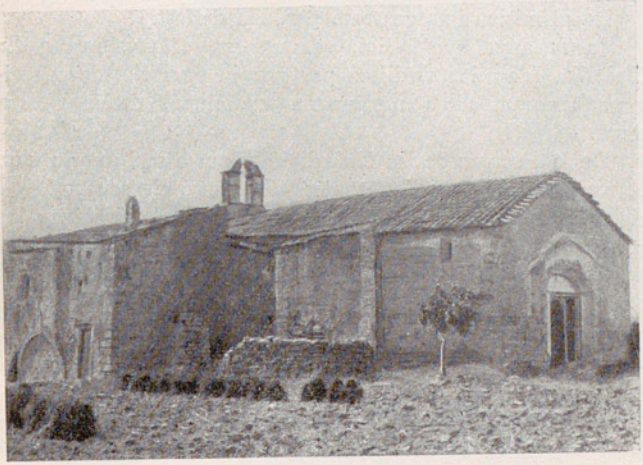

Ermita dels Prats

es troba a l'esquerra l'ermita de Nostra Senyora dels Prats, una de les més antigues de la Conca. Fundada al lloc anomenat *La Peixera*, ja ve citada en 1240. Es diu que Sant Pere Armengol passà allí els darrers anys de la seva vida, fundant-hi a la vegada una comunitat de mercedaris. Part d'aquests religiosos foren cridats pels veïns de Prades, per tal d'establir una altra comunitat en aquell poble, cosa que tingué efecte en 1290. En 1363 ja s'anomena el santuari que considerem *Santa Maria dels Prats*. Per aquest temps, la comunitat es refongué amb la de Santa Maria

del Miracle, junt a Montblanc, convertint-se en l'actual Convent de la Mercè.

En 1885, en visitar l'ermita dels Prats observàrem que del primitiu santuari no en quedaven rastres. L'actual, fou refet en el segle XVI. Així es llegeix a una portada plataresca de l'interior: *l'any mil cinchcents sincuanta sis es feta la present capella.* Part de fora els paraments són llisos i emblanquinats. L'interior és espaiós, amb un artesonat de combinacions geomètriques, tot estrebat per tres arcs apuntats.

La primitiva imatge resta perduda del tot.

Ja fa anys que la imatge moderna es traslladà a La Guàrdia. L'ermita s'utilitza per granja agrícola, desapareixent així un altre monument tradicional de la nostra terra.

De la *Peixera* de La Guàrdia se'n parla amb motiu d'un conveni estipulat en l'agost de 1367, entre els seus veïns, i els terratinents de Montblanch; en el qual s'estableixen les condicions que permeten fer ús de l'aigua per a regar les hortes del terme de La Guàrdia.

DE MONTBLANCH A BARBARÀ

7 quilòmetres

Se surt per la carretera de Tàrrega. Passats els quilòmetres 65 i 64 i davant de La Guàrdia es troba la bifurcació de la carretera de Santa Coloma, amb el concebut rètol: *A Pira, 4 quilòmetres. A Santa Coloma, 26 quilòmetres.* A l'emprendre aquesta bifurcació es baixa al riu Anguera, que hom salva per un pont. En una revolt del quilòmetre 1, és recomenable girar la vista i contemplar el bell aspecte de la Conca. Tantost passat el quilòmetre 2, bifurcació a la dreta de la carretera de Barbarà i Pla de Cabra. El rètol diu: *A Santes Creus, 25 quilòmetres. A Poblet, 13 quilòmetres.* La carretera amb suaus revolts i pujades mena a Barbarà prop de 3 quilòmetres.

Barbarà. — L'aspecte de la població esgraonant un pujol per tots indrets i presidit al lloc més enlairat per l'església i les ruïnes del castell, és sumament pintoresc.

Se sap positivament que abans de la dominació àrab, aquest monticle ja estava poblat. Cal suposar que proper a la *Via Aurèlia*, algun potentat romà fundaria allí una

Barbarà

villa. La situació és envejable, car és lloc isolat i domina tota la comarca.

Durant els segles IX i X la noble niçaga dels Barbarà ja figura als anals de la pàtria i alguns remonten la primera conquesta d'aquest lloc pels Comtes de Barcelona en l'any 965.

El document més antic referent al poble, i el qual existeix a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, és la donació que en féu a l'Església de Barcelona el Comte Ramon Borrell en 1006. A l'Arxiu del Capítol de Lleida es guarda la donació de Ramon Berenguer i Almodis, del Puig de Barbarà i terres de Muntclar a favor de Pere Arnaldus. En el document s'estableix que van incloses les "Serres i comalades amb les de carbonera, etc. excepte cavalleries i el meu domini... qui est anse Kastrum de gardia grossa fins a les aigües del Pinatell, i 15 parellades en terme de

Guardia dels Prats 15 a Conesa, 5 a larmoguera, 10 quadres et xerinó ad omege en el prat de vinyols amb la font de viver fins a amalgué, quals aigües van al Francolí. Tambe rocha de penna fracta i tot afrontant per Orient Cabra, Migdia penyas Occident Pinatell; i l'obra del castell de Barbarà. Octavo Kal. Aprili anno XXIIII regnante Henrico rege." Que correspon a 25 març 1054.

En 1066, el Comte Ramon Berenguer I, dóna en feu a Armengol Comte d'Urgell, el Castell de Barbarà. Però aquest cedeix els seus drets al sobredit Pere Arnaldus, amb la condició de fer millores al castell: *XV Kal. madii anno octavo regnante philippo rege.* (1066).

Altres documents comproven que Arnaldus, malgrat el seu bon desig no pogué poblar Barbarà, per les irrupcions contínues de les eixams de moros els quals ocupaven les muntanyes des de Montreal fins a Lleida.

En 1086 Armengol de Gerb, Comte d'Urgell i la seva muller Adelais, donaren a l'Església d'Urgell, els castells de Barbarà i Forés. A 15 Kal. Septembris, 1126, Armengol, comte d'Urgell i la seva muller Arsendis, donaren a l'Església d'Urgell i al seu Bisbe Pere, entre altres llocs, el de Barbarà. Justifiquen aquesta donació per resguardarlo dels moros "*hismaelitarum gentes*".En ella van incloses les terres que el rodegen... fins els termes de Conesa i Rocafort, fins a Olleros (Ollés), i fins al lloc dit Olivella, i fins al terme del castell de Guimerà.

El Comte Ramon Berenguer IV, a l'objecte de què l'Ordre dels Templers s'establís a Catalunya, es posà d'acord amb els Comtes d'Urgell, per tal de cedir a dita Ordre el Castell i lloc de Barbarà. La primera escriptura s'atorgà en 13 de les Calendes d'octubre (19 setembre) 1132, i Ermengol VI ho confirmà al seu testament de 6 de les Idus de Febrer (8 Febrer) de 1133. En les escriptures es diu que el castell està molt ben fortificat i que es dóna junt amb els castlans, termes, possessions i servituts.

Aquesta donació fou confirmada pel Comte de Barcelona Ramon Berenguer IV, 3 nones de gener de 1135 i es signà la definitiva aumentada amb altres castells en 5 Kal. Decembris (27 novembre) 1143.

En aquesta data s'organitzà la Comanda, però no es no-

menà Comanador fins en 1173. El primer fou Bernat d'Albespi, 1173-1176. Seguiren: Berenguer de Mont, 1177-1181; Juzbert de Serre, 1181-1192; Pere d'Aguda, 1196-1197; Guillem d'Amill, 1198; Guillem d'Abellars,

Barbarà en 1642, segons Beaulieu

1205; Bernat de Claret, 1211-1212; Bernat de Granyena, 1215; Pere de Pertegàs, 1226-1233; Guillem de Tragos, 1236; Ponç d'Olivera, 1237-1240; Bernat de Montfalcó, 1240; Ramon de Villalba, 1244; Guillem de Tost, 1246; Bernat de Palomar, 1248; Ramon des Bach, 1255; Ramon de Bagà, 1256; Berenguer de Torrefreda, 1257; Bernat de Vilafranca, 1257; Guillem d'Anglesola, 1258; Pere de Montpalau, 1261; Gallart de Josa, 1261-1262; Arnau de Timor, 1262-1273; Bernat de Rocamora, 1280; Guillem d'Abelardo, 1283-1290; Betnat de Montoliu, 1292-1298; Dalmau de Timor, 1304-1306.

En virtut de les donacions de 1134 i 1135, els Hospitalers tenien incorporats els termes de Pinatell, Pira, Ollers i Montbrió de la Marca. El Gran Prior era senyor del castell de Barbarà, amb jurisdicció civil i criminal.

De l'Arxiu del Gran Prior de Catalunya de la Religió

de Sant Joan de Jerusalem, havem notat els següents documents:

Bernat de Santa Coloma, i Pereta, cediren per un parell de bous, un alou situat a la Quadra de Barbarà, terme d'Olles, a la Vall de Florit, a favor de Pere Godmar i Ermensendis, any 1163.

Venda als Templers d'un alou feta pels germans Pere i Berenguer Pabarot al terme de Barbarà, afrontant per Orient els camins de Montornés i Pinatell. Per Migdia, el pla que s'estent fins al Pinatell. Per Ponent la Terra de Pont Vinader. Per Tramuntana la Senyoria dels Templers. 6 Kal. gener 1172.

Concòrdia entre Pons de Cervera, Huc de Torroja i Ramon de Cervera, sobre algunes senyories del Camp de Barbarà i de Comalats, feta amb intervenció del Bisbe de Barcelona. Kal. de juny de 1174.

Cessions als Templers de Barbarà de 1170, 1173, 1176 i 1190.

Ramon de Gerar deixa en morir a la Religió dels Templers, la seva persona, amb cavall i armes, i un Mas a l'Aula de Comalats. 4 de les Calendes de juny de 1177.

Donació feta per Guillem de Coma i muller, de tot ço que tenien en terme de Barbarà, lloc nomenat Coma de Guillem Boca de Bou, 3 de les Calendes de setembre 1177.

Donació feta per Guillem de Montfalcó d'un molí amb els corresponents recs en el terme de Barbarà junt a la ribera del riu Anguera. 16 Calendes d'abril de 1185.

Memòria de Jaume Camaren de Barbarà d'haver pagat 50 sous a Gillem de Riba de Montblanch per raó de Berenguer i Berenguera de Llorach, conjuges, any 1243.

Aquesta Berenguera de Llorach, havia donat en 7 de les Calendes de gener de 1237, als Templers de Barbarà el castell i vila d'Albió.

Concòrdia entre el capellà de Santa Maria de Barbarà i els Templers de la mateixa vila, sobre el dret a disfrutar de les dècimes en algunes peces de terra que cultivaven els Templers dins el terme de Barbarà.

Segons documents de l'Arxiu Prioral, Berenguer de Puigvert pretenia el senyoriu de Barbarà en 1253.

Els Templers, tenien al seu servei descendents de sar-

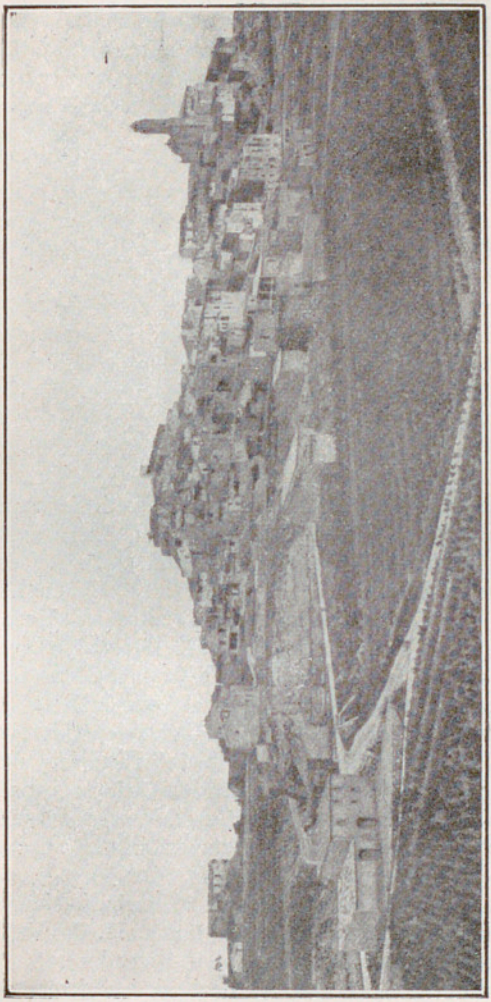

Barbarà

raïns. Tocant a les explotacions agrícoles preferien la concessió enfitèutica amb pensió anual de fruits o de diners També donaven importància a la cria de bestiar. L'Ordre sota la protecció reial i llegats nobiliaris anà creixent en opulència fins a la mort de Jaume I. Durant el segle XIII els Jueus s'establiren a Barbarà.

Una tremenda acusació determinà l'extinció dels Templers. El Papa Joan XXII, en Butlla adreçada a l'Arquebisbe de Tarragona, ordenava que tots els que formaven l'Ordre del Temple, fossin portats a Montblanch i Barbarà per tal d'esperar els acords del Concili Provincial celebrat en la festa de Sant Lluc de l'any 1312. La Comanda de Barbarà es resistí a acatar els manaments de llur destitució. Els veguers de Tàrrega, Cervera, Montblanch i Vilafranca, es veieren obligats a reunir les respectives host i posar seti al castell de Barbarà fins a sotmetre els Templers al fall que contra ells s'havia fulminat.

Passats els béns dels Templers a l'Ordre de Sant Joan de Jerusalem es fundaren Comandes a Barbarà, Ollers, Vallvert i Espluga. Sabem que foren Comanadors de Barbarà, Jaume Ribelles, 1319; Guillem de Guimerà, 1377-1379, i Joan Descarrigues, 1429. Mentre els Hospitalers s'arrelaven a L'Espluga de Francolí, Barbarà minvava en importància; el castell fou abandonat i els seus murs ja no es posaren més a prova fins en el segle XIX.

Durant el segle XII, Barbarà figura repetides vegades en els plets empenyats entre Poblet i l'Església de Tarragona, motivats pel cobrament dels delmes i primícies del terme. Després de concòrdies més o menys respectades, veiem que en segle XVIII disfrutaven dels dits drets l'Arquebisbe de Tarragona i l'Ordre de Sant Joan.

En 1190 el rei Alfons estigué a Barbarà signant vàries disposicions. En 1314, el rei Jaume II, des de Lleida mana a Pere Massaguer faci tallar i vendre tots els arbres no fruiters del terme de Barbarà i d'altres terrenys de la Comanda i que destini tot el producte en les obres del campanar de Santes Creus.

Durant les guerres de Joan II, Barbarà fou molt delmat. Les circumstàncies motivaren que tan aviat fos al do-

mini de la Diputació, com a la del rei, seguint-se de tot això la ruïna i decadència del veïnatge. Durant els segles XVI i XVII, constatem que Barbarà pertanyia a la Ba-

Barbarà

ronia del Prior de Sant Joan de Jerusalem, junt amb Vallvert, Pira, Biure, Ollés i Montbrió de la Marca.

En Lluís M.ª Soler i Terol, refereix al seu llibre sobre Perot Roca Guinarda, que aquest bandoler i els seus companys visitaren Barbarà en 1 de setembre de 1609. Entraren al castell cridats per En Miquel de Sentmanat, procurador general del seu oncle En Miquel d'Alentorn, nou Prior de Catalunya; i per En Galceran Turell, cavaller de l'Ordre de Sant Joan de Jerusalem. Els bandolers foren rebuts a la *Cambra de les armes*. Prengueren seient a uns bancs de fusta que voltaven tres o quatre taules grans i els hi foren servides viandes i begudes. Després es passejaren per l'interior del castell, reparant des dels finestrals munió de gent tafanera que restava meravellada de veure que els cavallers de Sant Joan donessin alberg a

semblants hostes. Era cosa mai no vista. Fins aleshores no s'explicaren l'entrada de provisions al castell, la qual cosa feia dies que durava.

El motiu d'haver cridat a Barbarà els bandolers, fou perquè essent vacant el Priorat de Catalunya, per defunció del Prior Verí, un cavaller nomenat Rafel de Biure, el qual tenia jurisdicció civil i plets sobre Vallvert, acabava de plantar forques i s'havia fet prestar homenatge. Tot seguit es nomenà Prior a En Miquel d'Alentorn, el qual envià a Vallvert per a prendre possessió del poble al seu nom, a Galceran de Turell. Aquest, així que vegé les forques, les enderrocà, però el de Biure li oposà resistència. Llavors Turell s'avingué amb En Sentmanat i ambdós enviaren a cercar a Perot Roca Guinarda.

Tres dies i tres nits estigueren els bandolers al castell obsequiats pels dos cavallers de Sant Joan i pel Batlle del poble, En Joan Cabestany. Es juntaren amb Roca Guinarda les quadrilles de Miquel Morell d'Alcover, terror de les Serres de Prades, i tots plegats es dirigiren al castell de Vallespinosa, distant de Barbarà una llegua, on arribaren a posta de sol. Allí es posaren a l'aguait per tal de matar el de Biure. Cansats d'esperar, en Roca Guinarda, manà a cinc bandolers que entressin dins de l'hort, per tal de fer caure els arbres a cops de destral i apoderar-se dels fruits. En veure Rafel de Biure, des d'un finestral del castell, el dany que els bandolers causaven a la seva hisenda, ordenà a cinc criats que s'armessin de pedrenyals i baixessin tot seguit a fer oposició. A l'acostar-se els de Biure als bandolers, Roca Guinarda, Miquel Morell i tota la quadrilla, sortiren del bosc i els embestiren amb fúria salvatge. Els criats tornaren al castell, llevat d'un conegut per Rafel Segalet, qui s'amagà darrera unes mates, tot esperant que els bandolers es retiressin. Fou descobert i li digueren si llençava el pedrenyal no el matarien. Així ho féu, però no li valgué per res car els malvats el cosiren a punyalades. El castell era una vertadera fortalesa i no hi pogueren res. Però calaren foc a una era del de Biure, destruïren de cinquanta a seixanta garberes de blat i grans munts de palla. Després s'entornaren al castell de Barbarà. Pel camí fou guarit un bandoler d'una ferida lleu.

Es curiós observar que durant l'any d'aquests fets es donà compte a la Cort de Barcelona d'haver empresonat el Batlle de Barbarà Joan Cabestany.

Barbarà - Verge del Roser - 1572

De 1641 a 1675 terribles malalties delmaren la població fins a l'extrem de deixar-la gairebé deshabitada. Posant fe els seus veïns a la Mare de Déu del Roser, determi-

naren que la festa del 20 de maig que venia celebrant la Confraria del Roser, fos revestida de major solemnitat i contribuí a les despeses tot el poble en pes. Així continuaren anyalment els fills de Barbarà, fins que a començaments del segle XVIII, oblidant el vot, deixaren decaure la festa. En 1726 es reproduïren les mateixes greus malalties, arribant a l'extrem d'haver-hi cent atacats. Amb aquest motiu els veïns tornaren a refermar el vot dels seus avis i des d'aleshores s'ha seguit celebrant al poble la festa del Roser. Aquesta solemnitat ha deixat a la Conca rastres de tradicions i bons costums dignes de recordança.

En 1797, el Prior de Catalunya dels Hospitalers, encara dominava a Barbarà, Pinatell, Biure, Montbrió, Vallvert, Cugul, Pira i Olles.

Durant les guerres civils Barbarà, sempre féu oposició a les tropes absolutistes i els seus murs resistiren totes les escomeses.

De la població sabem que en 1359, constava de 58 cases; en 1585 de 200 veïns; en 1641, de 60 cases, i en 1781, de 290 veïns. Actualment compta amb 314 edificis i un promig de 1400 a 1500 habitants.

El seu terme confina amb els de Blancafort al N., Montblanch, Prenafeta i Cabra al S., Sarreal al E. i Pira i La Guàrdia dels Prats al O.

Celebra festes l'1 i 20 maig i l'1 de setembre.

L'aspecte general de la població és verament pintoresc. No recordem altre poble en tota la Conca tan rònec i costarut. L'abigarrat caseriu s'esgraona a les vessants del puig per tots indrets. Durant les llargues pluges els seus carrers es converteixen en furioses torrentades. Pels aficionats a contemplar les variants de llum i de colors que ofereixen els rastres de la vellúria, Barbarà és un ample escenari que els complaurà. Casalots desballestats, arcs de pedra travessats, porxos, finestrals, balconades... tot és típic i escaient als ulls de l'excursionista.

Notem de pas el nom d'alguns carrers: Major, Esplugues, Bou, Sant Victorià, Santa Anna, Salut, Grau, Cols, Font, etc.

De l'església primitiva no en sabem res. L'actual sota

l'advocació de Santa Maria, es troba a una placeta, i en lloc enlairat. Es un edifici del segle XVII, inspirat en l'ordre jònic, de gran abast i amb bon cloquer. Dins el timpan de la portada és de notar un fragment romànic, provinent, segons escriptura coetània, de l'església primitiva. Consisteix en una imatge de la Verge entre dos àngels, en actitud de pregària. Enquadrant les místiques figures hi ha un senzill motlluratge. El conjunt és rudimentari i primitiu i es remonta tal vegada al segle XI.

L'interior molt espaiós consta de tres naus sostingudes per quatre pilastres jòniques. Els altars són de l'ordre compost i barrocs. A l'arxiu parroquial existeixen bona cosa de documents del segle XII a nostres dies. Alguns d'ells ja han estat publicats pel reverend Josep Porta al setmanari *La Conca de Barbarà*, 1904.

El castell es bastí al lloc més enlairat. Antigament, la població s'estenia solament a les vessants de llevant. Les vessants de ponent i de tremontana que voltaven el castell restaven lliures i pelades. L'edifici ja existia al segle XI, però en el transcurs del temps ha estat objecte de moltes reformes. En Lluís M.ª Soler i Terol, a vista de documents antics diu que en 1609 la presó tenia dues portes. A dins hi havia cadenes amb argolles i daus de ferro, grillons, manilles i ballestes. Les forques, un altre instrument de càstic, s'aixecaven a un dels patis. L'església estava ben proveïda d'ornaments i es notaven al cloquer dues grans campanes. El celler es tancava amb dues portes, amb el corresponent forrellat. A la cambra del Prior, hi havia un Sant Crist de fusta, i una Mare de Déu pintada en tela: un gran llit de noguera amb quatre matalassos, una vànova blanca i dos coixins. A més una taula i vuit rebosters pintats amb diversos animals. A la segona cambra hi havia una pintura en tela, tres *gaudamasiles* vells, un llit de camp amb màrfega, dos matalassos, dos coixins grans i dos de xics, un pavelló de tela laborat de seda negra, una taula quadrada i pavellons d'estamenya groga i vermella amb la corresponent camiseta. Per l'estil eren dues o tres cambres més, encara que no tan ben guarnides. A la cuina s'hi veia un gran fogó de ferro quadrat amb rodetes i els deguts atuells.

L'edifici del castell segons Beaulieu, presentava en 1642 un enlairat cos als quatre vents, amb les respectives torres i patis. Nosaltres el visitàrem per primera vegada en agost de 1886. Una suau rampa mena a us gran pati quadrangular, on miren els murs mestres de la fortalesa. Aquests es presenten amb munió de finestrals, que donaven llum a les respectives habitacions, actualment ensorrades. A la banda del poble de dit pati, encara es conserva un cos d'edifici, amb seculars escalinates, gòtiques portes, espaioses sales i detalls de vàlua arqueològica.

Recolzada al propi cos hi ha la capelleta de Sant Joan, de la qual solament resten en peu ferms murs de bolsonada. A la façana s'hi veu un portal de feixugues dovelles i damunt una obertura en forma de creu que donava llum a l'interior. Dins, és de veure ocupant un vuit cavat al mur, o la part de l'Evangeli, un sepulcre-ossari gòtic molt destruït. Allí esculpida a una grossa pedra i en part borrosa, copiem la següent inscripció:

HIC IACET EXTINTV... DFD IOANES DE SENMANAT D IONE TRABEAT... CRVCE... SOLVIT TRIBVTVM DIE 27 DE... ANO 1699... DV... IN HVNC TRANSITV... LOCV TANTA BENEVOLE COACTV III D MICHAELO TORRELLES.

S. M. M. C. P.

A la banda de ponent del susdit pati, existeixen rastres d'una gran sala amb artesonat artístic ple d'escuts i passant per dessota dos portals adovellats, hom surt a un lloc descobert i cenyit per formidables murs. Des d'allí es veu tota la Conca, amb les serres que la circumvallen.

Naturalment, amb la supresió de l'Ordre de l'Hospital, s'abandonà aquest castell, passant a ésser propietat del Govern Central. En 1853 s'arrendà a un veí de la població nomenat Antoni Pedrol, pel preu de 100 rals anuals. Però donat a l'Ajuntament per R. O. de 1858, aquest l'utilitzà per Escoles públiques des de 1867 si no estem mal informats.

Agregats a Barbarà hi ha el petit poble d'Ollés, a 4 quilòmetres envers el Nord; l'ermita de Santa Anna també a

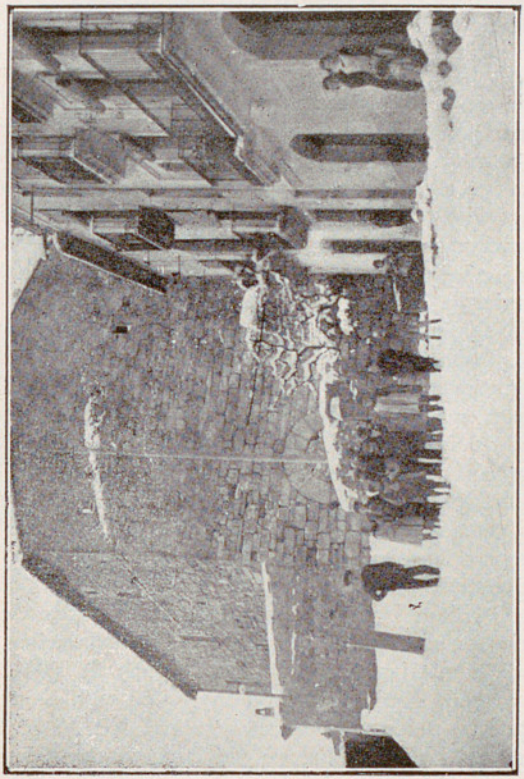

Barbarà
Entrada al Castell

4 quilòmetres envers el Sud; i la desapareguda ermita de Sant Pere dels Bigats envers Llevant. Santa Anna resta descrita més amunt. D'Ollés en parlarem aviat.

Sant Pere dels Bigats o Embigats es troba a mitja hora envers la muntanya de Prenafeta i prop de l'antic camí de Cabra a Montblanch. Aquesta ermita ja es nomena en documents del segle XIII i segons indicis era de les més antigues de la Conca. Sobre el seu origen corrien falses invencions. Alguns la suposaven fundada per Sant Pere Armengol; altres que depenia d'un convent Mercedari. Gràcies a les diligents recerques del Rvnd. Porta a l'arxiu parroquial de Barbarà s'ha comprovat que estava sota l'advocació de Sant Pere Apòstol. La data exacta de la fundació no s'ha pogut precisar encara.

Per primera vegada la veiem citada en 1252 amb motiu d'un plet entre el Rector de Barbarà i l'Abat de Santa Cecília de Montserrat sobre el domini d'aquell lloc. En la sentència signada en 2 de gener de 1252, pels Abats de Sant Llorenç del Munt i de Santa Maria de Terrassa, jutges nomenats per el Papa, s'adjudicà a Santa Cecília de Montserrat l'ermita, els seus terrenys i el dret de patronat. En 1378 trobem a Fra Bernat Tosquella, monjo de Santa Cecília i Prior de Sant Pere dels Bigats, fent inventari dels objectes de l'ermita i de les habitacions adossades a la mateixa ermita. A 15 de juny de 1389, el dit Prior arrenda l'ermita per nou anys, junt amb els objectes inventariats, a March Bessant, Prevere. Als 26 de desembre de 1398, Miquel Riu, veí de Barbarà consta com administrador del santuari i Joan Grau, de Sagristà.

Els terrenys de Sant Pere dels Bigats, eren molt bons pel conreu i se'n treia profit. Per això el càrrec d'ermità tenia molts pretendents. D'un document datat en 2 de gener de 1595 copiem: "Lo honorable en Gabriel Amill pagès del present lloch de Barbarà... a virtud de una lletra de descomunicació que tragueren en Joan Poblet, Joan Capestany, Joan Foguet, jurats del present lloch en lo any passat 1594. Denuncia davant de mi Jaume Selma... Rector... de Barbarà lo que savia entre les terres de Sant Pere den Bigats y en les de Baltesar Roca, lo qual diu que te

memoria de setanta anys, y que ha vist conrear a molts ermitans les dites terres de Sant Pere, y que may han passat la serma y contraserma que està a una o dos brasses, o dos de la servera prenent dret a una marga sempre ha vist que s'es conreat per los de la casa de dit Baltesar Roca... Item mes, denuncia com ell ha vist conrear a un sol... ermità de Sant Pere fins a la marga grossa sobre del camí que va a Cabra y de la marga grossa enllà conreaven los den Roca fins a una pedra a la qual falten les filloles consequetivament caben en amunt fins a la serreta que es entre Casamitjana junt de la qual conreuava ara l'ermità, lo qual li fou llegit devant los testimonis... y diu esser ver... y que may a vist fites allà ont diu Salvador Grau."

En altre document datat en 15 de febrer de 1696 s'hi troben les afrontacions de dits conreus: "A solixent afrontan ab los hereus de casa Parot Roca y part ab Francesch Miró de la plassa y part ab los hereus de casa Jacinto Robinat y part ab Gabriel Amill. A mitjorn ab Francesch Miró de la plassa, y part ab los hereus de Joan Mateu de La Guardia y part ab Onofre Casamitjana y part ab Joan Cantijoch y part ab Batista Prous y part ab Francesch Canalleta. A tramuntana ab los hereus de casa Parot Roca y part ab Joan Mateu de La Guardia y part ab Esteve Foguet y part ab la siquia de la bassa d'aigua mitjansant la siquia."

El conreu d'aquesta propietat produïa el suficient per la vida d'una familia i atendre degudament a les reparacions i millores de l'ermita. El Rector i Ajuntament de Barbarà cuidaven d'administrar dits béns i d'arrendar-los als ermitans. El repartiment d'aigües per a regar conreus, originà més d'una vegada fortes disputes entre els propietaris dels terrenys veïns, pledejant sovint amb intervenció de l'Ajuntament i del Rector.

A mitjans del segle XVIII trobem molt descuidada l'ermita que ens ocupa, car en la visita que hi efectuà l'Arquebisbe Lario en 5 de novembre de 1776 prohibí que s'hi continués celebrant missa fins a netejar-la i posar-la amb decència sota pena d'ex-comunió irrevocable, ja que els seus boscos i conreus produïen més de setanta lliures l'any.

Demés manà a l'Ajuntament com administrador que era de dites rendes, que dins quatre mesos havia d'enllestir sens falta les obres de reparació necessàries, tot prevenint-li que si descuidava l'ordre, en donaria compte a la Superioritat.

Malgrat els bons desitjos de l'autoritat eclesiàstica, l'ermità no féu el màs necessari. En la visita de l'Arquebisbe Armanyà, 15 d'octubre de 1789, aquest es dol de no trobar encara l'ermita prou decenta i torna a prohibir amb rigor la celebració dels Divins Oficis, fins que el Rector i l'Ajuntament no compleixin llurs deures. En 26 de maig de 1790, el propi Arquebisbe torna a visitar l'ermita i repeteix l'ordre de no celebrar-hi missa.

Barbarà portà sempre especial devoció a Sant Pere dels Bigats. Sabem que en 1661 i 1664 hi acudí en processó, i tots els anys per la segona festa de Pasqua Granada, hi celebrava una devota romeria amb solemne ofici sota la direcció del Municipi i costejat pel poble. Després es suprimí la processó, però es continuà celebrant la missa amb tot el lluïment possible.

En 1883 desaparegueren del tot els restes de l'edifici. Encara hi ha jaios que descriuen a la seva manera l'estructura de Sant Pere dels Bigats; més amb tot, no podem formar-nos cabal idea del seu estil ni de la seva vàlua arquitectònica.

DE MONTBLANCH A CABRA

11 quilòmetres

Per carretera de Montblanch a Barbarà (vegi's l'Itinerari anterior) i seguint remontant la carretera que voreja per la dreta de Barbarà, al cap d'uns tres quarts es bifurca amb la carretera de Sarreal a Valls, la qual cal seguir a la dreta, i tot baixant en mitja hora llarga s'arriba a Cabra.

Hi ha un altre camí més interessant per l'excursionista i d'unes dues hores i mitja. Es surt de Montblanch envers Prenafeta (direcció Est) i per l'ermita de Santa Anna, o per més amunt endinsar-se als boscos i enfilar-se muntanya amunt. No fer cas dels camins de l'esquerra que menen

a les terres baixes. Durant llarga estona es veu Barbarà. De vegades la vegetació i les ondulacions del terreny priven la vista. Sempre arrecerats a les faldes i repeus de la cordillera i després de passar el pont de la riera, s'entra a Cabra per la Plaça de la Creu.

CABRA. — El petit poble de Cabra, enclotat al mig del

Coll de Cabra en 1814, segons Beaulieu

coll que li dona nom, no pertany en rigor a la Conca de Barbarà, ja que en documents moderns s'anomena *Cabra del Camp*.

Segons els manuscrits copiats pel Pare Pasqual, volum III, i existents, a la Biblioteca de Catalunya, el vuitè any del regnat del rei Lotari (962), el Comte de Barcelona Borrell II, féu donació del castell de Cabra, junt amb els seus termes i pertinències, a Ervigi, fill de Ricard, a la seva muller Almetruda i al fill Wifred, i s'esmenten en les afrontacions, Pont d'Armentera, Figuerola, Sant Pere del Gayà i Solivella.

En l'any XVI del regnat de Lluís fill (1153) Tomàs, prior del Monestir *Rivibirlarum* (quin serà?) senyala les

dominacions del Monestir sobre el castell. Sembla que abans el reconquerí dels moros el Comte Ramon Berenguer IV, car en 1 de juny de 1160, aquest signà una concòrdia amb l'Abat Raymundo i monjos de Sant Martí d'*Abengena* (?). Consta el document que el dit Monestir cedeix dues terceres parts dels seus dominis sobre Cabra, dominis que disfrutaven des d'abans de la invasió dels alarbs. En documents datats en 1163, 1181, 1183, 1213, 1226 i 1243, es demostra que dit Monestir gaudia d'extensos terrenys des del Coll de Cabra fins al Camp.

En senyalar uns límits el Comte de Barcelona Ramon Berenguer I, diu que els castells de Cabra i Prenafeta són dins el Comtat de Tarragona, *in plano Barbaranu*.

En 1118, Ramon Berenguer III, cedeix la ciutat i camp de Tarragona a Sant Olaguer i en els límits es parla del Coll de Cabra i la muntanya Carbonera.

En 1244 s'empenyà un sorollós procés entre Cabra i Santes Creus, motivat per la partida nomenada *Conill* la jurisdicció de la qual pretenia el monestir. Aquest, acudí a l'Arquebisbe En Pere Albalat, i el poble de Cabra es dirigí al rei Jaume I. Es tractava d'un terme situat a la ratlla divisòria del Camp de Tarragona i Conca de Barbarà: la jurisdicció d'aquest terme pertanyia al Veguer de Montblanch. Després de llargues disputes fou repartit el terme, fitant la jurisdicció particular i la del Rei.

Pere III, al seu testament fet a Vilafranca 2 de novembre de 1285, elegeix sepultura a Santes Creus i dóna al monestir els castells i llocs de Forés, Sarreal i Cabra.

Els boscos de Cabra i Figuerola foren elegits per Joan I en 1391, per exercir les caceres reials.

En 1448 els veïns de Cabra es lliuraren del domini feudal i en 1450 recobraren els corresponents privilegis perquè el terme no tornés a ésser enfeudat. Durant el segle XVIII era un dels grans propietaris del poble el Duc d'Arcos.

Cap rastre guarda la població dels temps esmentats. L'església actual del segle XVIII, ocupa el mateix lloc de la primitiva. Està dedicada a Santa Maria, i no presenta res de particular. El retaule de l'antiga església fou executat per Mateu Ortoneda en 1424.

La festa major és per l'Exaltació de la Santa Creu, 14 de setembre.

La població consta de 210 edificis i prop de 1000 habitants.

L'aspecte del lloc és bonic. Les muntanyes que es redrecen a una i altra banda del coll es presenten despoblades de veïns però plenes de boscos. La carretera davalla vers Pla de Cabra, on pot veure's una notable església romànica.

DE MONTBLANH A PIRA

6 quilòmetres

Per carretera, fins a La Guàrdia, 2 quilòmetres. Deixar a l'esquerra la carretera de Tàrrega i embocar la de Santa Coloma. Al quilòmetre 2'150, deixar a la dreta la carretera de Barbarà i Cabra. Ben tost hi ha un revolt, ja es veu Pira. Per la dreta corre el riu Anguera. Cent metres després de deixar el quilòmetre 4 es troben les primeres cases del poble.

Pira (Apiera antigament), deu el seu orígen a Arnau de Ponç i al seu fill Pere de Belvis, vassalls de Pere de Puigvert després de la reconquesta. Per cessió dels mateixos passà a engrandir el domini del monestir de Poblet en 1176.

A l'Arxiu Prioral existeix la venda feta per Guillem de Montfalcó de tot el terreny i drets que tenia de l'aigua i molins del riu Anguera, des de Pira a Miralpeix. Calendes de gener de 1187.

També la venda feta en 12 de les Calendes de maig de 1248, per Guillem de Montclús i els seus fills, de la vila i castell d'Apiera als Templers, per 3000 morabatins.

En 1380, l'infant En Joan, duc de Girona i Comte de Cervera, vengué, entre altres llocs de la Vegueria da Montblanch; els drets que tenia a Pira.

La carretera travessa la part moderna de la població. A l'entrar es troba la Casa de la Vila amb escut i data esculpida en 1773. Darrera un torrent que desguassa allí mateix al riu Anguera, amb varis ponts: un d'ells, molt alt, és a la plaça de l'Església moderna.

L'antic poble, forma com una península, rodejada pel dit torrent i el riu Anguera. En el lloc més alt hi ha rastres de la primitiva església citada ja en 1194. Al seu entorn casals ensorrats i ruïnes a tots indrets. A la part baixa del vell poble són de veure alguns edificis típics, especialment la casa dels Poblet, amb dos arcs d'ample volada.

L'església actual està consagrada a Sant Salvador data en què es celebra la festa major del poble. Es obra del segle XVIII i pertany a l'ordre compost. Per les obres del modern campanar Na Dolors Amorós deixà en morir 7500 pessetes. L'Ajuntament en votà 8000, però sembla que no es desemborsaren totes, tot i havent-se emprat en el treball alguns jornals de franc. L'obra ha resultat de mal gust. Consta de dos cossos: l'interior coronat per unes boles de pedra, i el superior per un cos en forma de llanterna. Sembla propi d'una casa de camp.

L'interior és digne de visitar-se pels objectes arqueològics que guarda provinents de la primitiva església. Consta d'una sola nau amb creuer i capelles laterals. Els altars tots són barrocs i pseudo-clàssics. A la segona capella de la part de l'Evangeli és de notar una imatge de Sant Sebastià, la qual sembla del bon temps de l'art gòtic. La tercera sopluja una imatge de rígida postura, amb trajo pintat i magníficament rublert d'estrelles daurades. Recorda les interessants escultures de transició romànico-ogival. L'altar d'aquesta capella és jònic i li serveix de basament o *predella* una taula provinent d'un altar gòtic. Es divideix amb cinc requadros, dissortadament molt atropellats. Encara s'hi veuen gairebé esborrats, personatges amb rica indumentària i amb relleus daurats.

Al primer altar de la part de l'Epístola, s'hi admiren dues imatges que representen Sant Roc i Sant Esteve de la decadència ogival. Finalment, entre el gran nombre de típics bancs de fusta, escampats per la nau, n'hi ha un que crida l'atenció pel seu mèrit artístic. Sembla obra del segle XVII i es recomana pels seus relleus destrament treballats.

Formen la població els barris de Pira, Pireta, Piroya i

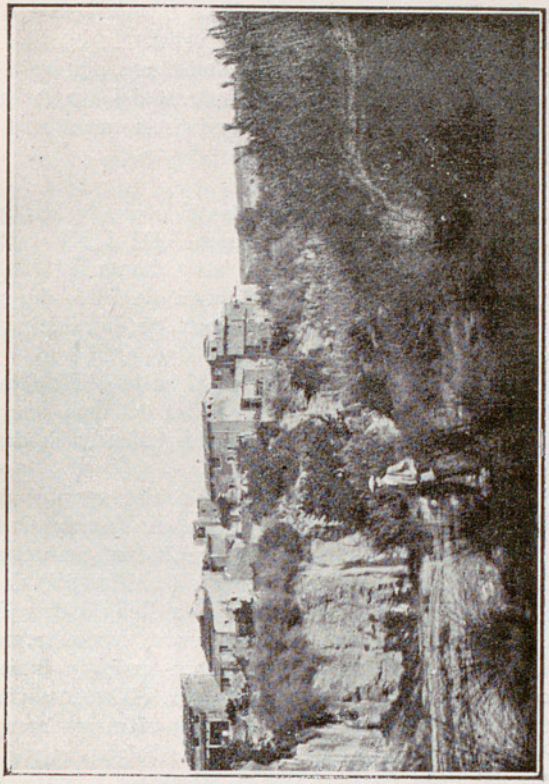

Pira

La Carrerada amb 149 edificis i 540 habitants. Celebra festes el 20 de maig i els 6 i 7 d'agost.

Segons Espinalt en el seu *Atlante Español*, en 1781, la població la formaven solament 33 veïns.

La posició de l'antic poble és sumament pintoresc. Rodejat per la encaixonada gorja natural del riu Anguera, s'esgraona damunt del penyal i domina els encontorns bastant trencats.

Entre Pira i La Guàrdia existia el poble de Miralpeix, molt citat en documents dels segles XIII i XIV. Devia estar a la part del riu Anguera, als voltants del Molí de l'Amorós, ja que la partida del terme de Pira, riu avall cap a La Guàrdia, encara s'anomena de Miralpeix, vulgarment *El Peix*.

A l'Arxiu Prioral de Catalunya, hi ha la venda feta per Beneta de Balners i filla, de la meitat del molí que posseïen al lloc anomenat *Sota Miralpeix*. Calendes de desembre de 1199.

Al terme de Pira també es cita sovint, després de la reconquesta, el Forat Micó o Micho. A l'Arxiu Prioral, hi ha la Donació feta per Ferran de Lindars, amb consentiment de la seva muller Ermensindis (o Elisendis) de Pere de Puigvert, i de Na Geralad, a la Religió dels Templers, de la senyoria que tenien a Forat Micó, terme de Pira. Nones de juny de 1186. Existeix també un altre document confirmant l'anterior donació d'Ermensindis (o Elisendis), Idus de juny de 1186; i una altra als Templers per Pere de Puigvert i Na Geralda, de l'aigua, regs i molins des del Pont de Pira fins a Miralpeix i confirmació del donatiu de Forat Micó. Idus de juny de 1186.

Finalment la donació de la meitat dels delmes del camp Forat Micó, feta per Pere de Bellvís als Templers en les Calendes de juny de 1188.

Per les afores de Montblanch també existia un torrent nomenat *Forat Micó*, que provenia de La Guàrdia; i prop de Guisona una partida nomenada també *Forat Micó*, ocasionà un plet en el segle XIII.

DE PIRA A OLLERS

1 quilòmetre i 300 metres

Seguint la carretera de Santa Coloma es passa per un pont el *Torrentí*. A l'esquerra es deixa el Cementiri, i al quilòmetre 5 bifurca el camí vell que mena al poble d'Ollers a 500 metres sobre el nivell del mar, ,el quals es veu a la dreta. Allí prop i a l'esquerra la Caseta dels peons, amb la indicació: "A Sarreal, 3 quilòmetres". Seguint l'antic camí carreter, ben tost s'aconsegueix.

Ollers. — La primera vegada que trobem citat el Puig d'Ollers és en 1038. Després, en les Idus de desembre de 1076, amb motiu de la donació que en feren els comtes Ramon Berenguer i Berenguer Ramon, a Adalbert, fill de Seniofred.

Després Gaubert fill d'Adalbert, i la seva mare Manideda, cedeixen a Seniofred la tercera part que els pertocava de la Quadra d'Ollers. 10 de les Calendes de novembre de 1080.

En temps dels Comtes de Barcelona, la Quadra d'Ollers afrontava per Orient, amb la Serra de prop Pedrina la que davalla al Reguer, que desguassa en temps de pluges de Pedrina, i va dita aigua al Reguer de Tosquella, que també desguassa al Torrent d'Ollers, o en el terme d'Anguera; i va a l'extrem, que és a la plana d'Anguera i es junta al torrent d'Anguera fins a l'altre torrent que desguassa d'Anguera i davalla per l'Espona fins a l'Hort de l'Albareda, i va al mateix reguer que desguassa de les fonts de Barbarà.

En 3 de les Idus d'octubre de 1164 Pere de Sant Esteve i muller Ermensendis, donen a Arnau de Verdú el castell d"Ollers amb les seves propietats, tot retenint-se els homenatges.

En les Idus de juny de 1171, Ferrer de Lndars cedeix als Templers un molí i un hort tocant al mateix.

La població i els seus termes foren donats a la Religió dels Templers per Bernat de Santa Coloma i muller Sanxa en 7 de les Calendes de maig de 1174. En 9 de les Calendes de febrer de 1180, Pere de Loger, muller i fill

venen als Templers tots els drets que els hi havia concedit Bernat de Santa Coloma en Ollers i el seu terme; i en la vigília de la Mare de Déu de setembre de 1180, Arnald de Verdú i Pere de Sant Esteve, cedeixen als mateixos Templers els drets que gaudien sobre el castell i terme d'Ollers.

A l'Arxiu Prioral, es consignen vàries donacions de terrenys als Templers, datades en 1184, 1187 i 1188.

També hi ha una concòrdia entre els Templers i Berenguer de Freixenet, el qual per 180 sous barcelonesos els hi cedí tots els drets que pretenia sobre el castell d'Ollers i els seus termes. Nones d'abril de 1198.

Trobem consignat que en 5 de maig de 1285 el rei Alfons III d'Aragó, féu donació del castell d'Ollers *in Conca Barbarano* a Arnau de Vilanova, *phisico*: però en 16 de setembre de 1294, el rei Jaume II confirmà el domini dels Templers sobre Ollers, domini que després passà als cavallers de Sant Joan.

Ja havem dit que aquest llogaret està agregat a Barbarà el Municipi del qual cuida de mantenir una escola pública de nois i noies. En 1781, comptava Ollers amb 16 veïns. Actualment consta de 27 edificis, sense comptar les masies solitàries, i uns 150 habitants.

De l'antiga església ni memòria en resta. Durant el segle XIII, malgrat mantenir un capellà, no hi havia en l'església escrivania i els veïns havien d'acudir a Barbarà.

L'església actual dedicada a Santa Maria és del segle XVII i barroca. No ofereix per l'artista gran interès. En 1885 veiérem a la Sagristia una imatge de la Verge de fusta i bizantina. Com totes les d'aquest estil, està asseguda amb el Jesuset a la falda. No sabem si encara es guarda en el mateix lloc car el Rector ens confessà que esperava algun antiquari que li pagués bé per a vendre-se-la.

A l'entorn observàrem alguns casals d'orígen noble, víctimes de restauracions deplorables.

Aquest llogaret hom el creu breçol de l'ermità Poblet el nom del qual es vincula al cèlebre monestir cisterciense. La festa major és per la Mare de Déu de Setembre. També es celebren festes per Sant Victorià i la Verge del Roser.

DE OLLERS A SARREAL

4 quilòmetres

Cal tornar a la carretera de Santa Coloma, que en suau pujada i planejant en arribar el quilòmetre 7 ja es domina el campanar de Sarreal. Es passen dos ponts, el darrer dels dos és sobre el riuet de la Salada, on s'aconsegueix el quilòmetre 9. Tocant a les primeres cases i a la dreta hi ha la nova carretera de Sarreal a Valls, 21 quilòmetres. La carretera de Santa Coloma, segueix arran del costat esquerre de

SARREAL. — Durant el segle XII era coneguda aquesta vila per Areal o Ça-Real, que vol dir La Reial. I en

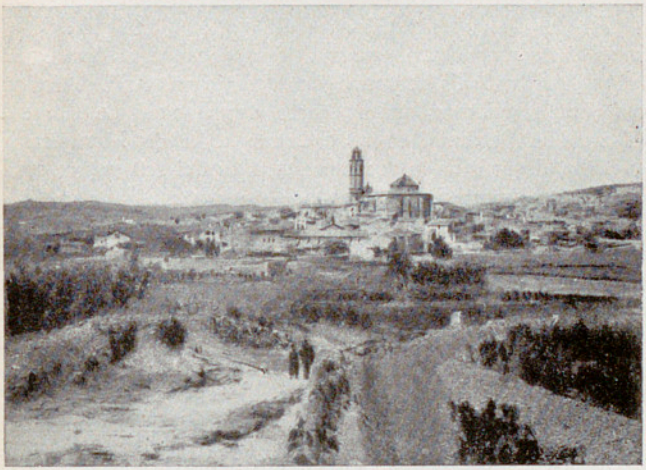

Sarreal, des de l'ermita dels Sants Metges

efecte, la vila quasi sempre fou del domini reial.

A l'entorn de la vila actual s'han fet bona cosa de troballes arqueològiques, especialment envers ponent, junt al camí de Solivella, i en la partida de Sant Pere més alt, distant mitja hora. Es diu que la majoria d'objectes tro-

bats són de l'època romana. Això ha fet suposar que la Conca estava ja poblada en aquella època.

No hem tingut ocasió de veure cap dels dits rastres, però abans de fer una afirmació, cal procedir amb cautela. Seria menester un estudi anàlitic i comparatiu per assegurar que els mentats rastres són positivament romans. Si tots els objectes trobats a Barbarà, Prenafeta, Riudabella i Sarreal es conservessin a algun museu o edifici públic, seria possible estudiar-los i adquirir les opinions d'arqueòlegs de prestigi. Per dissort, l'haver-se descobert en terrenys de propietat particular, ha despertat la cobejança dels llurs amos, els quals s'han apressat a vendre'ls sense escrúpols de cap mena.

La data més antiga que tenim de la reial vila és de 1187, en el qual any el rei Alfons I de Catalunya concedeix a Santes Creus un Privilegi sobre el Forn de Areal.

El propi Rei féu un donatiu de blat al dit monestir mitjançant la renúncia per part dels monjos de l'alou de Vilagrassa situat als terrenys on s'edificava Areal. Es del cas, doncs, suposar que la carta de població de Sarreal, tal vegada perduda, és aproximada a la de Montblanch, és a dir, després de la reconquesta. Des del seu orígen sempre fou del domini reial.

En 5 d'agost de 1259 Jaume I concedeix a l'abat Eimeric de Santes Creus, autorització per a comprar terrenys i edificar a Sarreal: i que l'home encarregat d'edificar ha d'esser lliure d'host i cavalcada, però que no sigui dels rics de la vila sinó un senzill menestral. En 1 de setembre de 1259 el propi Rei, trobant-se a Lleida confirmà l'autorització a Santes Creus per a construir cases a la vila amb franc alou, i prometent als que les habitessin la supressió d'impostos reials. Solament els imposava l'obligació de concórrer a la seva host amb les mateixes condicions dels demés veïns.

En agost de 1262 el propi Jaume I concedeix la meitat de la vila de La Real al monestir de Sant Joan de les Abadesses tot lliurant als seus habitants del servei d'host i cavalcada; i que els delmes de Bianya, Arçà i Tregurà, seran de la senyoria i jurisdicció de Sarreal.

Pere III d'Aragó en 2 de novembre de 1285, en fer

elecció de sepultura a Santes Creus, dóna al dit monestir entre altres viles la de Sarreal.

Des d'aleshores, la jurisdicció reial alternà amb l'aba-

Ermita dels Sants Metges

cial de Santes Creus en el domini de la vila. Però Sarreal sempre es deslligà del jou de tot senyor que no fos el Rei. Ja en 15 de Novembre de 1355, Pere IV d'Aragó ordenà que pel govern de la vila es nomenés un Sots-veguer amb plena jurisdicció, a més de l'ordinària del Batlle, elegit pel Veguer de Montblanch. Aquesta forma de govern subsistí sempre a desgrat de Santes Creus i del Marquès de Mortara.

En virtut de la compra feta per l'Infant En Joan, governador de Catalunya en 1383, tots els drets jurisdiccionals revertiren a la Corona. Obtingué la vila amb aquest motiu, molts privilegis, entre ells, el que mai més no fóra separada del Reial Patrimoni i que cap fill de Sarreal pogués restar presoner més de tres dies.

Els drets jurisdiccionals de Montblanch i Sarreal foren objecte de llargues disputes com es pot veure a la nostra GUIA DE MONTBLANCH. Sarreal políticament fou enemiga

de Montblanch. Calia que la vila ducal prengués un partit perquè Sarreal s'allistés al partit contrari. Ambdues viles sempre estigueren "plit i plet", com diuen a la Conca.

En 1653, el rei Felip IV, en consideració als bons serveis polítics del Marquès d'Olíes i Mortara, li cedí la vila, per bé que el Marquès no en prengué possessió fins a l'any 1656.

En 18 de desembre de 1698 el Marquès es vengué la vila al noble En Cristòfor Potau, el qual en prengué possessió en 27 de gener de 1699: revenent-la en 1766 a En Pau de Potau i Dalmases, comte de Vallcabra. Després de pledejar fou recuperada la vila pel propi Marquès de Mortara en 1772. Al 16 d'octubre de 1800, morí el darrer Marquès sense successió. Amb tot no mancaren pretendents, els quals pledejaren fins que en 23 de juny de 1805 es fallà a favor del comte de la Figueira de Portugal, el qual possei la vila fins a esclatar la guerra civil dels set anys.

Dels plets començats durant el segle XVII n'existeixen una sèrie d'estampacions i manuscrits. De la recuperació de la vila pel Marquès de Mortara, entre altres documents, publicà l'acta notarial mossèn Porta al periòdic *La Conca de Barbarà*, 1904. Per aquest interessant document sabem que el batlle, regidors, diputats, síndic, procurador i gran nombre de veïns passaren al Portal de Pedrenyà per tal de fer entrega de la vila al Procurador del Marquès de Mortara. Allí, el més vell dels regidors, N'Agustí Borràs, lliurà les claus de tots els portals de la vila, per voluntat de les autoritats allí representades, jurant a l'ensems, homenatge i lleialtat conforme als usatges de Barcelona i Constitucions de Catalunya. Acceptades les claus pel Procurador, N'Agustí Borràs el prengué per la mà dreta i ambdós entraren pel dit Portal. Ben tost el degà dels regidors deixà de la mà al Procurador i es féu enrera, sortint fora la vila.

Mentretant, el Procurador, rodejat dels demés, tancava i obria les portes del Portal de Pedrenyà, en senyal de veritable possessió, declarant que el Marquès *entenia posseïr tota la vila, no solsament en la cosa, sino en cos i ànima*. Acte seguit lliurà les claus als regidors i aquests les trameteren al degà Agustí Borràs. Després tota la comitiva passà a prendre posessió del terme de Sarreal i

del de Vallcervera, tornant a entrar a la vila pel mateix portal.

Seguidament s'encaminaren a la Plaça Major, on hi

Ermita dels Sants Metges

havia una post i una cadira de cuiro. Una vegada acoblada allí la població, el Procurador prengué possessió de la jurisdicció civil i criminal, mer i mig imperi, que el Marquès gaudia i devia exercir a la vila i als seus termes.

Per tal de donar fe de la jurisdicció civil, es posà i tregué uns guants; i en senyal de la possessió criminal, mer i mig imperi i demés drets, desembeinà l'espasa i la brandà a presència de tots, digué per tres vegades: "Visca l'Excel·lentíssim Senyor En Joaquim Ossorio i Orozco, Marquès d'Olíes i Mortara, senyor de les viles de Sarreal i Cabra, terme de Vallcervera i Quadra de Cunill". Els reunits respongueren en alta veu amb els tres visques de consuetud.

Tot seguit el Procurador aprovà el nomenament de Batlle a favor de Francesc Moles i en penyora de la possessió de delmes, rendes, censals i altres drets que els Senyors de Sarreal acostumaven a percebre, el regidor degà en nom de la Universitat, lliurà al Procurador llegums de tota mena, vi, blat, sègol, ordi i alguns diners. El Procurador, en nom del Marquès ho escampà tot per terra en senyal de la veritable possessió.

Després es féu càrrec de les presons i assegut a la cadira de cuiro de la Plaça, rebé jurament de fidelitat i d'homenatge de les autoritats i de la població. Llavors el Procurador manà al nunci que fes un pregó, al qual després de constatar els títols nobiliaris del Marquès es deia: "Que cap persona gosi jurar i blasfemar del Santíssim Nom de Jesu-Crist, ni de la Verge, ni d'altres sants i santes del Paradís, sota pena de deu sous per cada blasfemia. Item, que cap persona gosi ni presumeixi portar per la present vila de Sarreal garrots, bastons, ni gavinets amb punta, amb mala intenció, ni es maltractin els uns i els altres, sota pena de cinquanta sous i altres penes pel dret establertes, etc."

Finalment es dirigiren tots a l'església parroquial, es genollaren davant l'altar major i el Procurador posà les mans sobre el Missal dient: "Jo Francesc Oliva, veí de Barcelona, en nom i com a procurador del Marquès de Mortara, senyor de Sarreal, i els seus termes; Juro en l'ànima de dit... mon principal, a Déu, als quatre Evangelistes, per les meves mans posades corporalment sobre el Missal, d'observar i guardar en tots l'afecte i degut compliment, de tots els privilegis, prorrogatives, llibertats, immunitats, indemnitzacions, costums usos i consuetuts, així els que estan escrits com els que no ho estan, concedits

i otorgats pels Senyors Reis i Reines i per altres qualsevulla Senyors de Sarreal, antecessors del Excm. Sr. mon principal, per aquells i per qualsevulla d'ells aceptada i

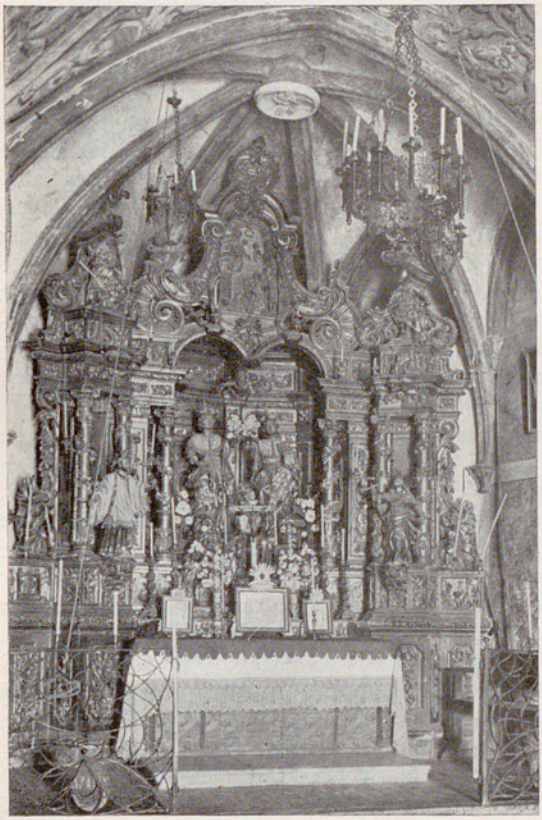

Ermita dels Sants Metges - Altar

aceptats i que es troben avui en tota llur observància, a excepció feta dels concedits tal vegada, pel noble En Cristòfol de Potau i els seus successors, posseïdors que han

estat de la vila i termes, per no haver tingut dret, ni acció de concedir-los."

A més, la vila fou visitada sovint per reis i nobles: alguns d'aquests establiren allí llurs casals. Adquirí com s'ha vist importants privilegis i el dret de celebrar una fira anyal pel 8 de desembre.

Durant el segle XVIII cobraven els delmes de la vila l'Arquebisbe de Tarragona, el Convent de Vallbona de les Monges i el Marquès de Mortara. Per aquell temps encara presentava Sarreal un aspecte de vellúria interessant. Encara es conservaven els murs plens d'eures centenaris; encara feien de bon veure els rònecs carrers amb les llars senyorials, els porxos, els portals d'amples dovelles, els finestrals gòtics, etc. El trànsit nocturn era escàs, i sinó brillava la lluna, no existia altre mitjà que anar a les palpentes i portar un fanalet. Actualment totes les viles de la Conca disfruten dels avenços de l'electricitat.

En 1359 constava la població de 194 llars (uns 1000 habitants).

Cook diu que en 1585 hi havia 400 veïns. Durant el segle XVII arribà a 200 llars. Actualment consta de 600 edificis amb uns 2000 habitants. Hi ha 20 carrers. Els més anomenats són: Major, Sant Joan, Església, Indústria, Hospital, Roser, Santa Llúcia, Sant Francesc, Places Major, Nova i Estudi.

Entre els fills ilustres de Sarreal, devem recordar a Fra Llorenç Ribes, el qual vestí l'hàbit de la Mercè en 1692. Fou elegit prior de tota l'Ordre en 1730 i morí en 4 de juliol de 1746. Escriví: *Compendio histórico de la antigüedad y excelencias de la Iglesia de Tarragona.* També és pàtria del canonge i escriptor Josep Vallet.

L'església primitiva era romànica; segurament ja existia a mitjans del segle XII. Es dedicà, com l'actual, a Santa Maria. Com altres de la Conca, també sofrí el saqueig i l'incendi durant les guerres dels Segadors i de Successió. La portada, per sort es conserva dins la Casa Rectoral. Nosaltres l'estudiàrem per primera vegada en agost de 1886 i tot seguit en donàrem compte al públic per mitjà del *Bolletí de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas,* i després a la nostra monografia: *La Conca de Barbarà,*

1912. No fa gaire, al diari *La Vanguardia*, es publicà un article, en el qual, el seu autor presumia d'ésser el primer en descriure la damunt dita portada. Això costa més poc de dir que provar-ho.

Per tercera vegada direm que la part superior de la primitiva portada de l'església de Santa Maria de Sarreal la descobrírem a una reconada que servia de rebost. Pertany al més pur estil romànic i és d'una perfecció sorprenent. Solament resta al descobert el mig punt. Damunt d'un llis abaco carrega l'arquivolta de nervis en feix enquadrada per una gentil cenefa de fullatge entrellaçat, deixant entremig les ben tallades dovelles. El timpan ve ocupat per tres nínxols molt ressortits i de bona factura artística. Aquests nínxols entre columnetes i capitells adornats, contenen al mig, la imatge de la Verge asseguda al corresponent tron i amb el Diví Fill a la falda, i als dos colaterals hi ha unes figures toscament treballades que semblen apòstols. La porta, pròpiament dita és quadrangular i degué ésser flanquejada amb les corresponents columnes cilíndriques i esculturats capitells. L'ampla llinda ve sostinguda per dos caps de toro als angles. Contribueixen a la severitat del conjunt, els carreus del parament, tallats i units amb molta perfecció.

L'incendi deixà tota aquesta part negra de fum. Sembla que els iconoclastes malmeteren a cops de mall les representacions sagrades, car aquestes, mostren ben marcats els escrostonats per tot arreu. ¡Es de doldre que aquella bella pàgina d'arquitectura romànica, no es conservi desembraçada de la casa rectoral i a la vista del públic!

L'església actual, és de gran abast i sembla de primers del segle XVIII. Dóna cara a una plaça rodejada d'uns típics porxos. La façana és incompleta i d'estil plateresc. La imatge de la Mare de Déu posada al lloc més alt, sembla romànica; tal vegada prové de l'antiga església. L'interior és de l'ordre jònic, amb fermes pilastres i quatre arcs torals que sostenen la cúpula hemisfèrica. El conjunt és sumptuós. L'altar major d'estil pseudo-clàssic, és apreciable. Els altres altars presenten rastres antics, i es fan dignes d'un detingut examen.

La petita església de Sant Joan a la qual dóna ingrés un

portal adovellat, té l'interior refet i no presenta interès pel curiós visitant.

Una agrupació de nous edificis amaga els pocs rastres de l'antic castell.

Dins al cementiri és de verure una creu de pedra de la decadència gòtica digna d'estudi.

Sarreal celebra la festa major la diada del Natalici de la Verge; i el seu terme municipal afronta al Nord amb Blancafort i Montbrió de la Marca; a l'Est amb Vallespinosa i Santa Perpètua; al Sud amb Cabra, i a l'Oest amb Barbarà.

Sarreal és cèlebre per les fàbriques de guix, ciment i obradors d'alabastre, productes naturals que abunden als seus encontorns. Al llarg de la carretera hi ha alguns d'aquests edificis. En 1927 visitàrem el de Maurici Raud, convertit en Museu de treballs pacients d'alabastre. Aquest artista francès posà una sucursal a Poblet, dins l'ermita del Xiprer.

A un quart llarg de Sarreal envers llevant hi ha la renomenada ermita de Sant Cosme i Sant Damià, coneguda vulgarment per *Sants Metges*. El camí és ample i sempre puja entre un calvari format per 14 capelletes en les quals són de veure les respectives representacions sobre rajoles dites de València.

L'ermita, arrecerada a les muntanyes, blanqueja al mig de verdor. Al seu davant hi ha una espaiosa plaça rodejada d'un cercat. A l'entrada d'aquesta, obrada amb pretensions artístiques, criden l'atenció les imatges dels Sants Metges molt desproporcionades.

La façana de l'ermta, també presenta en dos nínxols les estàtues de dits Sants. L'interior fou obrat en diferents ocasions, car és tot una barreja d'estils. A judicar per l'absis d'estructura ogival, amb nervatures unides per una clau, on hi figura el Pare Etern esculpit, es començà a obrar aquest Santuari durant el segle XVI.

Les imatges de Sant Cosme i Sant Damià posades al presbiteri, són dues escultures d'estil renaixement i de regular mèrit. L'altar major ostenta la data de 1770, i en els seus relleus amanerats, hi figuren passos de la vida dels

Sants Metges. Per tot arreu es veuen ex-vots, prova evident de la devoció i celebritat d'aquesta ermita.

A fora, i al bell costat de l'edifici, un atapeït llaurer forma una glorieta natural, on durant l'estiu fa de bon estar. Allí prop hi ha una font molt celebrada, com diuen els Goigs:

En la font junt a la ermita
que raija contínuament,
encontren salut i vida,
malalts i tota la gent.

Damunt de la font són de veure les imatges dels Sants Metges esculpides en relleu sobre marbre i d'estil barroc.

Demés és molt agradable observar des d'aquella altura el panorama de la Conca i la vila de Sarreal als peus.

Com ja havem notat a l'entrar a Sarreal tot venint de Montblanch, comença la carretera de Valls; 21 quilòmetres. A l'obrar-se aquesta via de comunicació es deixà en un major descuit una esglésieta romànica sota l'advocació de Sant Bartomeu, situada a les afores de la vila i prop de dita carretera. Semblava del segle XII; i durant molts anys els vianants pogueren contemplar l'absis i els panys de mur. Per dissort a darrers de maig de 1929, desaparegué tot el que restava. També ha desaparegut l'antic poblet d'Anguera, situat a 3 quilòmetres. Per anar a aquest lloc cal seguir la pròpia carretera que baixa al riu. Passat el pont el rètol: A Cabra 6,650 metres. A Pla de Cabra, 10,800 metres. La carretera torna a pujar suaument i a la mitja hora llarga de camí es veu a la dreta, dalt d'un tossal rodejat per un torrent, les runes de l'església d'Anguera.

Sembla que aquest poble, malgrat que es remonta al segle XI, no prosperà: al més fou un llogaret semblant a Ollers. Anguera vol dir gorja o vall profonda. En efecte, el lloc és solitari i enclotat. Naturalment, no eren aquestes les millors condicions per habitar-lo.

En 1039 Ramon Berenguer I, i la seva muller, cediren a Mir Foguet i Bernat Llop el Puig d'Anguera, sota condició d'edificar-hi un castell per defensar-se dels moros.

En 1076 els Comtes de Barcelona, fan donació a Bofill Oliva d'un alou al Puig d'Anguera.

En 1181, rebia la quarta part dels delmes d'Anguera, l'Església de Tarragona.

Dels segles XIII i XIV existeixen molts documents referents a aquest lloc, del qual prengueren nom ilÀustres famílies, sovint anomenades als anals de Catalunya.

Dels albergs d'Anguera no en resta cap. El terreny resta cobert d'espesa vegetació i d'esbarzers. De l'església romànica es conserva l'absis, amb dues espitlleres per la llum. A continuació alguns panys de mur de més d'un metre de gruix i en algunes parts de dos metres. A la part de l'Evangeli hi ha una concavitat a manera de capella amb finestrals. En general l'obra es presenta curosa de materials. Els carreus de bona pedra i molt ben tallats; els fonaments i els murs d'una fermesa secular, i la portada desapareguda, segurament seria digna de les demés parts.

DE SARREAL A ROCAFORT DE QUERALT

3 quilòmetres i 500 metres

En deixar Sarreal per la carretera de Santa Coloma, es veu a l'esquerra, el cementiri. A la dreta, blanqueja l'ermita dels Sants Metges. Passat el quilòmetre 10, bifurca a la dreta la carretera de Montbrió de la Marca, que mesura 3,500 metres. Seguim tenint a la dreta el riu Vallvert i aviat a l'esquerra la caseta de peons, on es llegeix: A Rocafort 2,200 metres. Seguim entre paisatge verd i entre serretes i al quilòmetre 12,500, Rocafort. A l'entrar comença a l'esquerra la carretera de Cervera que s'enfila serra de Forés enllà.

La població s'esten per l'esquerra i apareix rodejada pels riuets que baixant de Forés, Vallvert i muntanya de San Miquel donen origen a l'Anguera, prop de Sarreal.

L'origen de Rocafort és anterior a la reconquesta car el trobem citat en 1038. Durant el segle XIII, formava part integrant de la Baronia de Queralt. Del seu castell, sovint esmentat en documents medievals, solament en resten els fonaments.

La població en 1359 constava de 46 llars (uns 250 habitants). Cook diu que en 1585 tenia 60 cases. Actualment consta de 189 edificis amb uns 800 habitants. El seu ter-

Rocafort

me afronta amb Forés, Les Piles, Montbrió de la Marca, i Solivella.

L'agricultura i el comerç del safrà ha enriquit a molts veïns d'aquest poble. Els noms dels principals carrers són: Major, Santa Coloma, Sant Antoni, Font, Santa Llúcia, Castell i Sarreal. Places de l'Església i Major.

L'església primitiva s'esmenta en el segle XII. Dins la casa rectoral, encara es poden veure alguns rastres sense interès arqueològic.

L'església actual està dedicada a Sant Salvador. En aquesta diada Rocafort celebra la festa major. En l'interior s'hi conserva una imatge de la Verge sota l'advocació del Remei i d'estil-romànic-bizantí. Hom diu que pertanyia a un casal de Forés. A més, hi ha un Sant Miquel barroc i uns aligots de ferro forjat destinats a sostenir les llànties. De ferros semblants se'n troben a moltes esglésies de la Conca.

Recomanem a l'excursionista dues creus de terme bastant ben conservades. L'una és al carrer de l'Arrabal de

Santa Coloma, junt a la font. Es alta esbelta i de bona factura gòtica. Té el xapitell profusament exornat, i a la creu destaquen les sagrades imatges de Jesucrist i de la Verge. L'altra, és a deu minuts del poble, al costat de la carretera que ve de Sarreal. Pertany al gòtic florit. El seu xapitell rodejat de figuretes es recolza a una orla de ramets i un medalló o escut. Els braços de la creu són d'un treball delicat. A una cara, la Verge entre dos àngels que polsen l'arpa, i a l'altra una figura de Crist tan malmesa que resta desfigurada.

Ens plau recordar que mossèn Joan Bonlaví de Rocafort de Queralt, féu una traducció lliure de la cèlebre obra de Ramon Llull: *Blanquerna qui tracta de cinch estaments de persones,* etc.. D'aquest treball se'n coneixen tres codex i l'edició estampada a *València, per Johan Joffre,* 1521, fol gòtic.

D'aquest text català en prové la traducció castellana de *Mallorca,* 1749, quart.

DE ROCAFORT DE QUERALT A VALLVERT

1 hora escassa

La carretera segueix planejant fins a remontar-se al quilòmetre 19 el Coll de Deogràcies. Molt abans però bifurca a la dreta el ramal que mena a Vallvert.

L'excursionista que vol fer el camí a peu, en sortir de Rocafort i junt al cementiri, cal que segueixi el camí de la dreta que baixa al riuet Vallvert. Atravessat aquest es troben dos camins. Seguir el de l'esquerra que s'enfila ben marcat. Aviat es divideix en dos. Si es vol arribar de pressa al poble seguir el de l'esquerra. Altrament és preferible el de la dreta el qual planeja damunt la serreta i és més pintoresc. Belles vistes de les valls i muntanyes properes. A la dreta s'esfumen les fosques serres de Montblanch. Seguint pel cim deixem a la dreta els camins de Montbrió i Vallespinosa i ben tost deixem a l'esquerra el gran Mas d'Arasa. Allí es comença a davallar fins a un torrent, que es salva per un pont vell de pedra, dessota del qual hi ha els rentadors i la font de la població.

Vallvert, com tots els demés pobles de la Conca, cobreix un tossal i els seus albergs s'esgraonen d'una manera pintoresca. Els seus orígens, segurament es remonten a la

Rocafort

reconquesta cristiana. Suposem que mentre avançaven les hosts dels Comtes de Barcelona, edificaven fortaleses dalt dels turons per tal d'assegurar els terrenys conquerits. Així devia néixer Vallvert, a l'entorn del castell, el qual enclou la història del poble.

Posseim un plet promogut per l'Ordre de Sant Joan de Jerusalem a primers del segle XVII, on trobem les següents dades.

A 3 de les Idus de febrer de 1191, Alfons I de Catalunya fa donació a Valgensi Roger de Conques del castell i terme de Vallvert amb la jurisdicció civil i criminal, delmes, domenges, censos, quistia i tots altres drets dominicals, etc.

A 8 de les Calendes d'Abril de 1195, Roger de Conques, vengué el castell i terme de Vallvert a Guillem d'Aguiló amb la jurisdicció civil i criminal. El nou senyor del poble, cedí una peça de terra situada *in suo castro de Vallleviridi*, 15 de les Calendes de març de 1196 i cedí a Berenguer de Canet una dominicatura o domenya *in castro de Valleviridis*, i ben tost empenyorà el castell a Guillem Umbert. A la fi, a 2 de les Calendes de gener 1199, Guillem d'Aguiló, vengué a Bernat de Fiol, dit castell i lloc amb homes, dones, delmes, domenges, quístia, censos etc.

Bernat de Fiol disfrutà del domini fins a la seva mort ocorreguda en 17 de març de 1230. Per testament instituí hereu i senyor de Vallvert al seu fill Bernadó de Fiol. Aquest tingué una filla, Sibila de Fiol, la qual prengué per marit a Guillem de Vallvert, cavaller i veí de Cervera. D'aquest matrimoni nasqué Guillem de Vallvert, el qual emmaridà amb Elvira de Banyols, passant ambdós a ésser senyors de Vallvert, segons escriptura signada per llurs pares en 13 de les Calendes de febrer de 1284.

A 6 de les Calendes de març de 1306, Elvira i Guillem cediren el domini del lloc al seu hereu Arnau de Vallvert i aquest al testament fet en les Idus de gener de 1334, cedeix tots els béns a sa filla Elvira, donzella.

Al Procés que tenim a la vista, el Prior de Catalunya pretent provar que en 1212, Pere de Vallvert era senyor del lloc, com clarament consta en llur testament fet en les nones de juny de 1212. També en 1237 es signà acta de concòrdia entre Berenguera de Llorach, filla de Bernat de Fiol i de Beatriu, d'una part i Elisendis la seva germana, filla de dits cònjuges Fiols de part altra. En dit document Berenguera de Llorach, dóna i defineix el castell i vila de Vallvert a dita Elisendis, germana seva, amb condició de pagar 500 sous que el seu germà Pere de Vallvert havia deixat en llur testament al Monestir de Poblet.

El Prior remarca que si en 1212 era senyor del poble, Pere de Vallvert, en 1237 la seva germana Elisendis, en 1240 Guillem Aguiló i de 1275 a 1304, Guerau Alemany, mai no podien ésser senyors de Vallvert, Guillem i Arnau de Vallvert.

Guerau Alemany fou un malgastador. En novembre de 1275 confessa deure 1500 sous barcelonesos a Pere d'Albarellis. En 17 novembre 1293, daclara deure 800 moraba-

Rocafort

tins per restitució d'un dot a Berenguer de Peramola. En Juliol de 1292, consignà a la seva germana Eldiares, monja de Vallbona. 100 sous barcelonesos. Per al compliment d'aquests i altres deutes presenta com a penyora el castell i lloc de Vallvert i recomana al Batlle i a Guillem de Vallvert ho manifestessin així a llurs vassalls. Al seu testament fet a juliol de 1304, Guerau Alemany disposa que els seus marmesors venguin el castell i poble a fi de pagar els molts deutes que havia contret.

De consegüent en 4 de les Nones de maig de 1306, Guillem d'Anglesola i Geraldo Alemany, marmesors del difunt Guerau, posen en venda a l'encant públic i al més donant el castell, lloc i terme de Vallvert, en franc alou, amb militars, homes, dones, jurisdiccions etc. Als 12 de les

Calendes de juliol del propi 1306, dits marmesors signaren apoca a favor de F. Arnau de Tarroja per 22.000 sous, preu de Vallvert i de Cogul. Acte seguit, es feren crides a Montblanch, Tàrrega, Lleida, Tarragona, Santa Coloma, Barcelona i altres llocs prevenint als interessats al preu de dita venda de presentar llurs reclamacions durant els trenta dies subsegüents al Veguer de Montblanch.

Alguns feren oposició a dita venda, però foren convençuts pels juristes de Montblanch, Berenguer March i Pere Mercader. Després de pagar els molts deutes del difunt Guerau, Arnau de Tarroja, en representació de la Religió de Sant Joan de Jerusalem, prengué possessió de Vallvert i de Cogul, 1306.

Altres pretendents pledejaren amb els Hospitalers durant els anys 1312 i 1338, però aquests disfrutaren de la jurisdicció, que el Rei refermà a Guillem de Guimerà, Prior de Catalunya i als seus successors en dit Priorat, a 28 de setembre de 1380. Aquesta formalitat costà a la Religió de Sant Joan 3,000 florins d'or.

Es citen com a Castlans de Vallvert, Dalmau de Verdú, 1364; Elvira de Vallvert, 1385; Bernat de Biure, 1409; Galceran de Biure, 1443, Arnau de Vallvert, 1356; Bernat de Biure, 1400; Berenguer de Biure, 1418; Bernat de Biure, 1441; Joan de Biure, 1447; Gaspar de Biure, 1559, i Gaspar de Biure 1606.

Es té notícia que els veïns juraren fidelitat i homenatge als Priors de Catalunya, Fra Dimas de Requesens, 7 gener 1564; Fra Agustí d'Argensola, 6 abril 1580, i Fra Miquel de Lentorn, 10 febrer 1609.

A darrers del segle XVI, el castell de Vallvert estava en mal estat. L'autoritat del poble la constituïen el Batlle i el Castlà. Aquest, vers 1588, féu cobrir la torre de l'homenatge, hi posà bones portes i l'utilitzà per a presó.

La part contrària als Hospitalers, s'esforçà en provar que a darrers del segle XIV era senyor de Vallvert, Bernat de Biure, el qual féu hereu al seu fill, Berenguer de Biure. Aquest cedí els drets sobre el poble al seu oncle Berenguer de Biure, domiciliat a Serós, 16 de desembre de 1418. Aquest passà la dominicatura al seu renebot, Galceran de Biure, 15 octubre 1441. L'hereu d'aquest fou Joan

Biure, 13 abril 1477, qui lliurà testament a favor del seu fill també Joan de Biure, 10 maig 1494. El testament d'aquest declara senyor del poble el seu fill Onofre de Biure, 20 maig 1546. Succeí el fill d'aquest, Gaspar de

Rocafort

Biure, 24 setembre 1559, seguit per Rafael de Biure, 6 octubre 1578.

En 1606 pretenia la jurisdicció civil i criminal sobre Vallvert, Rafael de Biure, allegant que tots els seus avantpassats, des de temps immemorial, l'havien exercida. A 30 de març de 1607, el Prior de Catalunya Ramon de Berga, oposà els drets de la Religió de Sant Joan, en virtut de compra del lloc i terme, 1306 i 1380.

El 7 d'abril de 1607, Rafael de Biure insistí en les seves pretensions, obligant al Prior de Catalunya a pledejar, 31 agost 1609, fins que el de Biure reconegué no conservar senyoriu sobre Vallvert i que a tot estirar es podia qualificar de castlà.

Com tots els béns dels Hospitalers, durant el segle XVIII, el castell de Vallvert que ja no complia cap necessitat s'abandonà i serví de pedrera als veïns. Els vells encara recorden els murs de la torre d'homenatge, de la qual, només en resten els fonaments. Des del lloc ocupat en altre temps pel castell, es disfruta d'un bell panorama de tota la serra del Tallat, Turlanda, el coll de Deogràcies i les serres de Llevant. Al fons serpenteixen les carreteres de Santa Coloma i la de Segura.

Allí prop, mirant a Ponent, hi ha l'Abadia o Casa Rectoral. L'església sota l'advocació de Sant Joan, és a sota, una mica separada cap a Migdia. L'edifici actual, amb el cementiri, no té antiguitat ni interès pel curiós. Antigament depenia de Rocafort, però ja fa 60 anys és parroquial.

Vallvert fins fa poc tenia alcalde pedani (*petani* diu el poble) però en virtut de les eleccions de 1931 compta amb Ajuntament propi. Formen el poble 31 edificis amb uns 150 habitants.

DE VALLVERT A MONTBRIÓ DE LA MARCA

3,700 metres

Sortir de Vallvert pel mateix pontet d'entrada i enfilar-se altra vegada fins al Mas Arasa i a les envistes del Mas-Cugul. A l'esquerra es deixa el camí de Vallespinosa (uns 3 quilòmetres) i aviat es troba també a l'esquerra el de Montbrió. Es baixa a una vall i el camí es destria en dos que s'ajunten en remontar un collet amagat per migrats boscos de pins. Passat el collet s'entra a una ampla vall en la qual tot baixant al torrent es disfruta de belles vistes. A la dreta, la Conca, tancada al lluny per les serres de Montblanch. Al davant ja es veu en el lloc més alt l'es-

glésia de Montbrió. Cal enfilar-se costa amunt i a l'altra vessant o sigui la de Llevant s'esgraonen les cases de

MONTBRIÓ DE LA MARCA. — La primera notícia que tenim d'aquest poble es remonta a Berenguer el *Vell*, en senyalar aquest la *Marca*, ço és, les fronteres divisòries dels alarbs i els cristians, facilitant així la població dels terrenys conquerits. Per document datat en 1075, el Comte concedeix a Ramon Arnau la possessió del castell de Montbrió en franc alou i perpètualment, reservant-se la meitat del delme i obligant a Arnau a no fer-se vassall d'altre Comte.

Res més sabem fins a 1168, data en què Guerau de Jorba, sa muller Saurina i fill Guillem, cediren i encomanaren a Arnau de Pontils la Castlania de Montbrió. En 1183 era senyor del poble, Guillem de Puigvert, el qual confirmà la Castlania a favor dels Pontils, i els concedí perpètua habitació en el castell.

En 1233 Guillem de Puigvert i sa muller Sanxa fan donació al seu fill Arnau de Pons i als seus descendents dels castells i llocs de Montbrió i Talladell, reservant-se l'usdefruit vitalici, sense però revocar dita donació.

Arnau Pons emmaridà amb Saura, de la qual tingué una filla, Saurineta. En morir Arnau disposà al seu testament, que si Saurineta moria sense successió llegítima, el castell passés al Monestir de Santes Creus. Saurineta morí sense fills i deixà a dit monestir 50 morabatins.

Però la seva mare Na Saura, retenia el castell i no pagava dita quantitat. Vers 1265 començà un plet entre l'Abat de Santes Creus i Saura i per primera sentència fou condemnada a entregar el castell, junt amb els fruits recollits des de la mort d'Arnau, estimats en 2,000 sous. El plet acabà en 1268 i signà concòrdia, en la qual s'estipulava que de les quinze parts en què es dividia la propietat en qüestió, Saura disfrutaria de dotze, corresponent es tres restants i els morabatins llegats per Saurineta al Monestir. L'any següent , Saura pel remei de la seva ànima i de les del seu marit i filla, donà el lloc i castell de Montbrió, amb els seus termes, militars, castlans i demés drets a Santes Creus.

Sembla, però, que aquesta donació no fou definitiva, ja que la pròpia Na Saura, per escriptura autoritzada per Pere Soler, notari de Lleida, 31 d'agost 1269, vengué als Templers de Barbarà el castell de Montbrió. Probablement Santes Creus reclamà perquè fins a juny de 1277 no es realitzà l'acta de possessió.

En 1276, un tal Guillem i sa muller, cediren a Santes Creus la sisena part i el dret que tenien als molins del terme de Montbrió, per 85 sous. En 1297, Bernat de Montoliu, comanador de Barbarà, comprà a Guerau de Jorba, Castlà de Montbrió algunes cases del terme.

Durant el segle XIV, Montbrió passà a engrossir les possessions de l'Ordre de l'Hospital, i fou agregat a la Comanda de Barbarà. En 1380, l'Infant primogènit vengué als Hospitalers la jurisdicció civil i criminal que el Rei exercia a Montbrió i altres llocs veïns.

En 1367 era Castlà de Montbrió, Guillem Ramon de Jorba, el qual sostingué un llarg plet contra Pere Guillem d'Olms, Prior de Catalunya i Fra Guillem de Guimerà Comanador de Barbarà, sobre l'estatge i drets feudals del castell de Montbrió. Ambdues parts nomenaren àrbitre al notari de Montblanch, Jaume Conesa. Aquest tot seguit visità el castell, 17 de gener 1367, per tal d'estudiar les obres i despeses fetes pel Castlà. L'acta de la visita dóna curioses referències de l'arquitectura militar en plena edat mitja. Heus-la ací resumida:

Primerament nota que l'entrada del castell que abans era descoberta, ara té un bon sopluig i a més una menjadora de guix. A continuació s'ha obrat una escala de pedra picada que mena a la sala principal i cambres adjuntes; una paret al costat del portal, i la teulada de les habitacions. Obrí en lloc apropiat el rebost; edificà un cobert per a soplujar el seu cavall blanc amb mejadores de guix; acomodà una cambra per sa mare; al costat de la torre un dormitori pel seu gendre; enlairà el trespol de la seva pròpia habitació; feu treballar per a la sala i cambres bones barres amb les corresponents alçamelles; utilitzà un altre dormitori per En Bertran de Pallàs; netejà de brossa la torre; feu diverses bastides arqueres i veni-

sesques, per tal de fortificar el castell durant el pas de les partides de Mossèn Bertran de Claqui: en fi, posà portes i finestres amb porticons, baldes i forrellats. I tot això amb moltes despeses i ajuda de veïns de Sarreal, Rocafort, Conesa i altres llocs. Durant l'any i mig que duraren les obres, el propi Castlà amb els seus, ajudà a pujar les bigues i tot el que fou menester, assegurant haver desemborsat més de 5.000 sous. Considerant, doncs, necessàries les dites obres en profit de l'Ordre de l'Hospital, Jaume Conesa estimà que devien reintegrar-se les despeses al Castlà. De conseqüent, prega al Prior i Comanador Hospitalers, entreguin 4.000 sous, "los quals sien pagats per aquesta forma; es a saber, que de present li sia pres en compte tot ço que es demanat al dit G. Ramon per les messions de la postat la qual li es estada presa al feu de Montbrió." I atenent a què el Prior i Comanador havien d'assistir al Capítol convocat a Avinyó, presidit pel Maestre Rodes, i que això requeria temps i diners, Jaume Conesa proposava que al cap de dos mesos del retorn dels Templers a Catalunya, es pagués la meitat de dits 4.000 sous i l'altra meitat per Sant Joan.

Més endavant la Castlania dels Jorba passà per complet al Comenador de Barbarà, restant aquest senyor absolut del castell i dels seus honors. Acte seguit el Prior de Catalunya publicà els capítols per a arrendar o prendre a cens la fortalesa.

En dits capítols s'adverteix que els arrendataris deuran ingressar a l'Ordre de l'Hospital i cuidaran de millorar la hisenda. No obstant, si els murs fossin malbaratats per les guerres, llamps, terratrèmols o altres casos de força major, resten els arrendataris lliures d'acció. Els veïns que en temps de guerra es soplugen dins el castell, vénen obligats a ajudar a l'arrendatari, convertit en capitost de tots: "Item que l'home que en dit castell habitara ell e los seus, aquells que aprés vindran perpetualment sien franchs de tota questia, demanda, donació agradable e forçoda pertanyent a senyor o a vesins e de tota altra contribució en qualque nom se puxe nomenar ni per ara o per avant, e açó per rahó de tots bens mobles o per simo-

vents que ara de present hi portarà o per avant aconseguirà ell e els seus exceptat delma o premihia d'aquells bens que se costume de pagar, e la dita franquea sie així be per lo senyor com per los vehins fermada."

A un altra clàusula, el Prior s'oposa a què tant l'arrendatari com els veïns puguin criar bèsties de cap mena. L'arrendatari queda franc "de tots els terços pertanyents a senyor de totes terres que ell e los seus compraran dins lo loch e terme de dit castell d'aquests quatre anys primers vinents... Item que lo dit home sia tengut de pagar per rahó de dit establiment tots anys perpetualment en la festa de Nadal 110 sous. Item per intrada dos parells de capons per fer metat del dit establiment. Item per lo dit home e los seus perpetualment sien tenguts de cullir tots los frares del Hospital que al dit loch vindran qui sien de passada a aquells hage e provehir en menjar e en beure e jaure e civades ab propia bossa dels dits frares e no en altra guisa si fer no ho volia e tots altres domestichs del dit senyor Prior."

Malgrat la fortalesa i l'afany de poblar Montbrió, aquest poble des del seu origen, no passà d'ésser un llogaret insignificant. En documents dels seges XI i XII, es diu que el seu terme és erm i així ha continuat fins als nostres dies.

Durant el segle XVIII, cobraven els delmes de Montbrió, la Comanda de Barbens, els Carmelites de la Selva i la casa Niubó de Cervera.

Actualment consta la població de 35 edificis i uns 300 habitants.

Del castell fa uns 50 anys encara n'existia la torre d'homenatge. Avui, només el record.

L'església dedicada a Sant Llorenç, diada en què celebra la festa major, és de poca vàlua arqueològica. Els batants de la porta d'ingrés, encara conserven el clavetejat i el pany primitiu, treballats de serralleria prou remarcables. A dins, a la part de l'Evangeli crida l'atenció un retaule que es diu tret del presbiteri. Resta malmès i la pintura és ja molt borrosa. Recordem del requadre superior l'escena

del Calvari. A l'orla del basament consta que s'acabà als 18 de setembre de 1537.

En 1886, per tornar de Montbrió a Sarreal (hora i mitja) haguérem de seguir l'únic camí existent, el qual passava per les fondalades i els barrancs poblats de vegetació. El camí era solitari però sumament pintoresc i ple d'atractius.

Actualment existeix la carretera amb un total de 3.500 metres, la qual tot baixant bifurca amb la de Santa Coloma i amb uns 1,300 metres més arriba a Sarreal. Des d'aquí es pot retornar a Montblanch a peu embrancant la carretera de Cabra, en la qual als 3 quilòmetres es deixa a la dreta l'església romànica d'Anguera i amb dos quilòmetres més i decantant-se a la dreta a través de camps i al dret, es fa cap a Barbarà, l'enlairada silueta del qual guia ja el caminant.

DE MONTBLANCH A SOLIVELLA

9 quilòmetres

Per carretera de Tàrrega. Als dos quilòmetres, La Guàrdia, 1 quilòmetre i mig més i es deixa a l'esquerra l'ermita dels Prats; un altre quilòmetre i mig i es troba també a l'esquerra la bifurcació de la carretera de Blancafort. Després d'alguns revolts, al cap d'uns 3 quilòmetres, es descobreix damunt dels repeus de la serra del Tallat l'antic poble de

Solivella. — A principis del segle XI aquest poble s'anomenava en documents Puig d'Olivella, Olivària o Sa Olivella. Naturalment, la corrupció fonètica n'ha fet l'actual Solivella.

La història de la vila està lligada amb el castell, car durant els temps en què es reglamentava la vida amb les armes a la mà, no es concebeix poble sense fortalesa.

Del segle XIII a començaments del XIV, posseeix el castell el Monestir de Santes Creus, passant després a la corona reial. En el 4 de desembre de 1324 Na Sibila d'Anglesola, vídua de Raimond, vengué amb autorització del Rei el castell i jurisdicció civil del poble a Arnau

Massaguer, a qui en 1340 encara veiem senyor de Solivella. Després fou Castlà Macià Massaguer.

El 29 d'abril de 1393, el rei Jaume I vengué a Ramon d'Abellà, el castell amb els termes i jurisdiccions, el mer i mig imperi, per 16,500 sous d'Aragó. A l'escriptura es determina que la venda es fa en lliure i franc alou, a carta de gràcia... amb tota la jurisdicció alta i baixa, civil i criminal... amb els homes i dones; cristians i jueus; amb facultat per a perseguir i posar presos els delinqüents; per alçar forques o per fer-les alçar, tantes, quantes i on volgués... que pogués tenir coltells i mitges forques; penjar els facinerosos a la forca i portar-los a l'últim suplici, assotar-los, marcar-los amb una creu, empresonar-los i tallar-los les orelles, nas, peus, mans, pits i altres membres; desterrar-los, etc.

Poc temps disfrutà de tan important feu el noble Ramon d'Abellà, car en 13 de gener de 1394, traspassà el castell i honors a Berenguer de Boxadors. Aquest fou senyor de Solivella fins a 24 d'agost de 1424, data en què cedí tots els seus dominis del lloc al Rei Alfons V d'Aragó.

Poc després, 9 de setembre de 1424, el Rei vengué a carta de gràcia el castell a Ramon Berenguer de Llorach, per 16,500 sous barcelonesos.

Ja feia temps que el dit Llorach exercia de Castlà a Solivella. Els successors d'aquest governaren els destins dels vassalls del poble més de tres segles.

En possessionar-se del castell Ramon Berenguer de Llorach, sembla que la família Massaguer encara hi tenia drets, car consta que Pere Guillem Massaguer vengué al dit Llorach la jurisdicció civil i el domini útil del poble. A darrers del segle XV figura senyor de Solivella Ramon Berenguer de Llorach, tal vegada fill de l'anterior. Aquest tingué un fill, Lluís de Llorach, que ja figura senyor de la vila en 1509.

El Rei Felip III, als 13 de juliol de 1599, concedí en feu perpetu a Anna de Llorach, vídua de Lluís Pau, la jurisdicció criminal del castell de Solivella. Seguiren en dit feu, Berenguer de Llorach, 12 juliol 1633; Joan de Llorach i Perelló, 14 febrer 1674, i Joan de Llorach i de Moxó, 23 desembre 1706.

Sembla que s'originaren desavinenses entre el senyor i els vassalls del poble, car a principis del segle XVIII, s'inicià un llarg plet del qual han passat per nostres mans varis fullets estampats.

En conseqüència, en 27 d'abril de 1729 el castell retornà a la corona reial. Tot seguit En Joan de Llorach tractà de comprar-lo altra vegada, però la família el cità davant del Tribunal. Després de pledejar obtingué el domini del castell en 17 de Juny de 1730.

Als veïns del poble no els agradava el jou dels Llorach i per a lliurar-se'n tornaren a pledejar. Malgrat les despeses i els bons arguments utilitzats en la lluita, en 1735, foren condemnats fisc i vassalls a silenci perpetu.

Anys després, passà la propietat del castell a la casa Despujol de Barcelona, emparentada amb els Llorach. Als 19 de març de 1870, N'Ignasi Maria Pujol, marquès de Palmerola, el vengué per 5.000 duros als propietaris de Solivella Francesc Casamitjana i Andreu i Tomàs Espanyol i Travé. El darrer propietari fou l'ex-diputat a Corts, senyor Travé.

Des del seu origen al segle XV, segurament el castell de Solivella, era un edifici ferm senzill i de poc abast. Però a l'entrar al domini de la família Llorach, s'eixamplaren els murs i es refeu la fortalesa i es convertí en palau senyorial engalanat amb els gentils treballs escultòrics del gòtic florit. Així que deixaren d'habitar-lo els Llorach, el poble que covava un odi mortal al feudalisme, s'abraonà contra tot ço que ostentava la marca dels seus senyors. Esbocinà els setials reservats que els Llorach tenien a l'església, trencà escuts nobiliaris, malbaratà treballs de talla i dins el castell destruí tot quant era al seu abast. De 1830 a 1840, es fortificaren dins el castell els voluntaris de la vila i en les lluites intestines que seguiren, serví de quarter a les forces armades, amb gran dany per l'edifici.

En nostra primera visita a Solivella, 1886, publicàrem la següent descripció: De lluny, el grandiós edifici, reforçat per dues torres angulars i rodejat de murs atreu tota l'atenció. A mesura que ens hi acostem, el seu retallat perfil i els seus rònecs murs, ens permeten estudiar-lo i refer

en la pensa les seves vicisituds arqueològiques. Els fossos, murs i contramurs semblen obra dels segles XIV i XV. El mateix diem de les dues torres rodones dels angles amb marlets, sageteres i matacans. El gran cos d'edifici quadrangular revela a les clares ésser obra dels Llorach i bastit segurament a pricipis del segle XVI. Els seus paraments de bulsonada, foradats per gentils finestrals, alguns d'ells amb pestanya, li donen aspecte de palau fortificat, més que de castell.

A l'entrar, es troba un pati quadrat, al mig del qual hi ha la cisterna. Es un monument de pedra piramidal, encimerat per l'estàtua de Sant Jordi amb el drac vençut. En la peanya dos àngels esculpits sostenint les armes nobiliàries dels Llorach.

A la dreta del pati, una escala de pedra amb passamà treballat, mena a les habitacions superiors. Al davant s'obre un finestral quadrangular amb pestanyes i al dessota d'aquest, un arc rebaixat comunica amb les dependències baixes i fosques, i plenes de misteri pels que desconeixen amb exactitud el seu vertader destí. El poble les rodeja de llegendes i les converteix en presons, o llocs de martiri, relacionat amb el jou feudal dels seus extingits senyors.

Dalt hi ha espaioses sales, cambres, passadissos, rics artesonats, mènsules, impostes daurades, etc., però tot bastant castigat. Recolzada al mur d'una gran sala es veu un monumental escalfa-panxes de marbre blanc, flanquejat per dos àngels de grandària natural i sostenint l'escut dels Llorach.

Tal com el veiérem en 1886, aquest monument encara es feia digne d'ésser conservat. Nosaltres publicàrem els nostres vots perquè algun potentat l'incorporés al seu patrimoni, assegurant així la seva existència. Per dissort, cap bon resultat han obtingut els nostres planys. Malgrat el reviscolament a l'estudi i conservació de l'Art vell, ni la Comissió de Monuments de Tarragona, ni la munió d'Entitats Excursionistes de Catalunya, han cuidat de salvar el castell de Solivella. Solament la cisterna del pati d'armes amb el Sant Jordi, es guarden a la finca que el senyor Travé té a Cubelles. En la nostra darrera visita a Solive-

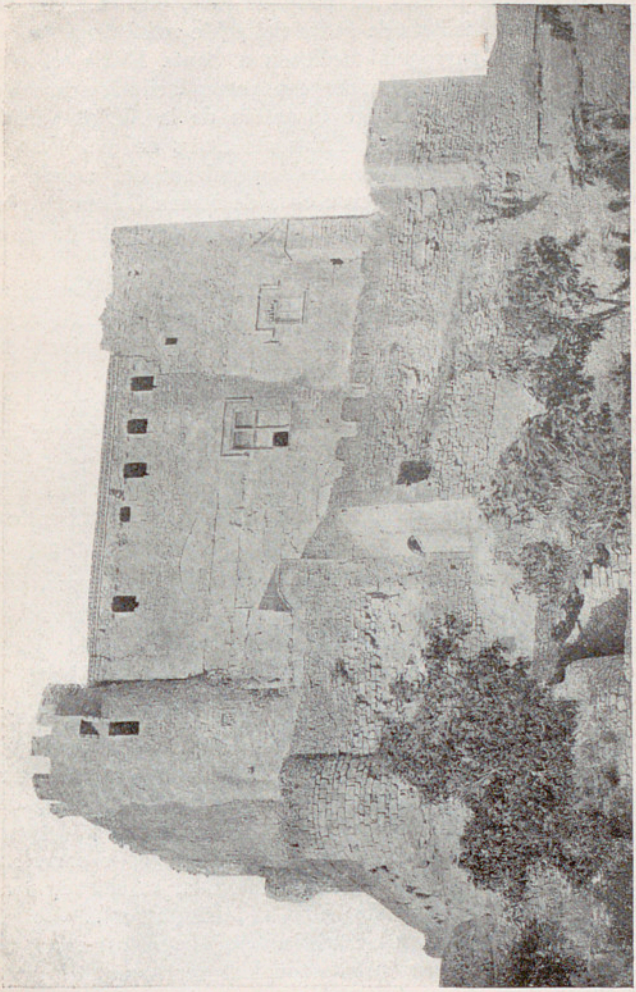

Castell de Solivella en 1885

lla, 1931, sols restava un pany de mur, que la fúria del vent, o les necessitats de pedra del poble reduïran a res.

L'església parroquial dedicada a Santa Maria, és moderna i no ofereix per fora cap particularitat remarcable. A dins hi ha una imatge bizantina de la Verge, tapada per impròpes vestidures. Entre els altars de mal gust hi havia un retaule que hom creia provinent del castell. Es dedicat a la Verge, i es creu obra de Mateu Ortoneda, pintor tarragoní de principis del segle XV. Actualment es conserva en el Museu de Tarragona.

Solivella durant el segle XIV constava de 55 llars i uns 300 habitants. Actualment compta amb 413 edificis i 2.000 habitants. Està situada a 500 metres sobre el nivell del mar i celebra festa major del 13 al 18 d'agost.

Hi ha els carrers de l'Hospital, Creu, Pla Arrabaleta, Comte, Sant Antoni, Sant Ramon, Carretera i els rabals de Sarreal i de Blancafort.

El seu terme afronta: al N. amb Forés; al E. amb Rocafort; al S. amb Blancafort, i al O. amb Senant. Per tots aquests pobles té camins carreters. Els encontorns, un xic tiencats, compten amb bons conreus entre claps de pinedes i oliverars.

DE SOLIVELLA, O DE SARREAL, A FORÉS

De Solivella; 2 hores: Per fer el camí a peu és preferible sortir per la carretera que porta a Tàrrega i al quilòmetre i mig de camí deixar aquesta i enfilar-se al dret direcció nord, guanyar la carena, des d'on la vista del poble de Forés serveix de guia.

Altrament, si es vol seguir tot el camí per la carretera de Tàrrega, degut als continuats revolts, resulta un trajecte massa llarg i penós (uns 14 quilòmetres).

De Sarreal; 2 hores i mitja: Seguir la carretera de Ciutadella, la qual s'enfila suaument serra amunt, i als 8 quilòmetres de camí es deixa per tombar a la dreta des d'on en cosa de mitja hora es guanya l'enlairat poble de

Forés: Situat a un dels cims més alts de la Serra del Tallat i a més de 800 metres sobre el nivell del mar.

Mirat de lluny Forés sembla una gran fortalesa, posada allí dalt per tal d'atalaiar tota la comarca. Forés deriva

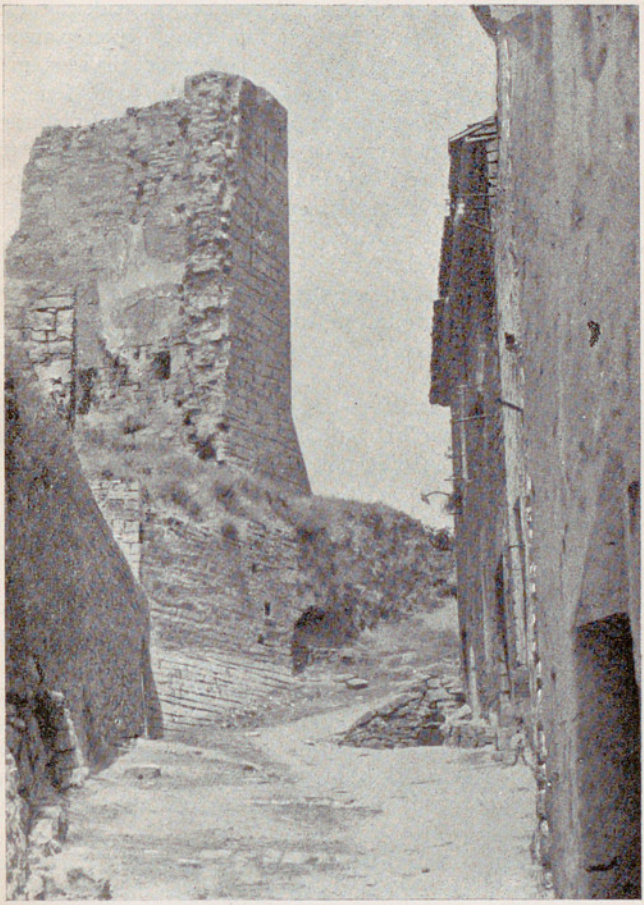

Castell de Solivella en 1930

de l'antiquíssim mot català *forest* (*forêt* en francès), que vol dir bosc. Actualment marca la divisòria de la Conca

i la Segarra però cal conjecturar que durant la dominació sarraïna constituïa un bon refugi per aquella raça nòmada.

Per això, el comte Ramon Berenguer, considerant que la possessió d'aquelles carenes li facilitaria l'eixamplament de les fites cristianes, i per tal d'assegurar els seus primers passos, al 3 de les Idus de gener de 1038, féu donació a l'home de paratge Miró Foguet, i al nebot d'aquest, Bernat Llop, de les terres de Forés per a edificar-hi un castell i foragitar els *pagans*. Al document, signat pel Comte i sa muller Almodis, en senyalar les afrontacions les anomena: Vall d'Alfed, reguer de Rocafort, Puig d'Ollers, Tallat de Barbarà i Castell de Guimerans.

Cal suposar que tot seguit començaren les obres del castell perquè ja és citat en 1043, amb motiu d'una donació de terenys a favor de Bernat Seniofret, pel Comte de Barcelona.

De Miró Foguet passà el castell a Armengol de Gerb, Comte d'Urgell, però en 1086, aquest i sa muller Adelais cediren a l'Església d'Urgell la fortalesa de *Forensi sive Barbarani*.

Per aquells temps ja es formaren els termes de Forés i Comalats. A l'Arxiu Prioral de Catalunya hem notat una donació feta per Berenguer de Savar, de sa persona i senyoria que tenia a la Sala de Forés i de Comalats, a la Religió dels Templers, Calendes de març de 1176. Citem també altres donacions; una d'una peça de terra a l'Aula de Comalats, 11 de les Calendes d'Agost de 1186. Una altra d'Arnald d'Ivorra i Arsenda, d'un mas i dues peces de terra en la vila i terme d'Aula de Comalats, 1186.

Segons concòrdia signada per Alfons I i Berenguer de Fluvià en 1178, eren castlans de Forés els germans Fortuny.

Al ja citat Arxiu Prioral, existeix la venda i donació per Berenguer de Tudela de la meitat del delme i de la senyoria que tenia a Forés i termes, a la Religió del Temple, Idus d'agost, 1180.

Altres deixes del terme foren signades dins el castell, 1188.

A l'Arxiu de Santes Creus existia el document, de com-

pra que aquest monestir feu en 1208, de la senyoria de Forés, amb el terme senyalat en 1038 pel Comte de Barcelona. Es puntualitza que va de Conesa al torrent Rocafort, Puig d'Ollers, Puig d'Olivella, solar de Barbarà i serres i Castell de Guimerà.

En molts documents de 1210 a 1240, s'anomenen sovint els termes del castell de Forés i de La Sala.

Pere III en 1285 refermà la donació del castell i lloc de Forés a Santes Creus.

Durant el segle XIV el domini feudal tornà al Rei, i més tard en gaudiren alguns drets senyorials, Vallbona de les Monges i la noble família Llorach.

En les pedres i en els costums, Forés conserva rastres que acrediten el seu llunyà origen. Del castell, solament en parlen els jaios. Diuen que ocupava la part més alta i que era de gran abast.

Forés celebra la festa major en la diada de Sant Miquel Arcàngel.

L'església parroquial, consagrada al mateix Sant, és un curiós exemplar de l'art romànic de principis del segle XII. Ja és citada en 1154 i en 1188. Cobrava les rendes l'Ardiaca de Tarragona. L'edifici té la planta de creu llatina i dues portes, d'ingrés; la de les *Dones* a la part de l'Epístola i la dels *Homes*, a l'extrem del creuer de la pròpia banda. La primera és reservada a les dones, les quals ocupen tota la nau; i la segona als homes que es queden al creuer. Aquesta separació d'ambdós sexes, record de les antigues basíliques, s'observa amb rigor a Forés per remota tradició. L'exterior, per sort, conserva encara el seu aspecte de vellúria, amb els carreus grollers i la rogenca pàtina dels segles.

La porta de les *Dones* mostra quatre columnes per banda, arrimades als respectius angles. Els capitells tenen rica exornació, però la qualitat flonja de la pedra i les malifetes dels xicots del poble, els han desfigurat. Damunt del llis abac carreguen tres arquivoltes concèntriques, les quals, cenyeixen l'ample llinda i el timpà. En aquest, encara es rastregen les emblemes de consuetud, com làbaros, creus, anàgrames, etc. Arran dels abacs, corre pels para-

ments una cenefa d'arquets prismàtics amb un bordó i al damunt s'hi desplega un vistós semicírcol d'amples dovelles, amb cenefa i bordó, iguals als indicats. Al costat de la porta descrita adossaren la casa rectoral els murs de la qual aparellats amb els del creuer formen un conjunt de vellúria, típic i sever.

La porta dels *Homes*, és més senzilla. Una cenefa d'arquets prismàtics enquadra el mig punt format per grosses i ben tallades dovelles. No hi ha columnes. Les portes de fusta, conserven incrustacions de ferro, de la més remota antiguitat. Damunt s'obre un petit finestral de mig punt i a la part superior s'enlaira el campanar, obra barroca, probablement del segle XVIII. En els murs de la part de l'Evangeli, s'hi noten fragments d'escultures ogivals destinats a soplujar rics sepulcres, actualment gairebé desapareguts.

L'interior, amb volta lleugerament apuntada, mostra encara la pedra de fil, i es mantindria sencer en el seu estat primitiu, si no s'hagués enderrocat l'absis, per posar al seu lloc la sagristia. Els altars són de mal gust. Solament al del fons del creuer s'observen pintures del renaixement dignes d'estudi.

Cal fer menció de la imatge de la Mare de Déu de la Salut, inspirada en la de la Serra de Montblanch i amb la inscripció: "Kal. Octubris M. CCC. XX. IV." (1324).

Segons un document datat en 1306, els Jurats de Forés, havien encarregat al *pictor* (o escultor) de Montblanch, Francesc de Penedès (*de Penitensi*), un retaule i una imatge de Santa Maria, que per la molta devoció que els veïns del poble portaven a la de la Serra de Montblanch, volien que la imatge resultés una bona còpia. En altre document de 1347, es fa menció d'un llegat per comprar un mantell a la Mare de Déu de Forés.

Els carrers del poble, per les condicions del terreny, són costeruts i estrets. Recordem el Major, Travessia, Alt, Orient, Portal, Plaça de l'Església i Pla de les Basses. Formen un total de 93 edificis amb prop de 500 habitants.

Algunes rònegues cases ostenten antigues dades, gò-

tics finestrals i altres rastres d'arquitectura digna d'atenció.

A les afores són de veure tres creus de terme, del bon temps en què dominava el gòtic florit. Una es troba

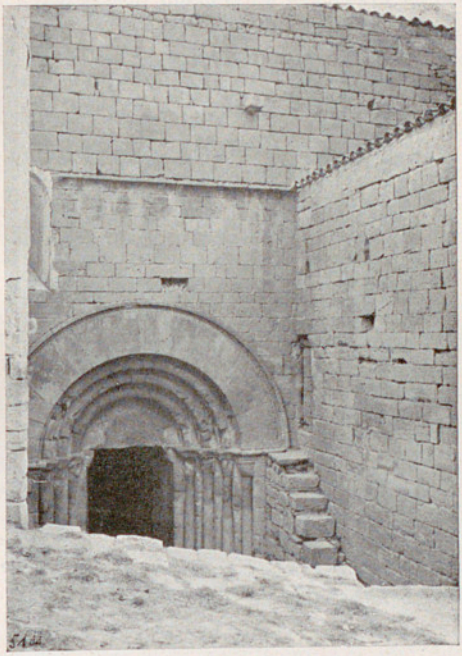

Forès - Porta dels homes

a l'entrada del poble venint de Rocafort i al costat d'un aljub. El tronc és vuitavat, i en el xapitell s'hi veuen uns escuts. La creu pròpiament dita presenta a una cara, la Verge amb el Jesuset en el braç esquerre i un àngel que li fa de peanya; a l'altra cara hi ha el corresponent crucifix i als extrems dels braços hi ha quatre lòbuls molt ben tallats.

La segona creu es troba també tocant a un aljub, i en la bifurcació de dos camins. També és octagonal i en el

xapiell destaquen quatre Sants, alternats amb altres tants escuts.

La tercera, es troba seguint dels dos citats camins, el de l'esquerra, i a cosa d'un quart de camí. No l'hem vista.

Conten que Forés era antigament més poblat i els veïns afegeixen que més avall, a la vessant de la Conca, hi havia moltes cases. El camí que per allí passa s'anomena de *Cavallers* i és molt primitiu.

En 1359, Forés era del domini reial i constava de 111 llars amb uns 500 habitants. En aquella època ja tenia agregat com avui el llogaret de Savellà de l'Abadiat, que llavors en deien *Savellà de Joneill.* Aquest poblat, que es troba a 2 quilòmetres vers el Nord, té una església dedicada a Sant Pere que no hem visitat, però que hom qualifica de les més antigues de la Segarra.

Des d'aquestes altures es dominen, el Camp de Tarragona, la Conca, l'Urgell i la Segarra. Totes les valls d'aquesta banda, es presenten solitàries i monòtones. A través de pinedes i erms, és fàcil baixar a Montblanquet, i d'allí amb una hora llarga presentar-se a Vallbona de les Monges, població moderna, però interessant pel seu monestir cisterciense, molt ben conservat i de bona estructura romànico-ogival.

L'excursionista té allí prop, Passanant on hi ha un famós Santuari, Rocallaura amb la imatge de la Mare de Déu del Tallat. A més els poblets de Belltall, Pobla de Ferran, etc.

Pel cantó de la Conca, des de Forés pot anar-se a Rocafort en hora i mitja. Nosaltres hem anat a Senant per la carena i a través de camins solitaris, quatre hores i mitja.

Serra del Tallat. — Des de Forés anar al Coll de Tarrés i per Ponent córrer la Serra del Tallat, amb les seves estribacions. Es una muralla natural i divisòria de la Conca de Barbarà, l'Urgell i la Segarra. De lluny retalla el seu perfil amb suaus ondulacions, peró a l'hivern es confonen els seus cimals amb les boires precursores de fortes glaçades.

Fins avui no ha resultat prou clara la denominació de

Tallat que porta tota aquella serralada. La configuració dels terrenys tampoc ajuden a explicar l'etimologia de *Tallat*. La tradició creu que aquelles altures eren conegudes primer per *Sòrbola* i després per *Colobres*. Dalt del puig on

Forès - Porta de les dones

s'hi venerava la Verge del Tallat, hi havia existit un castell posseït durant el segle XII per la noble casa de Cervera.

En plena reconquesta, quan els cristians lluitaven contra els moros, un eixam d'anacoretes cercava els llocs més aspres i solitaris, per tal d'arrelar-hi les saludables doctrines de Crist. En Ramon d'Anglesola, junt amb alguns companys que el volgueren seguir, fundaren en aquelles muntanyes un monestir per a retirar-se del món: homes

i dones, abandonaren vanitats i honors. Res sabem de tan endarrerits temps. Es suposa que a la meitat del segle XII, el propi Ramon, fundà més avall el monestir de Vallbona de les Monges. En morir Ramon, disposà al seu testament datat en 1176, que l'abadessa de Colobres passés a desempenyar l'abadiat de Vallbona, deixant al primer monestir una Priora subjecte al segon. Es diu que poc a poc Colobres es desemparava i acabà per refondre's la comunitat amb el convent de Vallbona.

Tan en la tradició com en els documents desenterrats per alguns erudits, existeix desacord en senyalar els llocs nomenats *Sòrbola* i *Colobres*. Mentre uns els situen als cims del Tallat altres els atribueixen a l'antic poble de Montesquiu, extingit per a poblar Vallbona. Aquesta darrera, és la suposició més acceptable, car aquella serralada porta el nom de Tallat de temps immemorial.

Com ja hem vist, en fixar-se en 1038 les demarcacions del terme de Forés, començant per Vall d'Alfed, es davalla a Rocafort, Puig d'Ollers, Solivella i es remonta vers el *Taliad de Barbarà*. Els documents d'aquell temps llatinitzaren el Tallat, posant *Taliad de Barbarà*, per tal d'indicar que aquells llocs eren dins les fites de la comarca.

A l'Arxiu Prioral de Catalunya figura la donació feta en 1081, per Uch Dalmau de Cervera i sa muller Adalen, a favor del matrimoni Mir Oromir i Arglesa, de la Serra de Belltall, nomenada Trullol, del terme del Tallat de Barbarà, amb les seves pertinències, aigües i boscúries, però sota condició d'edificar-hi fortalesa, disfrutant del franc alou, llevat la meitat del delme de Castell-Tallat, que es retingueren els donadors, confessant haver-ho rebut tot del Comte de Barcelona i de la Comtessa Adalmus. Aquesta propietat afrontava amb el camí que mena a la Serra de Antenega, amb la Serra de Glorieta vers Boxer, amb el camí de Comalats, passant per la serra sota de Cerola i Belltall, i amb el camí de la Serra de Forés.

A l'Arxiu Prioral, en molts documents referents al castell de Belltall de 1173 a 1243, es nomena la fortalesa del Tallat. Es del cas fer constar que el castell de Belltall, fou venut per Bertran de Belltall i el seu fill Arnau, als Hospitalers de l'Espluga al preu de 5,570 sous, 4 de les

Calendes d'octubre 1297. L'escriptura fou autoritzada pel Rector de Rocallaura.

Aquesta venda, motivà reclamacions per part de diverses persones. El veguer de Montblanch, en 1300, dicta sentència, manant que els Hospitalers, representats per Fra Ramon de Penyafort abonin 300 morabatins a Pere Bertran de Montesor. Un nebot d'aquest, decidí en 1302, que el testament del seu oncle, fos retingut pel Guardià dels frares menors de Montblanch, fins que s'acabés el plet que ell seguia contra el Comanador de La Espluga sobre la propietat del castell de Belltall. Dit nebot i el seu fill Arnau aprovaren la venda del Castell als Hospitalers, mitjançant 2.000 sous que reberen en 1316.

Després l'Ordre de l'Hospital vengué la mateixa propietat a violari, és a dir per durant la vida del comprador, a Gillem Janer i al seu fill Jaume de Montblanch, en 1324. La família Janer de Montblanch era molt rica. Consta que durant la primera meitat del segle XIV adquirí moltes terres i drets en la Serra del Tallat. Sembla, però, que s'originaren necessitats pecuniàries, car en 1385, es realitzà la venda per execució de Cort, dels béns de Guillem Janer i sa muller Elionor, decretada pel veguer de Montblanch, especialment del castell i lloc de Belltall a favor de Pere de Benviure, secretari del Duc de Montblanch, pel preu de 25.500 sous.

Per fi, el Rei Joan I, vengué a Poblet, pel preu de 23.176 sous, 7 diners i 1 aro barcelonins, el mig imperi i tota jurisdicció criminal del Tallat i altres termes, 4 de maig de 1392.

Més tard, aquestes cimes es fan cèlebres amb motiu, de la troballa en 1475 de la Mare de Déu del Tallat. La llegenda, consignada en un llibre escrit en vers, 1629, per Fra Pere Sans, monjo de Poblet, és interessant. Vegeu-ne sinó aquesta transcripció que en fem: Un dels pastors d'En Ramon Berenguer de Llorach, senyor de Solivella, es trobava un dia pastorant el seu ramat a la falda del Tallat i dins el terme de Montblanquet. De sobte, reparà que dalt del cim bellugaven unes llums. Naturalment ,tot seguit s'afanyà a pujar la muntanya. Al lloc de les resplendors i ajeguda damunt de l'herba trobà una imatge de la

Verge treballada en marbre. El pastor la guardà amb cura, i afanyós emprengué el camí de Solivella, per tal de comunicar al seu senyor tan agradable nova. Berenguer de Llorach es trobava en companyia d'un tal Forner i ambdós escoltaren pasmats la relació del prodigi.

El pastor forfollava dins el sarró per a mostrar la imatge, però tot avergonyit acabà per confessar que l'havia perduda. El dit Forner pujà al Tallat, per tal de curiosejar el lloc de la troballa i, ¡quanta sorpresa la seva en veure la imatge en el mateix lloc! Calculant que al pastor se li esmunyí per no fermar-la, posà la imatge dins el sarró cuidant de lligar-lo bé. Content i segur de la preada carga, baixà a Solivella, i en volguer mostrar als veïns la imatge, amb gran sorpresa repararen que havia desaparegut de nou.

Informat del cas Fitó, veí de Blancafort, es procurà una caixeta, pujà a la serra i tancà amb clau la imatge: més a l'arribar al poble també s'admirà de trobar la caixeta buida. En vista del prodigi, tothom comprengué que la imatge, volia tenir allí dalt un sagrat sopluig.

El poble s'esforçà en edificar un petit santuari. Molt sofriren aquelles pobres gents en lloc tan enlairat i lluny dels seus. La set i la fam els aclaparaven. Encoratjats per la fe, imploraven a la mateixa Verge.

De sobte veieren amb sorpresa un cistell de pa, mentre tres porcs espins escarbotaven la terra fins a fer brotar l'aigua anhelada. Avui encara és conegut aquell lloc per *Fonts de la Mare de Déu* i aquesta aigua és consol de les secades que delmen l'encontrada.

Aquests prodigis propagaren la devoció a la imatge. El noble Berenguer de Llorach es venagloriava d'haver fet tan important troballa un dels seus vassalls.

Després de moltes penes, s'acabà la capelleta. Els humils i devots obrers volgueren installar la imatge amb l'esplendor que es mereixia, i per a realitzar-ho imploraren el concurs de l'Abat de Poblet. El senyor de Solivella, Berenguer de Llorach, oferí els ornaments necessaris per la celebració dels Divins Oficis, i l'Abat Delgado destinà un monjo sacerdot, sota el títol de Sagristà del Tallat, a fi de tenir compte de la imatge i de la capella.

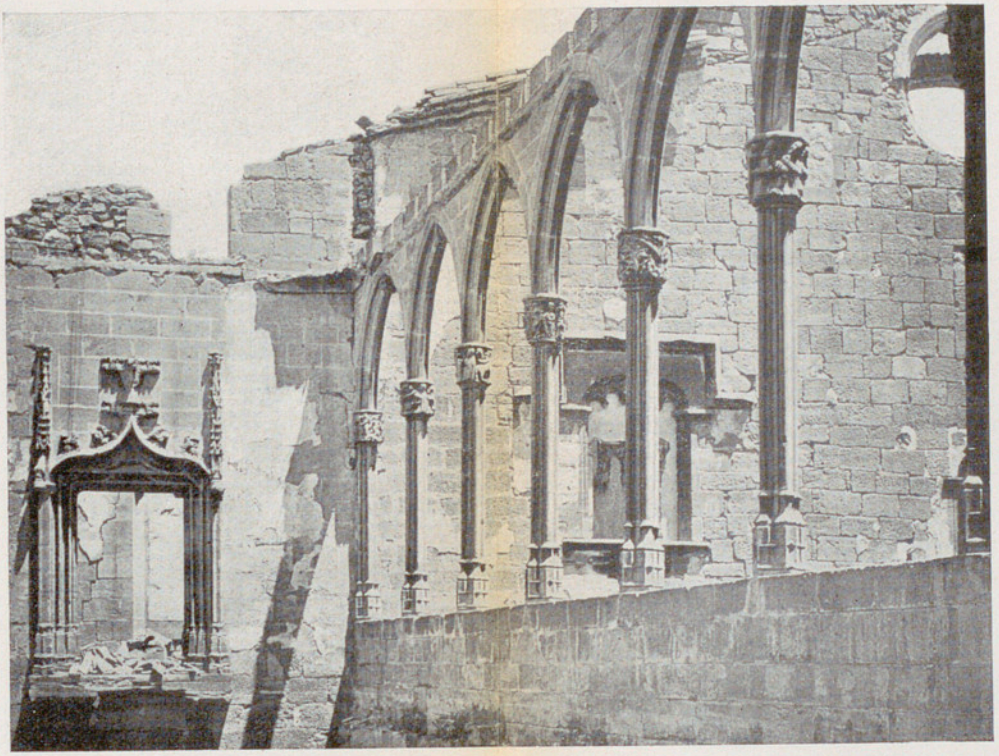

Priorat del Tallat en 1885

El rei Joan II, trobant-se a Lleida, tingué esment de tot ço referit i es declarà protector del Tallat, i el dia 16 d'octubre de 1475 concedí a dit Sagristà un privilegi que li permetia recollir almoines per tot el regne. Al Rector de Rocallaura no li agradà el dit privilegi, per trobar-se el Tallat dins la seva parròquia. En conseqüència, pledejà de 1480 a 16 de desembre de 1481. Al fi es convingué que tot quant s'oferís directament a la Verge del Tallat, restés a favor de la Capella i el seu Sagristà, i així ho confirmà l'Arquebisbe de Tarragona en 10 de desembre de 1483.

El rei Ferran el Catòlic, enterat dels miracles i renomenada de la Sagrada Imatge, ordenà al senyor de Solivella, que en vista d'haver-se trobat la Verge dins el seu domini, edifiqués un Santuari que fos digne palau a tan Sobirana Reina.

Les obres s'acabaren en 1493 i per a traslladar la imatge a la nova església, es convingué en celebrar solemnes festes. Senyalaren el 8 de setembre del propi any i el rei Ferran a fi de testimoniar la seva devoció al Tallat, volgué assistir a la festa acompanyat de la seva muller Isabel de Castella i els seus fills Joan, Joana, Maria i Caterina, amb la corresponent comitiva de prelats, dames i cavallers. A l'arribar tots a les portes del Santuari, el Rei considerà que l'obra costejada pel senyor de Solivella no era prou digne de la Sagrada Imatge i encarant-se amb Berenguer de Llorach l'avergonyí, dient-li que en lloc d'un temple havia edificat un estable.

El protectorat del rei catòlic, motivà la donació perpètua de tot el Tallat al monestir de Poblet en 20 d'abril de 1509. En la reial ordre datada a Valladolid, s'ordena que es prengui inventari dels objectes d'or i plata que es troben a la capella i sagristia. Al mateix temps mana el rei a Lluís de Llorach, fill i hereu de Ramon Berenguer, faci remesa de les claus a Poblet. Als 23 de maig del propi any, l'abat Porta prengué posessió del Santuari i el convertí des d'aleshores en Priorat. El primer Prior fou Pere Vius, 1509, i el darrer N'Esteve Granell, 1822.

Sota la protecció de Poblet s'engrandí l'edifici, dotant-lo d'un retaula, on es representaven la Verge, i humiliat

als seus peus Sant Bernat. A més s'edificaren a l'entorn bons albergs i el famós Hospital de peregrins, subsistint en aquest estat fins a 1822.

Les lluites intestines d'aquell temps congriaren un odi mortal contra les institucions monàstiques. Els guardians del Tallat, veient-se en perill, es retiraren a Poblet. El Priorat, fou respectat pels pobles veïns, els quals es dirigiren a l'autoritat eclesiàstica de Tarragona, suplicant que la Sagrada Imatge es traslladés a lloc segur. Tres pobles es disputaren els drets de guardar la Mare de Déu del Tallat, Blancafort, Montblanquet i Rocallaura. El plet es fallà a favor de Rocallaura a l'església del qual fou portada la imatge el dia 8 de març de 1822.

El trasllat es feu sense ostentació de cap mena, car es temien protestes dels de Blancafort, els quals seguien esforçats a llurs pretensions. Es traslladaren també a Rocallaura, retaules, documents, ex-vots, entre aquests els grillons del captiu Miró, i les campanes, llevat de la major, que fou lliurada a Poblet. L'altar major es baixà a Blancafort i els demés objectes, a l'església de Montblanquet; entre ells el retaule que representa l'aparició de la Verge al pastor.

Alguns han suposat que la imatge del Tallat fou la mateixa que es venerà a Colobres durant el segle XII. Afageixen que en una lluita desastrosa pels cristians, en fugir aquests amagaren la sagrada escultura per tal d'evitarne la destrucció. En efecte, així es salvaren molts preats joiells arqueològics de tan allunyats temps. Referent al Tallat, les regles de l'art no ens permeten acceptar semblant creença.

La imatge en qüestió que, com hem dit es guarda a Rocallaura, és de marbre i mesura un pam d'alçària. Està dreta i un poc decantada, ajustant-se així a les pràctiques de l'estil gòtic. El Jesuset té el consabut llibre a les mans. La cara d'ambdues figures és morena. Tot revela la traça dels segles XIV o XV i el més llec en art no dexarà d'afirmar-ho.

Els miracles atribuïts a la Verge del Tallat els referim en la nostra monografia La Conca de Barbarà, Barcelona, 1912. El que ha deixat més fondes arrels a la con-

trada és el de Miró, veí de Granyanella i fundador d'un dels millors patrimonis existents encara a La Segarra. Conten que durant els darrers anys del segle XV, Miró caigué presoner d'un baixell de pirates. Aquests el portaren a terres de moreria on fou tancat en una fosca presó. Allí es desesperava i invocava dia i nit, la Verge del Tallat, fins que una matinada, en despertar de sobte, es trobà dalt de la carena, i prop del Santuari del Tallat.

Tan gran fou la seva alegria en veure's deslligat dels grillons del cautiveri i en aquell lloc per ell tan invocat que tot seguit i en prova d'aigraïment, lliurà a la Verge les cadenes de ferro que avui es veuen a Rocallaura. Després manà edificar una creu de pedra al lloc on despertà, i feu vot d'alimentar la llàntia del cambril amb dues quartes d'oli anyals, vot que en conservat, els seus descendents fins a 1868.

La dita creu, nomenada del *Miracle*, estava situada entre l'Hostal de peregrins i el Santuari. Actualment, és al Mas de la Misericòrdia, prop de Reus i propietat del conegut bibliòfil Pau Font de Rubinat. Al pedestal s'hi gravà la següent inscripció: "Exa Creu del *Miracle* anomenada, erecta fou per mans piadoses en lo Cim del Tallat los darrers anys de la XV^{a} centúria. Inclemències dels temps, incúries dels homens l'amenassaven de complerta destrucció. L'amo d'eix Mas la portà d'ahont jeya abandonada, y reverent l'axeca en aquest lloch, l'any MDCCCXCVI. Invocant per ell los hereus de sa casa y tots los devots del terme de Reus *Gratia Pepetua.*"(1896).

Els referits miracles, motivaren que el Santuari del Tallat fos un lloc de contínua i fervorosa assistència. Forés, Solivella i Blancafort s'imposaren el compromisn de pujar en processó durant la segona festa de Pasqua florida. L'Espluga Calva, Omells i Belianes, els dimarts; Agramunt, els dimecres; Rocallaura, el dia de Sant Jordi; Omells, per Sant Feliu; Vallbona i Llorenç, per Sant Llorenç; Sant Martí de Maldà, per Sant Jaume, i Anglesola, el dia 22 de setembre.

Aquestes cerimònies eren centenàries i s'efectuaven en virtut de vots sagrats per haver salvat la Mare de Déu del Tallat els referits pobles de pestes i eixuts. Posteriorment

es variaren les dates d'algunes d'aquestes processons i s'hi afegiren entre altres: Ametlla, Albià, Linyola, Lleida i Vallfogona de Riucorp. Vegi's per més detalls la nostra monografia LA CONCA DE BARBARÀ, *Barcelona*, 1912.

La devoció al Tallat també s'arrelà en els costums de la rodalia. Els pagesos de L'Espluga, abans de començar la tasca, s'agenollaven amb el cap cot al mig del camp, es persignaven, resaven el Credo i dirigint els ulls dalt de la serra entonaven una Salve a la Verge del Tallat. En la majoria de pobles i llogarets de la Segarra, després del quotidià Rosari, és costum adreçar una Salve a l'excelsa Patrona. A Rocallaura, després de combregar els malalts, es reuneixen nou fadrines i una vídua, i es postren davant la Santa Imatge, implorant la salvació del pacient. El propi poble, guardador actualment de la Sagrada Imatge, li dedica Festes els dilluns de Pasqua Florida i de Pasqua Granada, el segon diumenge d'octubre i el 8 de setembre, diada de la Festa Major del Tallat. Es la mateixa data que l'Ordre Cirterciense dedicava a santificar els records dels fundadors i l'adoració a Santa Maria Ja ho perpetua la corranda popular :

Sant Benet i Sant Bernat
Festa Major del Tallat.
Sant Bernat i Sant Benet
Festa Major de Poblet.

En nostres temps s'ha instaurat l'Aplec de Rocallaura amb el concurs de diferents pobles de la Segarra, els dies 9, 10, 11 i 12 d'octubre.

L'excursionista que vulgui visitar els llocs del Tallat que hem historiat, si surt de Montblanc, caldrà que segueixi la carretera de Tàrrega passant per La Guàrdia i Solivella, i en arribar a la carena, després de 14 quilòmetres deixarla i seguir per l'esquerrra per trobar aviat les runes del Priorat del Tallat. Remarquem que a Solivella comença un camí millor que el descrit per fer a peu la pujada al Tallat. Aquest surt de les ruïnes del castell i s'enfila tot dret per les vessants de la muntanya, direcció nord: en una hora llarga s'assoleix la carena,

La nostra visita en 1886 és la següent: Deu minuts abans d'arribar al Priorat, es troba l'*Hostal del Tallat* (Es diu que ha desaparegut). Allí el camí davalla a Montblanquet per entre pinedes.

Prop de l'*Hostal,* es troba la *Creu del Miracle* que ordenà edificar el captiu Miró, en record etern d'haver estat lliurat de la presó. Consisteix en tres graons quadrangulars, pedestal, tronc octagonal, i el corresponent xapitell rodejat de figures. Damunt un conopi, entre dos pinacles amb representacions iconístiques. Aquestes, si mal no recordem es refereixen a la tradició que testimonia aquest monument, el qual sembla fou eregit a primers del segle XVI.

Des d'ací cal anar envers ponent, a través dels rasos, car els camins estan esborrats. De lluny ja es veu ço que resta del Priorat. La primitiva capella, edificada per devoció del poble al mateix lloc on fou trobada la imatge, soplujava un retaule amb la Mare de Déu i els Sants Benet i Bernat, en actitud d'Adoració

Quasi tot l'edifici és obra de començaments del segle XVI i hi domina l'estil gòtic florit, llevat de l'església que pertany a l'ordre compost. Per fora, resten en peu ferms murs de bolsonada, foradats per finestrals. S'entra al pati per un arc rebaixat, i en tot el que allí es veu queda ben demostrar, que els monjos dels segles XV i XVI, no es recordaven ja dels consells de Sant Bernat, consagrats a excloure la iconística de les Cases del seu Ordre.

A un costat del dit pati, restava en peu una galeria composta de set arcs apuntats, i sostiguts per columnetes en feix, amb capitells destrament esculpits. Al primer de l'esquerra hi havia el Pare Etern i dos àngels; al segon, la Verònica, Sant Sebastià i un Prelat; al tercer, l'Adoració de Jesús en el bressol pels pastors; al quart, fullatge i figures; al cinquè, Sant Miquel dominant el drac, entre Sants i Santes; al sisè, l'Anunciació i dos homes lluitant amb una fera, i al setè, allegories amb figures humanes i animals. Al fons de la descrita galeria, s'obre una porta policromada amb riquesa d'escultura pròpia del gòtic flamiger. També s'endevinava la traça de l'església i bastants rastres de la sagristia i dormitoris, alguns d'ells conservaven artístics finestrals amb calats i pestanyes.

Més amunt hem dit que la *Creu del Miracle,* és a Reus. La galeria descrita, es troba, conservada amb cura, al Castell de Santa Florentina de Canet de Mar el propietari del qual facilita l'estudi a tothom que ho desitja. Però aquestes coses, fora del seu corresponent lloc, perden l'interès històric i tradicional que les avalen i es converteixen en simples objectes de curiositat arqueològica.

DE MONTBLANCH A BLANCAFORT

8 quilòmetres

Es surt per la carretera de Tàrrega i al 5 quilòmetres de Montblanch es troba a l'esquerra l'embrancament que amb 3 quilòmetres més mena a

BLANCAFORT. — Aquest poble disseminat en un planell al peu de la serra del Tallat sembla un dels més tardans que sorgiren de la reconquesta. La dada més antiga que posseïm és de maig de 1207. En aquesta data Arnau Fitor acensava el castell de Blancafort perquè disfrutés del seu producte el monestir de Poblet.

Durant el segle XIV, la població ja formava part del terme i jurisdicció de Montblanch. Es subdividia en dues agrupacions; Blancafort amb 66 cases i Blancafortí amb 30. Actualment entre les masies del terme i els 43 carrers de la població hi ha 413 edificis amb 1.224 habitants. Celebra festes el 22 de juliol i el 29 de setembre.

Els carrers s'anomenen: de l'Església, de Dalt, Cementiri, Muralla, Era d'En Sala, Porxo d'En Sala, Arrebal de Pira, Arrebal de Rosselló, Costa, Porxo, Major, Safareig públic, Claveguera, Arrebal de Montblanch, Costa de la Bassa, Bassa, Camí de la Bassa, Botigota, Carretera de Montblanch, Coma del Pou, Carretera (de Ponent), Sèquia comunal, Carrerota, Portalet, Jurba, Pou, Espluga, Costa, Castell, Torra, Darrera de la Torra, Arrebaló, Portell, Corts, Serp i Solivella.

Durant el segle XVIII, encara veiem Blancafort sotmès al domini de Montblanch. En la nostra GUIA de la vila Ducal, parlem dels plets que sostingueren ambdues viles, Blancafort també pledejà amb L'Espluga.

Del castell i l'Església primitiva no en sabem res. L'actual, sota l'advocació de Santa Magdalena és obra del segle XVIII. Pertany a l'estil barroc i és de gran abast. La portada, amb pretensions artístiques, presenta dues columnes estriades per banda, amb capitells corintis. Damunt hi ha un nínxol amb la corresponent imatge.

Allí prop, a la plaça del costat, existia una creu de pedra d'interès artístic, que un furient vendaval derrocà per sempre. Al seu lloc n'hi ha una altra de ferro. Seguint el camí d'enfront d'aquesta creu, envers llevant, ens trobem amb una altra creu, però escapçada. El seu pedestal i el tronc, demostren que s'edificà durant les acaballes del bon gust ogival.

Vagant pels carrers es noten porxos, típics casals i alguna que altra finestra esculpida. A *Cal Cavallé*, remarcàrem un escut; destaquen del seu camp dues ales i la data de 1798.

Blancafort es lligà amb els pobles de l'entorn per bons camins carreters. A l'Espluga s'hi pot anar en dues hores curtes per entre conreus. A Rocafort per camí trencat, pujant i baixant sovint i també en dues hores. Al Tallat, per diversos indrets, sempre costa amunt tot disfrutant de bells panorames.

DE MONTBLANCH A L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

6 quilòmetres

De Montblanch surten trens a les 7'31, 9'35, 15'18, 18'40 i 22'10. Pot fer-se a peu per la carretera de Lleida, en la qual es troba el Molí de Poca que es deixa a l'esquerra, i als 3'700 metres, embranca la carretera nova (esquerra) per la qual i després de dos quilòmetres s'arriba a la població salvant un pont nou, pel carrer de Montblanch.

Recomanem, però un camí més pintoresc. Sortir de Montblanch pel camí que toca a les parets del convent de la Serra, vorejar sempre el riu Francolí, i a través de suaus pujades i baixades es fa cap al camí carreter que de L'Espluga va a l'ermita de laSantíssima Trinitat i després de cinc quarts d'hora de camí s'entra a

L'Espluga de Francolí. — A principis del segle XI poblaren el puig de L'Espluga, els alarbs. Segurament aquests s'abrigaren dins les coves naturals i en rudimentaris albergs. El cert és que el Comte Ramon Berenguer i el seu germà, Berenguer Ramon, els foragitaren d'aquests llocs en 1077, i en 25 de desembre de l'any següent en feren donació, junt amb tot el terme, a Pons Huch de Cervera, fill d'Uch Dalmau, per tal de construir-hi una fortificació.

El document senyala les afrontacions en aquests termes: "donatores sumus a tibi Poncio Ugo de Cervera de ipse nostra honore erma qui vocant espluga de francoli, (amb tots els terrenys i aigües per ell i els seus), et affrontat de prima parte in termine Barbera vel in aqua de Olers, de II parte in ipse Guardia Voltorera; de III parte, in ipse roca de Miravet, de IIII parte ad ipso pelat de vinbudir... (amb els termes compresos en les quatre afrontacions)."

Al cap de set o vuit anys Pons Uch per consell del seu pare, a fi d'avançar la repoblació i assegurar la defensa, s'associà amb un altre cavaller de la comarca, Mir Erumir. Miret i Sans ha publicat el document, atorgat en 1087 i signat pels Cervera pare i fill i el Comte Berenguer.

La Casa dels Cervera dominà a L'Espluga més d'un segle. A l'objecte d'eixamplar la repoblació En Ramon de Cervera i sa muller Ponceta donaren en 1150 a Berenguer de Sandomi, un toçal erm *ubis sunt Vilarets Antigs,* i que fins ara s'anomenà *Solaverd.* A més, el prat de Romaguera sobre les fonts que s'escorren per *Espluga de Romaguera,* fins al camí públic que passa per dit prat i va a *Espluga* i arran del roure gros que hi ha al single sobirà, pujant després per la serreta. Donen, també, un hort regat per dites fonts i unes cases dins la vila. A més, garanteixen les propietats obligant-se a defensar el castell de L'Espluga contra possibles invasors.

El propi Ramon de Cervera, fa en 1150 una altra donació a Arnau de Guardiola, d'una quadra de terra erma, "que ens prové del Comte de Barcelona i afronta amb el penyal gros que domina la Font del Olm, i baixa pels

quatre roures, i per aquella part afronta amb el pedregal alt, que es davant Espluga de Romeguera. Vos autoritzem per a fer un molí a la vora del Riu Francolí. També vos

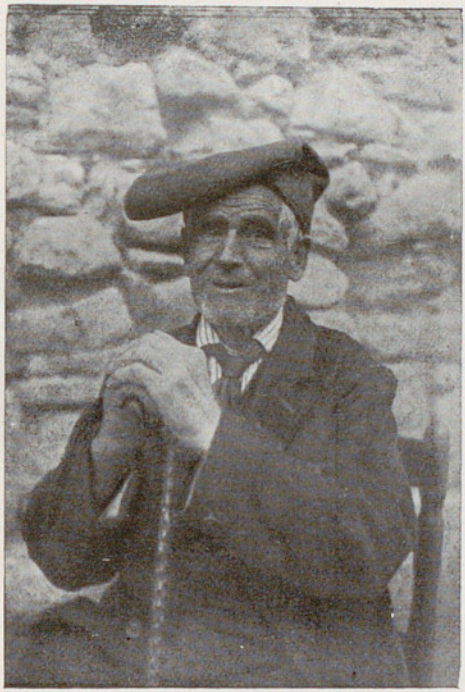

Habitant de L'Espluga

donem en la vila, un hort, i terrenys per totes les cases que hi volgueu fer."

Ponç de Cervera, vescomte de Bas, i sa muller Adalmus de Barcelona, també atorguaren cessions de terres i drets senyorials. La més antiga a favor de Guerau Segura a 1151, consisteix en "una quadra de terra en terme del castell de L'Espluga en lloc, nomenat *rivo de Milans*, i terrenys dins L'Espluga per fer cases i horts, sota condició que en temps de guerra ho defenserà tot el castell."

El mateix matrimoni en el propi any 1151 cedí als germans Pere i Ponç de Malany, cavallers del comtat de Besalú una bona extensió de terra "in valle que dicitur Escurpianda", en terme de L'Espluga; i en la vila terreny per fer cases, molins i horts. Aquesta quadra afronta "ab oriente in rivo sicho (Riu sec), a meridie in serre sicut aqua dividitur, ab occido in terre R. Jovalis, a septentrione in rivo de milanis."

Pocs dies després els mateixos, Ponç i Adalmus, atorgaren als germans Bernat Arnau i Ramon de Rovira, uns terrenys, sota condició de què hi anessin a viure. Aquesta quadra la tenien del Comte de Barcelona "in termine de Espluga de Franculino, et in loco que vocant Comba de Arbocio."

També els propis Ponç i Aldamus, concediren al matrimoni Asbert i Saurina, en 1151, un tros de terra al lloc nomenat Riu de Pruners del terme de L'Espluga, i un solar dins el poble per construir-hi casa, reservant-se els donants la meitat del delme, però obligant a dit matrimoni a establir-se a L'Espluga.

Els germans Ponç i Ramon de Cervera, trobant-se al siti de Ciurana, concediren a Arnau Moltó facultat de construir molí i casa prop del castell que ells havien edificat, sota condició que tingués acabats els dits molí i casa, dins l'any de la conquesta del castell de Ciurana. Els propis germans, fan donació en 1159 de dos camps a Guillem de Cabrera.

En octubre de 1153 els cònjuges Ramon de Cervera i Ponceta donen encara a Paparot i sa muller Maria, un alou en la mateixa Espluga de Romeguera, prop de la font. En Pere de Queralt, senyor de Santa Coloma, en fer-se monjo de Poblet, llegà al Monestir, 3 març 1166, un molí i vinyes que posseïa a L'Espluga. En Ramon de Cervera al mateix dia i any, donà en franc alou a l'Abat Huch i Comunitat de Poblet el domini i drets que posseïa en el molí i aigua de L'Espluga, com també llicència per a treure pedra del terme de la vila, sempre que fos menester per les obres del cenobi.

Mort Ponç d Cervera, sa filla Gaia i gendre Ramon de Torroja, hereus dels béns i drets de la vila, donen a

uns particulars lloc per a edificar un forn de pa, en 1166

Les dues branques dels Cervera, senyors de L'Espluga, es posaren d'acord en 12 de les Calendes d'octubre de 1171,

Habitant de L'Espluga

per tal d'atorgar Carta de franquícies als menestrals establerts en la vila, a fi i efecte de fomentar la població. En el document s'anomenen els següents oficis: Fusters, Courers, Pellaires, Mercers, Teixidors, Carreters, etc. En les mateixes franquícies s'admet la prostitució dins la vila. En la pròpia data i en document signat per Huc Viscomte, Ponç germans i altres, es concedeix a Bernat de Rovira i fills un solar en la part alta per a edificar. A més, remarquen que

els nous pobladors seran lliures de censos, mals usos, etc.

Després, entre les dues branques dels Cervera, s'originaren diferències sobre drets feudals en terrenys de Barbarà i de Comalats. Foren àrbitres del plet l'Arquebisbe de Tarragona i el Bisbe de Barcelona, i es signà concòrdia entre ambdues famílies en 1174. Sis anys després, es signà una altra concòrdia entre Ramon de Cervera, marit de Ponceta i un nou Ponç de Cervera, marit de Na Marquesa, sobre troballa de metalls preats i explotació de minerals en terrenys de L'Espluga. Als 16 de les Calendes d'Abril de 1180, Ponç de Cervera dóna la tercera part dels rèdits, homes, senyorius, guaites, cavalcades del castell i terme de L'Espluga.

A febrer de 1188 trobem que Pere de Castellfollit dóna a Poblet una pedrera del terme de L'Espluga, i el 29 de gener de 1204, Ermesinda de Timor i els seus fills abdiquen a favor del Monestir els drets que posseïen sobre els molins situats junt a les portes de la vila.

En gener 1182, Ponç de Cervera, sa muller Na Marquesa i fill Pere, cediren a Na Gaia, germana de dit Ponç i muller de Ramon de Torroja, tots els drets que posseïen en L'Espluga, pel preu de 1.000 morobatins.

En les Nones de març de 1207 pledejaren Guillem de Guardialada i Arnau de Timor sobre honors en la població. Es convingué que a la part baixa, el primer disfrutaria de la sisena porció dels rèdits dels molins, i que les altres cinc porcions serien per Arnau de Timor. Vint anys després, aquest darrer, vengué al propi Guillem de Guardialada, tots els drets sobre la vila, reconeguts en aquella escriptura.

Eliardis de Torroja, muller de Ramon de Palau, heredà del seu germà Uch els béns i drets senyorials dels castells de L'Espluga i el d'Omells, 1218.

El 14 de les Calendes d'octubre de 1223, Guillem de Guàrdia, concedeix als habitants de L'Espluga inferior, vassalls seus, l'empriu de les pastures i dels boscos del terme.

Arnald de Timor i Raimunda, venen a Guillem de Guàrdia, per 800 morabatins, tots els drets sobre el castell i terme de la vila, 4 de les Idus de Febrer 1227.

Eliarda de Torroja i el seu marit Ramon de Palau,

en casar-se el seu fill Simó amb Gueralda d'Anglesola li cediren tots els honors que posseïen a L'Espluga.

Per aquest temps s'originà un Procés, en el qual pren-

Habitant de L'Espluga

gueren part Huguet de Cervellé i els Templaris. En conseqüència, als 15 de les Calendes de setembre de 1232. Eliardis de Torroja, signà concòrdia amb Guillem de Guàrdia, per tal que aquest gaudís, en féu d'ella la tercera part de tots els homes, rèdits i senyoria de L'Espluga i el seu terme, però si morís sense successió, restés nulla la concòrdia i tornessin les coses al seu primitiu estat.

Als 17 de desembre de 1232, la mateixa Eliardis, el seu

fill Simó i Guillem de Guardialada, cediren al Convent de Santes Creus els drets que tenien sobre un molí.

En 1234, Eliarda de Torroja i el seu fill Simó de Palau, donen a Barrallo de Montblanch la Batllia de L'Espluga superior.

En el testament de Guillem de Guardialada, 19 de les Calendes de desembre de 1234, consta que era capellà de L'Espluga, Berenguer Clarena. Per tal d'ésser enterrat a Poblet, Guillem llega al Monestir el Castell de Montesquiu amb els termes, el castell de Guardialada, els drets que tenia a L'Espluga de dalt i de baix i altres honors. També llega algunes deixes per l'Hospital de Pobres i pel Refetor de Poblet.

La filla del difunt Guillem, Matena, casada amb Galceran de Pinós en 1251, efectuà un arrendament per dos anys de les rendes de L'Espluga jussana i de cert empriu a L'Espluga sobirana, a favor d'Arnau de Brau. Aquest, en 1253 ho cedí tot als Hospitalers.

Per aquests temps, la família de Cervera vengué la vila alta al Monestir de Poblet. Sembla que aleshores s'estroncà en absolut el domini dels Cervera sobre L'Espluga, car en 1235 consta com a senyor el noble Simó de Palau, vescomte de Bas. Així almenys es desprèn de la concòrdia entre ell i l'Abat de Poblet signada per ambdós el 16 de març de dit any.

La mare del dit Simó, Na Eliarda de Torroja cedí a favor del seu fill en 1238, una pensió que s'havia reservat en els rèdits del castell de L'Espluga. Durant el propi any Guillem de Guardialada, concedí perpètuament a tots els habitants de L'Espluga inferior, poders per a defensar i guardar pasturatges i els boscos del terme.

Pel juliol de 1245, Eliardis, el seu fill Simó i la muller d'aquest Geralda d'Anglesola, vengueren els seus drets de domini de L'Espluga sobirana a favor de G. Arnau de Conflent.

Simó de Palau, vescomte de Bas morí entre 1246 i 1247 i per testament deixà als Cavallers del Temple, tots els seus drets i béns de L'Espluga superior. La vídua, per la seva part cedí la Batllia que li corresponia, a Arnau d'Hort i Munell.

Galceran de Pinós, muller i fill, arrendaren per dos anys a Arnald de Brau, els Castells i llocs de L'Espluga, Rocallaura i Belltall, pel preu de 500 morabatins. Avalen

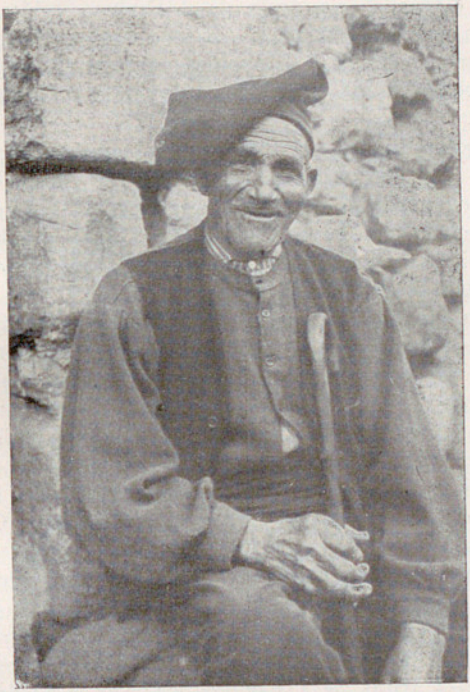

Habitant de L'Espluga

el document, signat *Pridie Idus Martij*, 1251, el Rei Jaume i molts nobles.

La possessió de L'Epluga i altres llocs per l'Ordre de l'Hospital, originà plets que duraren de 1251 a 1258. El de la vídua i filla de Guillem de Guardialada i la Comunitat de Cervera contra Galceran de Pinós, representat per Guillem Arnau de Conflent, es fallà a favor de l'Hospital, en desembre de 1251.

El plet sobre l'herència de L'Espluga promogut per Guillem d'Aguiló, també resultà favorable als Hospitalers, octubre de 1252.

La damunt dita vídua de Guillem i filla, cediren a Huguet de Cervelló, els drets de L'Espluga sobirana. Els Templers, tot reconeixent els drets d'Huguet de Cervelló, entraren en possessió de L'Espluga superior. En la inferior es promogué qüestió entre els Hospitalers sobre la guaita i estatge.

La vídua Eliarda, en virtut de no tenir herència masculina el seu fill, cedí L'Espluga superior als Templers. Entregà el castell en 1254 i en abril de 1255 els Templers, tot regraciant-la li feren avinent que a Na Geralda d'Anglesola, li senyalaven una pensió anual, i de prompte cobraria 1.000 morabatins.

Ja en pacífica possessió de L'Espluga sobirana, els Templers es reuniren en Capítol general al catell de Miravet, on atorgaren i confirmaren al Municipi i habitants de L'Espluga, les diverses franquícies i consuetuds que gaudien, nomenant *vila nostra* a la superior, malgrat els drets que encara hi tenia Na Marquesa, vídua de Guillem de Guardialada. Els Templers prompte oblidaren les formalitats del pacte, car en el propi any de 1255 Geralda, vídua de Simó Palau, es veié obligada a posar plet al Mestre, per cobrar pensions del violari a favor seu i promès pels Templers en abril de 1255.

Més tard sobrevingueren diferències entre l'Ordre del Temple i un tal Cervelló, el qual pretenia la tercera part dels rèdits i fruits de L'Espluga sobirana. L'Ordre reconeixia que pertanyien a Cervelló, deu dels homes del poble. L'Abat de Poblet dictà sentència als 15 de novembre de 1258, adjudicant a Cervelló la terça part de tots els rèdits que els habitants pagaven als Templers. Les diferències continuaren alguns anys més, car en 1277, veiem a Sibila, vescomtessa de Bas, filla de Simó de Palau i muller del Comte d'Empúries, pledejant amb els Templers sobre la cessió de la vila.

Durant els primers anys que els Templers dominaven L'Espluga sobirana, no hi constituïren cap Comanda; depenien simplement de Barbarà. El primer Comanador fou

Fra Berenguer de Portell, 1270, i el segon Galceran de Josa, 1275. No sabem si hi hagué un tercer, car en 1278, la filla de Ramon de Malany fa fer homenatge del feu que tenia a L'Espluga, al comanador del Masdeu; i en 1286, és el Comanador de Barbarà, qui compra a la muller d'Arnau de Malgrat terres del terme de L'Espluga. Finalment, en 1292, Fra Bernat de Montoliu, Comanador de Barbarà, pren possessió de les terres de L'Espluga comprades a Guillem de Villar; i també en 1292 el cavaller Ramon d'Alentorn, confessa haver rebut del difunt Mestre del Temple, Pere de Montcada, l'import de la venda de la cavalleria que la seva germana Ermisenda d'Estada, tenia a L'Espluga sobirana. Qui rebé la confessió fou Bernat de Rocamora Comanador de Barbens.

Llevat de Fra Berenguer de Portell, i Galceran de Josa, sembla que mai no hi hagué Comanador especial a L'Espluga sobirana, durant la mitja centúria que els Templers hi dominaren, és a dir, fins a la supressió de l'Ordre en 1307.

En canvi els Hospitalers posaren Comanador a la vila jussana des de 1255. Sabem que en 1299 ho era Ramon d'Empúries, i el representava en els actes oficials el lloctinent Fra Ramon de Penyafort.

Per munió de donacions posteriors de nobles propietaris de L'Espluga, els Hospitalers augmentaren el senyoriu jurisdiccional. El Comanador de L'Espluga jussana, provà els seus drets per a tenir forques posades en senyal d'execució de justícia. Però en 1284 el sots-veguer de Montblanch, volgué derrocar dites forques per creure-les contràries a la jurisdicció reial. El Comanador protestà i entretingué la qüestió, fins que en 1295 rebrotaren les lluites i el Rei manà al sots-veguer que no oposés dificultats a les voluntats dels Hospitalers, i que instruís informació depurant els drets que el Comanador presentava.

Mentre pledejaven el Rei i els Hospitalers, aquests en 1306 s'atreviren a fer assotar un lladre públicament. El veguer de Montblanch formulà una enquesta, dictant-se fall en 1311. En el document es declara que el Comanador, els Castlans i el Consell de L'Espluga tenen perfecte dret de castigar els lladres en aquella forma. Al cap de deu anys,

1321, el Rei manà al Veguer de Montblanch que no pertorbés al Comanador de L'Espluga, en la jurisdicció del mer imperi, recordant-li que estava en vigor la sentència de 1311.

L'Espluga és un dels pobles de la Conca que més es significaren en les contínues qüestions amb el Monestir de Poblet sobre el domini del bosc. Ja en 1187, els monjos invocaren els seus drets jurisdiccionals, privant a tots els veïns de la vila a fer llenya dins del bosc. Això motivà que alguns insultessin el Prior i els monjos del Cenobi. Aquests es queixaren al Rei Alfons II, el qual senyalà jutge, per a entendre en la causa que es formà, a Bernat de Berga Bisbe de Barcelona. La sentència fou signada per l'Arquebisbe de Tarragona, Berenguer de Vilademuls, Grau de Jorba i altres cavallers, als 13 de Juny de 1187, condemnant als veïns de L'Espluga a presentar-se amb els peus descalsos davant l'altar major de Poblet i oferir-li 200 sous barcelonesos.

Amb tot i així, alguns veïns de L'Espluga sobirana, seguiren devastant el bosc de nit i de dia, arribant a l'extrem d'atacar amb armes als monjos i guardians. Per tal motiu, Ramon de Moncada, lloctinent del Rei Jaume, a 7 de gener de 1248, dicta sentència, manant al Monestir es possessionés dels béns de dits veïns fins que aquests paguessin 200 ducats d'or com a recompensa dels agravis i danys causats en el bosc, amb jurament de no atemptar mai més a les propietats de Poblet.

Per acabar les qüestions els monjos determinaren vendre els dres que tenien sobre L'Espluga als Templers. En l'escriptura signada en el propi 1248, es comprometeren els veïns d'ambdues Esplugues, sobirana i jussana, a respectar tots els dominis del Convent.

La pau no durà molt temps. Els cavallers del Temple com a senyors de la vila, pretenien envair lliurement el bosc i altres propietats de Poblet. Jaume I, des de València, en 1269, manà al Batlle de Montblanch que s'oposés a què els Templers utilitzessin les aigües dels molins que el Cenobi posseïa a L'Espluga. Els Templers no acataren la reial ordre i seguiren molestant a Poblet. El Rei tornà

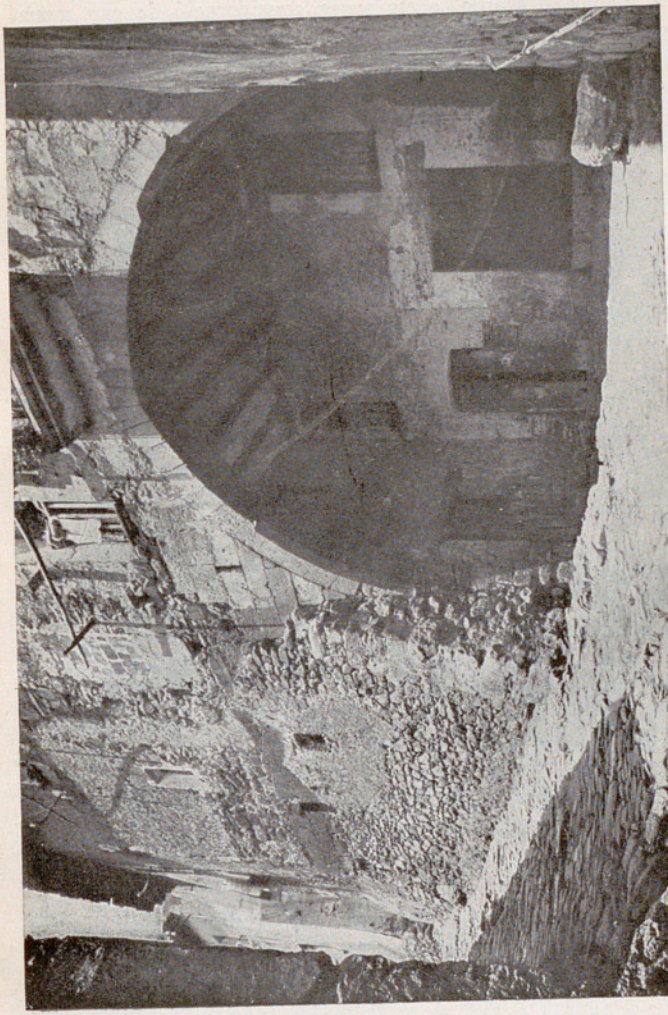

Espluga - Carrer i porxo

a manar al Batlle, obeís sense consideració de cap mena, executant amb justícia. A la fi, es dictà sentència definitiva contra el Comanador Galceran de Josa, octubre de 1275.

Els Templers sostingueren moltes disputes amb l'Abat de Poblet, fins que en 1280, Berenguer de Quadras, oficial de l'Arquebisbe de Tarragona, per sentència definitiva, prohibí als cavallers del Temple i a tots els veïns de la vila de tallar llenya al bosc sense prèvia llicència del Monestir. Irritats els veïns per aquesta sentència, es venjaren, empaitant a cops de pedra el prior i monjos fins a Milmanda.

Per aquest delicte, l'església de L'Espluga restà interdita per sentència eclesiàstica, fins que s'entrevistaren els delegats de la vila i els del Cenobi en 1284. Els jutges àrbitres foren el mestre Ramon de Besalú, ardiaca de Lleida, i el doctor Nicolau Mascaró, advocat dels Templers en la Conca, i Fra Bernat de l'Olm, monjo de Poblet. Acordaren obligar a tots els veïns de la vila majors de 14 anys i sota pena de 500 morabatins, juressin que no farien mai més cap dany per si ni per altres al Monestir de Poblet, remarcant que si algú trencava el jurament, pagaria a l'Abat 100 ducats d'or.

Les qüestions seguiren i els plets sovintejaren fins a tal punt, que trobant-se el Rei Jaume II a Vilafranca pel març de 1302, ordenà als Batlles de la Conca que vigilessin i defensessin els dominis de Poblet, i s'oposessin amb rigor a les invacions dels veïns de L'Espluga. El mateix Rei en 1305 lliurà un privilegi a Poblet, ordenant que els béns del Monestir no podran ésser penyorats pels Templers, malgrat les disposicions dels anteriors reis que els afavorien.

Dos anys més tard, per raons ben sabudes, s'abolí l'Ordre del Temple i foren confiscats tots els seus béns. Aprofitant-se d'aquesta ocasió, el Monestir de Poblet acudí al Rei per tal de recobrar el domini de L'Espluga. Poblet recordava que en virtut de les molèsties i perjudicis que li causaren els Templers, s'activà la venda de tal manera, que es perdé la meitat del seu preu efectiu. Consideraven aquestes raons suficients per anullar l'escriptura i si no n'hi

havia prou amb això, que els fos restituïda la vila alta pel mateix preu de venda. El Rei defugí tota promesa, allegant que trobant-se confiscats els béns dels Templers, deixessin fallar als Tribunals de Justícia. Després de tot la vila passà en possessió de Jaume II. Aquest la vengué a l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, la qual fou senyora d'ella, fins que les lleis desamirtitzadores acabaren amb els darrers vestigis del feudalisme territorial.

Mentre els Hospitalers governaren, feren totes els possibles perquè no minvés el nombre de veïns. De 1337 existeix una contracta entre el Comanador Fra Pere de Montfalcó i un home de L'Espluga, obligant-se aquest, a residir deu anys al poble.

Entre Poblet i els Hospitalers, tornaren a reviure les lluites pel domini del bosc, per bé que el Convent no fou tan inflexible per aquests. Segons sembla quan els Hospitalers tallaven llenya el cenobi feia els ulls grossos, sense però claudicar dels seus dominis. Tan és així, que Poblet treballà fins a lograr del Comanador, per escriptura de 3 d'agost de 1356, promesa formal que respectarien els drets sobre les posessions del Monestir.

En 1377 trobem que els Hospitalers celebraren Capítol en la vila, per degradar i despullar del seu hàbit a Fra Gispert Galotxer, el qual havia desacreditat l'Ordre. Aquest purgà el seu mancament i fou rehabilitat en 1378.

A principis del segle XV, encara gaudia d'alguns drets sobre L'Espluga inferior i superior Agnès de Montpeó, priora del Monestir d'Alguarre. Aquests drets li provenien per sentència en els plets de 1268 a 1273, i per herència del seu pare Guillem de Montpeó i de la seva germana Elionor de Cervera. Ho vengué tot al Gran Prior, per 200 florins als 11 de novembre de 1404.

En 1660 es pregonaren per la vila els drets del Comanador, el qual suplia un representant. Llavors els Hospitalers constataren les afrontacions del terme de L'Espluga amb els Montblanch, La Guàrdia dels Prats, Blancafort, Montblanquet, Senant, Fulleda, Cudós, Vimbodi, Milmanda, Rojals i Miravet tot afegint que tenien encara empriu d'herbejar fins a les forques de Montblanch i de fer dues

càrregues de llenya diàriament dins el bosc de Poblet pel forn de la vila jussana.

Els Comanadors de l'Hospital foren: Bernat Vives, 1255-1270; Pere de Belltall, 1274; Guillem de Carnicer, 1277; Berenguer de Cervià, 1280; Pere de Fonollet, 1283; Arnau de Queralt, 1281-1290; Ramon d'Empúries, 1297-1300; Arnau de Soler, 1303; Ramon de Cervelló, 1316; Arnau d'Alós, 1322; Pere de Montfalcó, 1337; Joan Desgarrigues, 1428; Berenguer de Fontcuberta, 1439-1442 Joan de Cardona, 1451; Guillem de Peguera, 1475-1501; Miquel de Homedes, 1562; Rafael de Cotoner, 1660; Francesc d'Espuny, 1666-1674; Josep de Riquer, 1677-1679; Galceran de Vilallonga, 1684; Arnau Moix, 1696; Antoni de Magarola, 1785, i Felip de Rocabruna i Taberner, 1798.

La vila de L'Espluga, encara que enclotada és a 411 metres sobre el nivell del mar. El nucli antic esgraona un pujol per la falda de Llevant, i presenta aspecte pintoresc.

Sobre l'etimologia del seu nom s'han escrit munió d'articles i tots convenen en què des de l'origen de la població cristiana es nomenà *Espluga* per les coves que allí hi ha, i *de Francolí*, perquè els ocells de rapinya així coneguts, i els quals són una mena de perdius, feien niu en dites coves.

En efecte, les primeres cases que després de la reconquesta s'edificaren, ho foren prop de les dites coves i junt a l'actual Font Major. A l'ensems la Casa de Cervera obrava una fortalesa dalt del capuig, i a la vessant de Llevant l'esglesieta romànica sota l'advocació de Sant Miquel.

Les aigües que llavors brollaven als llocs de la Font Major i la Font de baix, formen en realitat el riu que en temps dels romans es nomenava *Tulcis* però a l'originar-se la nova població cristiana, prengué la denominació del mateix *Francolí*.

Aquest riu, sota l'actual estació del carril i junt a la Font Major, es divideix en dos: el de la dreta segueix nomenant-se *Francolí*, i el de l'esquerra *Riu Milans*, o *Riu sec* ,degut a què gairebé sempre és sec.

Durant el segle XII es continuà edificant-se cases i molins sota el castell, i fins es rodejà de murs la primitiva població. Encara es veuen els rastres d'un portal ado-

Espluga - Pati de l'Hospital de Sant Joan

vellat, junt a la Font Major i de cara al riu. Segons el record dels jaios, estava flanquejat per dues torres i des d'allí a la Font de baix corria un carrer de cases, avui gaibé totes derrocades.

Ben tost es considerà impropi l'engrandiment de la població junt al fons del riu i dominada per la fortalesa, la qual, igualment, podia atacar-la que defensar-la. A darrers del segle XII, es començà a deixar la incipient població, i a edificar cases a dalt del puig i a la falda de Llevant del mateix, on en canvi de la profitosa aigua que perdien per als conreus, guanyaven en seguretat, cosa difícil d'aconseguir en l'atra part.

Aleshores es construí un nou clos murat i s'engrandí el castell. En traspassar el segle XIII, es projectà l'enderroc de l'esglesieta de Sant Miquel, per deixar lloc a un temple de més abast i digne de la creixent població.

Sembla que a darrers del segle XIII hi havia activitat en les obres de l'església, car s'originà un plet entre els Hospitalers de L'Espluga de baix i els terratinents de Blancafort. Els Hospitalers s'empenyaven en carregar als de Blancafort amb impostos destinats a contribuir a les despeses de l'església. Les disputes duraren prop d'un segle, car en 1385 els Hospitalers encara es refermaren en què els blancafortins contribuissin a la fàbrica, lluminària, llibres i altres ornaments de l'església.

Des del segle XIII quedaren formades les dues Espluges: la sobirana dels Templers i la jussana dels Hospitalers, fins a 1307, que suprimida l'Ordre del Temple, restaren ambdues en possessió dels Hospitalers. Així veiem en el Cens de Pere IV, 1359, figurant la *Spluga de Francoli Jusana del Spital de Sant Johan*, amb 58 focs, i la *Spluga sobirana del dit Spital*, amb 49 focs. Són 107 llars amb uns 700 habitants. Segons Espinalt, en 1781 comptava amb més de 200 veïns, El cens darrer és de 3.800 habitants. Celebra Festa Major el 30 i 31 de juliol, Fires els 22 i 23 de gener i 10 agost i Mercats els dijous i diumenges de cada setmana.

Les muralles foren derrocades a mitjans del segle passat. Corrien paral·leles al carrer de les Parres; després trencaven en angle recte fins al carrer de l'Hospital, al cap-

Espluga - Portal de la Font Major

davall d'aquest, tornaven a enfilar-se al capuig per a tancar les cases construïdes junt al castell.

El castell era un dels més grans de la Conca, de la Segarra i de les Garrigues. La porta principal s'obria al capdavall del carrer de les Parres, avui Plaça de Sant Miquel. Encara en resta un pany de mur. La plaça d'armes era espaiosa i en les habitacions podien suplojar-se, segons la fantasia popular, 2000 homes. Els Hospitalers hi celebraren Consell en 1406 i 1422. En la capella d'aquest castell hi havia una custòdia de plata daurada que des del segle XV figurava en la processó de Curpus. A l'Arxiu Prioral es conserva un document, on es constata que el 22 d'abril de 1660, es presentà el Gran Prior de Catalunya al castell de L'Espluga que estava molt enrunat "en lo qual hi ha un pati al entrant sense portal ni portes, i al cap damunt un portal del dit castell gran ab ses portes bones y ab son pany y clau, y al entrant del dia castell un gran pati en lo qual hi ha contra dit portal gran, a ma dreta lo cor de la iglesia de dit castell molt espatllat amb un travol molt dolent, y al costat de dit cor una iglesia cuberta ab tres peus d'altar, y un siti per lo senyor Comanador, la qual està aprofanada, y sobre dita iglesia hi ha una botiga petita sens teulada ni paret, y al costat de dita iglesia un pati anexe ab una torre, la qual servia de presó, y està espatllada, y al costat de dita torre una botiga devall la qual estàn les cavalleriças ben cubertes de teulada, y al cap damunt del pati un seller gran cubert ab sos archs de pedra, ab dos cups de pedra, y tornant desde dit seller avall hi ha un pati que toca al mur ab dos moreras, y al costat una cuyna molt gran ab son portal. Al costat de dita cuyna una escala molt ample que munta dalt, y al cap d'aquella una saleta sens travol ni teulada ab tres archs, y després altra saleta sens cubrir y una cuyna gran ab volta de bona pedra, y sobre dita cuyna hi ha una torre gran sens sostres, y muntant al recibidor de dita escala gran a ma dreta hi ha quatre cambres, en les quals s'hi pot habitar."

El Batlle ostentava l'autoritat per l'Ordre de l'Hospital, i per Rafael de Cotoner, Batlle de Mallorca i Comanador de L'Espluga, el qual exercia tota la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa mer i mig imperi, etc.

Actualment d'aquest gran castell en resten panys de mur damunt la Font de baix; i en el capuig, hom senyala els fonaments de la torre de l'homenatge. Entre els carrers rònecs i costaruts, i amagats entre les cases, encara s'endevinen altres panys de mur. Gran part de les pedres d'aquest castell, serviren per a edificar la nova església.

La primitiva església que ja portava la dedicació de Sant Miquel, deixà lloc per a edificar durant el segle XIII, un temple de transició romànico-ogival, el qual per sort encara es conserva. Ocupa la banda de migdia de la gran plaça i està perfectament orientada. Per fora presenta l'aspecte d'una fortalesa, amb els seus ferms murs de ben tallats carreus, i els corresponents contraforts. En la façana s'obre la porta d'arcs en degradació lleugerament apuntats, i en la part superior es redreça el campanar, quadrat i revingut. Mirant a la plaça hi ha la porta lateral cegada, amb el seu arc rebaixat. Per cert que en octubre de 1930, es construí recolzda al mur, la bàscula municipal, que resulta un pedaç de mal gust.

El conjunt encara presenta caràcter de vellúria amb els murs rogencs; i si es logrés derrocar la casa adossada a l'absis, augmentaria la bella prespectiva. En un carreu del mur, hi ha una inscripció borrosa, amb data de 1297, probablement l'any en què s'acabà el monument.

L'interior, d'una sola i atrevida nau, presenta la volta lleugerament apuntada, i refermada per tres arcs. En l'absis s'hi refondeixen cinc capelles, amb calats gòtics delicadament treballats. La trona és de pedra i amb exornació adequada. En 1886, hi havia rastres de l'altar major barroc amb pintures dignes d'esment, un retaule del segle XVI, una antiga pica per a l'aigua beneita, i una campana fosa per Pere Roca en 1533.

Antigament rodejaven aquest temple uns murs que a més de resguardar-la, senyalaven la divisòria entre la vila jussana i sobirana, separades en jurisdicció i costums civils, però no en les pràctiques religioses, car l'església els reunia en fraternal conxorxa.

El dia 4 de juliol de 1873, entraren a la vila els carlistes. Els liberals es feren forts dins de l'església, i no logrant rendir-los, els sitiadors calaren foc al monument i

l'interior restà molt mal parat. Des d'aleshores, la nau s'utilitzà per magatzem de trastos vells, mentrestant esperem un Mecenas per a restaurar tan preat monument.

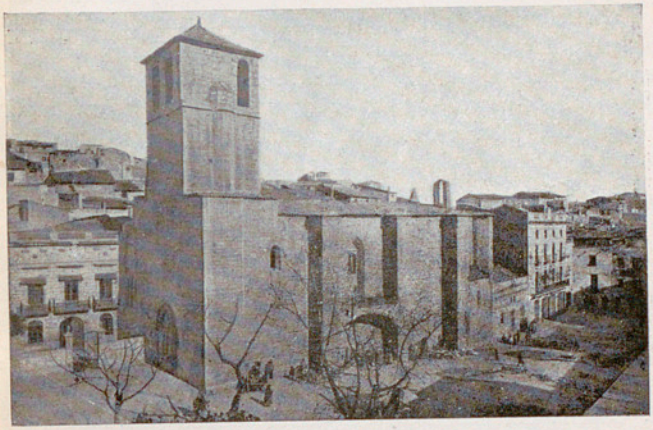

Espluga - Església antiga

La moderna església consagrada en 1871, és gran i de gust pseudo-clàssic. Es obra ferma i aixeca als vents el seu enlairat campanar i les seves despullades parets reforçades per contraforts. L'interior no ofereix interès per l'artista. A la sagristia s'hi conserven els següents objectes provinents de l'església antiga i de Poblet: La custòdia de plata daurada que, com havem dit més amunt, va a la processó des del segle XV. Mostra les empremtes dels segles XIII i XIV en el seu peu i urna flanquejada per dues figures d'àngels. El treball d'orfebreria és delicat. El peu cisellat ostenta al nus ogives i dosserets, d'on arranquen els braços que flanquegen l'urna. Aquesta ostenta als seus quatre costats columnetes, dossarets, ogives i cresteria. La tapa és en forma de piràmide truncada, amb ornamentació cisellada, i termina amb el soport de la creu, o el viril. Al pedestal, primitivament hi havia pedreria fina. Posteriorment es substituïren per quatre xapes amb la representació dels Evangelistes i les corresponents

llegendes de Sant Lluc, Sant Mateu, Sant Marc i Sant Joan. En tres llocs es constata la marca MON-I: R. A. L'alçària total d'aquesta custòdia és de 48 centímetres i l'amplada incloses les figures dels àngels 27 centímetres.

Un reliquiari del *Lignum Crucis* en forma de creu amb pedestal. Es de plata amb rastres d'esmalts blaus, verds i grocs. La traça és d'estil gòtic, segle XV. Al nus del pedestal i als braços, figuren imatges d'apòstols i sants i els símbols dels Evangelistes, tot molt ben gravat. Al mig de la creu i dins un disc de cristall el fragment de la Santa Creu. Sostenen el pedestal tres lleons i allí es llegeix amb caràcters gòtics: HS: XPS: REX: VENIT. Aquesta creu mesura 48 centímetres d'alt per 19 d'ample.

Un crucifix de marfil del segle XVII; un reliquiari de plata, en forma de templet, amb fragments de vestits dels Sants Cosme i Damià, i un tern del segle XVI, amb brodats sobre vellut vermell, tot provinent de Poblet.

Un crucifix de molta grandària que es conserva en la Capella del Santíssim Sagrament també prové de Poblet.

Altres preats objectes havia posseït aquesta església, especialment uns tapissos que es vengueren a l'estranger. No tots els Rectors de L'Espluga menysprearen les joies que estaven al seu càrrec. Cal fer especial menció del reverend Llobet, 1828-1834, persona digna, i també del seu successor, mossèn Antoni Sarret, el qual en 1835 recollí les despulles reials de Poblet i les guardà dins una caixa, fins que les reclamà el Govern, 1843, per la Catedral de Tarragona. Posà els fonaments a l'església nova, fundà l'Hospital, féu construir l'Escola i el Cementiri. Als 23 de març de 1852 el nomenaren Plebà de Montblanch i l'any següent portà a la vila ducal les religioses carmelites, per tal d'establir escoles públiques. Assistí els malalts durant el còlera de Montblanch, 1854 i morí el 19 de setembre de 1857, a l'edat de 52 anys i 10 mesos.

El Rector de L'Espluga té al seu càrrec les capelles públiques de la Congregació de Sant Vicents de Paul en l'edifici dedicat a Noviciat de la vila; les capelles de la Mare de Déu de la Mercè i de Sant Pau al Balneari; la de Sant Jordi a Poblet, i l'ermita de la Santíssima Trinitat.

En la mateixa plaça de l'Església hi ha l'Hospital, fundat pels Cavallers de Sant Joan de Jerusalem. Es un edi-

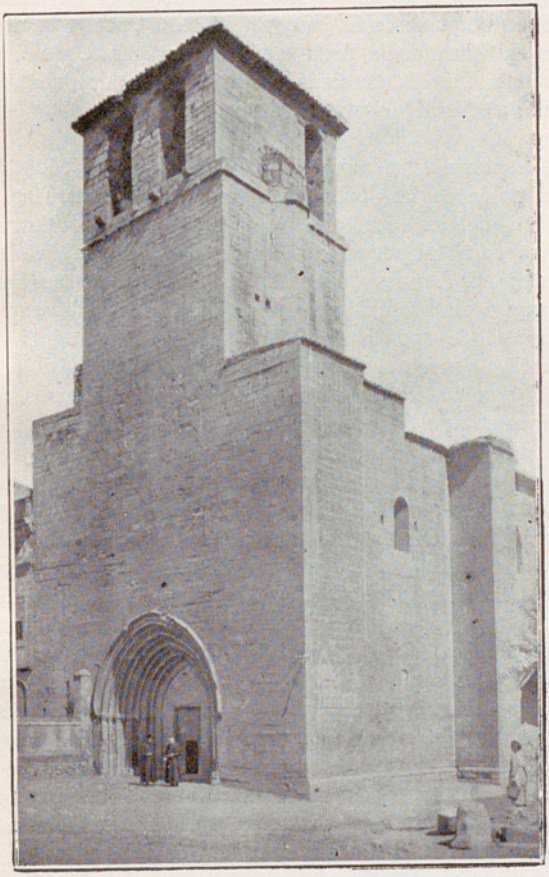

Espluga - Façana de l'església

fici gòtic digne de conservar-se. A la façana és de notar una gentil finestra bipartida per delicada columna i amb calats ogivals. Es baixa a un pati, on hi ha portes adove-

llades i rastres d'escuts dels Mestres de l'Ordre. Els baixos d'aquest típic edifici s'utilitzen per pescateria i mercat públic, i les parts superiors per a escoles.

Seguint plaça avall i decantant-se un poc a la dreta es troba la Casa de la Vila, amb rònecs paraments i portal adovellat. Una desgraciada restauració ha despullat aquest edifici medieval del seu aspecte d'antigor.

L'Espluga s'ha modernitzat i després de Montblanch, és el poble de la Conca de Barbarà de més tràfec. Amb el tren de les deu del matí provinent de Tarragona, combina amb el servei d'autos de Poblet i de Prades. La carretera de Prades que pasa per Poblet i el seu bosc, és sumament pintoresca i té uns 22 quilòmetres de traçat. Es terraplenà de 1909 a 1919, i el servei d'automòbils s'inaugurà el 5 de febrer de 1924.

Al darrera l'estació queda la barriada de cases que es bastiren en aquell lloc i als repeus de les muntanyes de Llevant, d'ençà que les fortificacions perderen el seu objecte.

Cal recórrer la via del carril enrera i per una rampa de la dreta o per unes escales baixar el Pont vell. Junt a la rampa el Sindicat Agrícola edificà el seu estatge en 1913. Es un dels més grans de la comarca, i hom l'anomena faceciosament la *Catedral del vi*. Després es troba el Cementiri. El Pont vell ha rebut fortes empentes del riu Francolí. En 20 de novembre de 1916 es tingueren de refer els fonaments i es suprimí el trànsit per bastant temps. En 1930 també es suspengué el pas per reconstruir-lo de nou. Actualment en passar el dit Pont es troba a la dreta la nova carretera que, donant la volta a la vila, bifurca amb la de Poblet i Prades. A l'esquerra queda el carrer Major i al davant tenim la Font de Baix. La paret d'aquesta Font de gust barroc, es diu que fou feta de les pedres de l'obelisc dedicat als Màrtirs d'Alcira, que existia al capdavall de la tercera muralla de Poblet i junt al Riu Milans. L'aigua brollava per 22 canelles. En virtut de reformes actualment raja per 17 dolls. Al damunt, i en una forta rampa, sorprenen les parets del castell.

Seguint per la vorera del Francolí o per la carretera nova, i deixant a l'esquerra el carrer dels Ametllers ben

tost s'aconsegueix la Font Major, restaurada en 1864. Es fonda i s'hi baixa per una escalinata. Té dues canelles i rentadors públics. Un rètol constata que l'aiguat de 1874 s'emportà part de l'edifici que allí existeix, i que ocasionà víctimes. A l'altra costat rastres de les primitives mura-

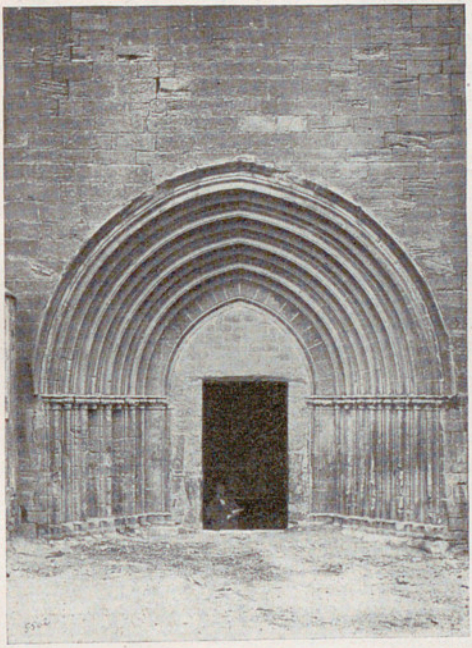

Espluga - Porta de l'església

lles amb el portal adovellat, que antigament flanquejaven dues torres quadrades.

Cal tornar enrera i situar-nos al davant del carrer Major, dit al començament de la *Font*. A més d'aquesta entrada a la vila, fa anys que més avall del riu es bastí un altre pont per donar pas a la carretera que ve de Montblanch, i recorre el carrer que porta el nom de la vila ducal. Després, es destria envers la Plaça, o cap a Poblet directament.

Entrant pel *Carrer Major*, estret i tortuós, es deixa a l'esquerra un carrer planer que porta a la *Plaça de Canós* i a la *Sequieta*.

A la dreta, altre carrer costarut. Després a la mateixa mà el *Carrer de l'Arc*, típic i rònec: tot fent revolts mena a la Font del Castell. Segueix la *Plaça Major* amb la Casa de la Vila. Allí decanta a la dreta el Carrer Major fins a la *Plaça de la Unió*.

Junt a la Casa de la Vila, tot dret s'obre el *Carrer de l'Hospital*, seguit pel *Carrer Nou*. La primera travessia de l'esquerra és el *Carrer de l'Ermita* (directa a la Santíssima Trinitat). Des de l'any 1930 és *Carrer de Josep Roig Iborra*, en memòria del COHegi que existeix al mateix carrer, on hi ha una làpida honorífica, costejada pels alumnes de dit mestre. A l'entrar per dita via a la dreta es deixa el *Passeig de Cañellas*, amb rengleres d'arbres. Seguint amunt, a la dreta, el *Carrer de l'Aurora* i després el *Carrer de la Pedrera*.

Cal seguir aquest fins prop del convent dels Pares Pauls i tombar a la dreta fins a retornar al Passeig de Cañellas, on es deixa a l'esquerra la carretera de Poblet i després el Carrer Nou. Seguint aquest es fa cap el de *Còrdova* que desemboca al de *Sant Domènec*. El de *Còrdova* és travessat pel de *Sant Blai*, el qual seguit pel tros esquerre fa cap el de les *Serretes*. Seguint aquest, deixem a dreta els llargs carrers de *Sant Domènec, Sant Josep i Sant Antoni*. Al capdavall trobem el *Carrer de Sant Miquel* que mena al Capuig.

Seguint aquest darrer i deixant a l'esquerra el *Carrer de Sortida*, trobem la *Plaça de Sant Miquel*, on desemboquen el *Carrer de les Parres* i *Rabal de Sant Miquel*. Aquest és travessat pel *Carrer de Sant Blai*, el qual, deixa a l'esquerra el *Carrer del Pecat*.

Cal seguir el de les *Parres* que corre paraHel al del *Portal del Temple* o *Pudor*, i ambdós s'uneixen i formen el *Carrer del Castell*, el qual surt a la *Plaça del Castell*. Al davant tenim el Carrer d'Ametllers. Cal tornar enrera pel Carrer de *Pudor*, i a la dreta trobarem el *Carrer del Calvari*, al capdavall del qual hi ha el *Carrer de Templaris*. Corre paraHel amb aquest, part de baix, el *Carrer de Bella-*

vista, el qual té el castell a solixent. El Capuig té a més el *Carrer de l'Abadia.*

Els habitants de la vila alta encara conserven els cos-

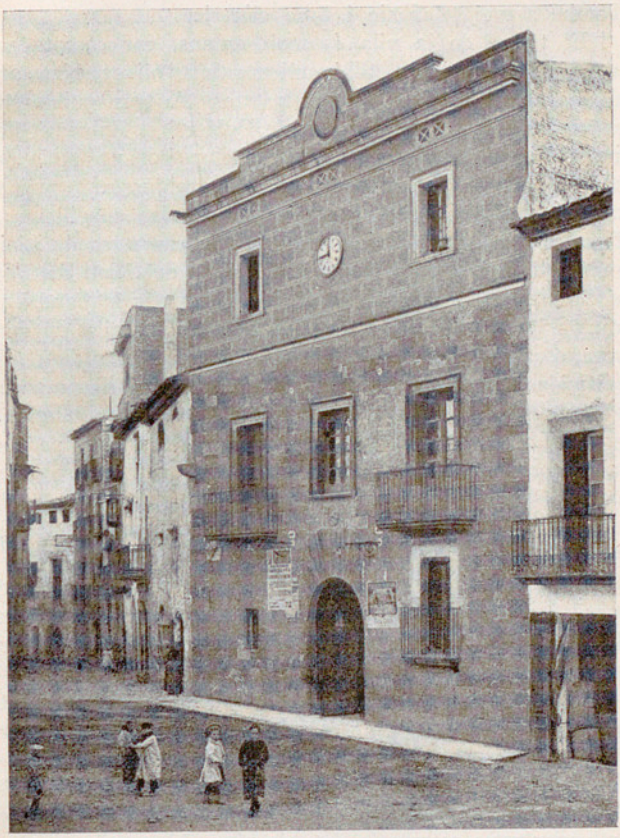

Espluga - Casa de la Vila

tums i el llenguatge de l'avior. A la part de baix amb el tràfec de la vida moderna, tot es va esborrant i perdent. Cal remarcar que compta amb fàbriques de gèneres de punt, d'espardenyes, sabó, xampany, carquinyolis, galetes, alcohol,

oli, sifons i gaseoses; una secció important de màquines de batre inaugurada en 1928; bons establiments de queviures, de vestir i de fruits del país a l'engròs; bòviles, molins de farina, etc. L'excursionista trobarà bones fondes i cafès. També servei telefònic i llum elèctrica.

El terme de la vila és molt extens, car compta amb unes 6.000 hectàrees. S'hi cullen raïms, olives, blat, ordi, civada, ametlles, avellanes i patates. A tres quilòmetres envers migdia, té el Monestir de Poblet i el Balneari, llocs molt visitats. Vegi's la nostra GUIA DE POBLET. A la part oposada terres de conreu i boscos entre terrenys accidentats. També moltes serretes, repeus de les cordilleres de Tarrées i del Tallat. Desviant-se de la carretera de Lleida en direcció a Montblanch i molt abans del Molí de Poca, hi ha un turó cobert de bosc i espedat per la banda que mira a la carretera. Des de L'Espluga s'hi arriba en mitja hora escassa. Al cim s'hi observen les despulles d'un gran edifici a manera de fortalesa. Es rectangular d'uns 20 per 13 metres. Els murs, l'únic que resta, tenen un metre de gruix. La situació és pròpia per torre de guaita, però no sabem res que faci referència a aquestes ruïnes.

DE L'ESPLUGA I DE BLANCAFORT A SENANT

Hi ha carretera nova que comença darrera l'estació del carril i mesura 9.900 metres. Travessa terres de conreu i llocs solitaris. Els darrers quatre quilòmetres són en giragonces i de pujada.

Es més interessant per l'escursionista el camí carreter que surt de Blancafort i es recorre en dues hores. Tirant sempre vers ponent aviat es perden de vista les cases de Blancafort i després d'uns quants revolts es troba el *Mas d'En Jup*, grandiós casal amb capelleta adossada. La porta amb escultures ostenta la data de 1803. L'oratori, sota l'advocació de Sant Magí, és senzill i mal pintat. A l'altar les imatges del Patró, de la Puríssima Concepció i de Sant Antoni. Arreconats es noten dos quadres que semblen del segle XVII. A l'un s'hi representa a Sant Domènec adorant la Mare de Déu del Roser i a la l'altre, una Santa molt borrosa.

A l'altra banda es veu el *Mas dels Monjos*. El camí puja sempre i travessa extensos boscatges. Al cap de bona estona es salven per un coll els repeus de la Serra del Tallat. Després cal entrar a una ampla vall, i ben tost es descobreix, passat el llom d'una coma, el pintoresc poble de

SENANT. — Durant el segle XIII, Senant era un escamot de cases pertanyents al Monestir de Montsserrat. Poblet es trobava, en aquella època, floreixent i ric. Afanyós d'engrandir els seus dominis, en novembre de 1264, comprà el poblat de Senant a Montserrat per 25.000 sous. L'Arquebisbe de Tarragona Roderic Tellez pretenia tots els drets sobre l'església de Senant i per a provar-los pledejà contra l'Abat de Poblet, Guillem d'Estanyol. Desitjant, però ambdues parts, unió i concòrdia, nomenaren àrbitres a Gaufred de Cruilles, Abat de Foix i ardiatca de Tarragona i Ponç de Guàrdia, obrer de la mateixa església, els quals el 21 e juliol de 1296 sentenciaren que l'Arquebisbe reconegués i acatés el dret de patronatge sobre l'església de Senant a l'Abat de Poblet, reservant-se solament l'Arquebisbe tot el que es referia a la llei diocessana i a la jurisdicció espiritual. Ambdues parts del plet aceptaren tot seguit la sentència.

Senant comptava en 1359 amb 10 llars i uns 60 veïns. Actualment compta 65 edificis i més de 300 habitants. Els carrers es nomenen, Major, Creu, Dalt, Plaça i Rabal de la Font. Celebra la Festa Major per la Mare de Déu d'agost.

L'Església parroquial consagrada a Santa Maria, conserva el seu frontís primitiu amb portada romànica de mig punt. Corresponen dues columnes per banda, però els troncs han desaparegut. Resten els capitells amb exornacó molt gastada. Damunt carreguen tres arquivoltes concèntriques.

L'interior té la nau apuntada i s'hi han fet tantes reparacions, que ha restat sense estil. L'altar major ostenta la data de 1628 i la pica de l'aigua beneita la de 1620.

Del castell no en queda res. En canvi, a les afores hi ha una creu de terme digne d'atenció. Es troba envers ponent a una clotada. Dels angles del pedestal ressurten unes flors esculpides. El tronc i el xapitell són vuitavats. Aquest pre-

senta figures a cada banda i a la creu, pròpiament dita, destaquen les imatges de Jesucrist i de la Verge soplujades per gentils dosserets.

Els encontorns de Senant són solitaris i accidentats. Cap a ponent corren les serralades que van fins el Coll de Tarrés. Estan plenes de barrancs i torrentades que desguassen al Francolí. Cap a mitgdia les Serralades del Tallat, també monòtones i solitàries, amb claps de bosc i nombroses fondalades.

El terme afronta al N. O. amb la província de Lleida i amb els pobles d'Omells i Fulleda; al S. amb Vimbodi i a l'E. amb Blancafort i Solivella.

DE L'ESPLUGA A L'ERMITA DE LA SANTÍSSIMA TRINITAT

1 hora i mitja

Entrant al carrer Major de L'Espluga per la Font de Baix cal decantar-se per la segona travessia de l'esquerra, *Carrer de l'Ermita,* avui de *Josep Roig Iborra,* i seguir el camí de carros que gira envers Llevant. Al cap d'un quart, i en un revolt pronunciat, es deixa a l'esquerra un altre camí de carros molt marcat. Es el que passant per la coma de Sant Miquel i per entre sembrats va a Montblanch. No fer cas dels viaranys que es troben a la dreta. Un quart més i es remonta la costa que tot deixant a la dreta el dipòsit d'aigües de L'Espluga, assoleix la capelleta de Sant Miquel. Aquest petit oratori ha estat profanat durant l'any que correm. Persones poc respectuoses per les tradicions arrencaren la porta i llençaren la imatge. Des de l'ermita el camí fa un revolt per entrar a la vall i als cinc minuts es deixa a l'esquerra el camí carreter que davalla al torrent, i enfilant-se per la vessant oposada porta a Montblanch. Es conegut per camí de la Tossa, i es recorre, des de Sant Miquel, en una hora llarga.

Anem penetrant a la vall. Les vessants d'una i altra banda, estaven antigament atapeïdes de bosc. Actualment, totes les de la dreta i les primeres de l'esquerra, s'aprofiten per vinyes. Mentre s'avança es veuen a l'esquerra els

boscos de les Cent Fonts. Es segueix per la vessant dreta, però al cap de mitja hora llarga es passa a l'altra banda pel Pont de l'Ave Maria. Un quart més i a l'esquerra es troba la Font de la Mare de Déu, i tot seguit s'eixampla la vall i es veu a la dreta l'ermita.

Ací cal salvar el torrent per un altre pontet i es deixen a l'esquerra els fogons públics i llocs d'esbarjo, per trobar la plaça rodejada per l'ermita, albergs, Capella de Lourdes i la taula de begudes: bells indrets ombrejats per arbres i vegetació.

El lloc és enclotat, la corranda ja ho diu:

Sant Miquel, al peu del bosc,
Sant Joan, a la muntanya,
¡Santíssima Trinitat,
en quin barranc sou posada!

Així i tot és sempre concorreguda. Solament en dies rúfols i al cor de l'hivern, resten aquestes fondalades solitàries.

Poc interès ofereix al curiós l'ermita de la Trinitat. Reconstruïda diferents vegades es presenta senzilla tot imitant els gustos ogivals. El frontis, a doble vessant i encimbellat per una petita espadanya, té una porta d'ingrés d'arc apuntat recolzat damunt d'una imposta sostinguda per dues columnes.

L'interior és d'una sola nau, amb tres arcs units per les respectives claus: una amb la data de 1760 i les altres amb escuts de L'Espluga i Cavallers de Sant Joan. L'altar major és barroc. El cambril sopluja, en marbre de Sarreal, la representació del Pare Etern amb l'Esperit Sant i la Creu del Salvador, símbol inconfundible de la Santíssima Trinitat.

Junt a l'ermita hi ha l'alberg dels ermitans i habitacions solicitades durant l'estiu per les persones que volen disfrutar d'aquests indrets. A la plaça hi ha la gruta artificial i la Capella de Nostra Dona de Lourdres, taules, seients, etc.

Seguint el torrent amunt, als cinc minuts bifurca, a l'esquerra amb la carretera forestal que puja a La Pena. Allí un rètol redactat en castellà adverteix a l'excursionista:

que la formació d'un bosc costa molts anys, però un incendi el destrueix en pocs minuts.

Cinc minuts més i ens trobem a *La Mina,* lloc d'esbarjo, alegrat per l'abundància d'aigua. També és al fons del torrent. Una caseta, un pavelló per servir begudes i un gran menjador soplujat per una teulada a doble vessant, conviden a passar allí una bona jornada. Adjunt hi ha dos corrals propietat del guardià de la font.

Durant l'aiguat de Sant Lluc, 18 octubre de 1930, el qual durà de les onze del matí a les nou de l'endemà, l'autor d'aquesta GUIA amb alguns familiars, es veieren forçats a soplujar-se en aquestes barrancades. El dia següent constatàrem, amb pena, la destrucció de tots els camins. ¡Quin trasbals! Els arbres recargolats i ajeguts barraven el pas; els marges de pedra formaven munt de runa, els pals de la transmissió elèctrica aterrats, arreu s'havien format torrents furiosos i tot el terrenys era un fanguer.

A *La Mina,* després d'haver destruït un corral i haver arrocegat el bestiar que hi criava, l'aigua rosegà la terra de tal manera, que la plaça natural que allí hi havia, es convertí en un barranc que previsòriament cal salvar per mitjà d'un pont acabat de fer.

Aquest lloc és quasi a l'extrem de la vall, de manera que seguint el camí amunt, ben tost per accidentada pupada s'assoleix un collet i amb un quart llarg es baixa a la *Torre de Menaxo,* d'on, per carretera nova, es va al Balneari i al Monestir de Poblet.

També des de *La Mina,* els excursionistes que vulguin guanyar temps i renunciar als revolts de la carretera, els serà més fàcil pujar a La Pena tot dret. Per carretera una hora i mitja; pel bosc de davant La Mina bifurcant a la carretera, mitja hora llarga.

DE L'ESPLUGA A VIMBODÍ

5 quilòmetres.

La carretera i el camí de ferro corren paral·lelament tenint a la dreta els repeus de les serralades i a l'esquerra el llit del riu Francolí. Per aquest cantó es dominen el

castell de Milmanda i el Coll Roig, i al lluny el Monestir de Poblet.

VIMBODÍ. — Mirat de lluny, i malgrat les transformacions que es realitzaren sovint per aquests indrets de la Conca, el caseriu de la vila esgraonant un toçal, presenta aspecte pintoresc.

Les primeres notícies històriques d'aquest poble igual que els demés de la Conca es remonten a la reconquesta. Pres que fou als alarbs, per Ramon Berenguer III, el seu fill Ramon Berengnuer IV, lliurà a favor dels veïns que ja l'habitaven, la donació de la vila amb el terme que la rodejava, sota la condició que posseint-la perpètuament i en franc alou, la poblessin i la cultivessin. A més els concedia entrada i sortida al bosc que més tard es nomenà *de Poblet*, amb facultat d'extreure tot el menester, sense vincle ni subjecció a altre senyor que no fos el Comte de Barcelona i els seus successors.

El Comte es reservava, però la novena part del pa, vi, cànem i lli collits en el terme damunt dit. Les afrontacions del qual es determinen en la Carta de població així: "A solixent amb el terme de L'Espluga, i així baixa per la terra dels Guillemens fins al riu Milans i va fins al terme de les Ermites, i així va per la mateixa perjelada que es nomena de Coba, i per Vall de font de Codos que és tot terme de Vimbodí. A mitjorn afronta amb les Ermites; a ponent amb terme de Vinaixa; a tramuntana amb les quadres Sobiranes, així com l'aigua baixa fins al terme de Tarrés."

Aquest document, que existia a l'Arxiu de Poblet, està copiat al Cartoral de dit Monestir existent a Tarragona. Porta la data de 2 de les Calendes de desembre de l'any (esborrat) del Regnat de Lluís el jove, que Finestres suposa correspon als 29 de novembre de 1149. Modernament alguns han aventurat la data de 1147. Sigui com sigui, el cert és que aquesta donació és anterior a la fundació del Monestir de Poblet, i que ha estat objecte de molts plets entre el cenobi i Vimbodí, pel domini dels terrenys que integraven les sobredites afrontacions.

Hi ha més; els veïns de Vimbodí, per oposar-se a les

pretensions de Poblet, no sols presentaren el document del Comte de Barcelona, sinó que constataren clarament que el propi sobirà, en fer donació a l'abat Sanç de Fonfreda, del terme de les Ermites per tal de fundar el Monestir de Poblet "cedeix a Sanç i als seus seuccessors els prats, aigües i bosc que es troben dins els termes senyalats, omitin la extensa partida de bosc que pertany al comú de Vimbodí, en virtut de venir inclosa en el territori que li fou concedit dos anys abans per el propi donador, sota clàusula de que *la cosa donada de present o amb acte públic, està ben donada, i no es pot repetir ni tornar a cobrar per el donador.*"

Aquests són els orígens de les eternes lluites entre Vimbodí i Poblet: el cenobi per no agradar-li gaire els dits privilegis i la vila per estar-ne sempre orgullosa. s'esdevingué doncs, que el Rei Alfons, per afrontar les despeses d'una expedició contra els moros que restaven en les muntanyes de Prades, 1170, i als de la conquesta d'alguns pobles d'Aragó, conquesta que ja s'havia intentat en 1168, empenyorà la vila de Vimbodí per 300 morabatins.

Poblet, que ja estava a l'aguaït per ensenyorir-se de la vila, aprofità l'ocasió redimint-la. L'Abat Huc es traslladà a Barcelona i l'oferí al Rei en prova d'agraïment pels molts favors que el monarca havia concedit a Poblet. El Rei corresponent a tanta gentilesa, donà la vila al Cenobi, entera i perpètuament, en lliure i franc alou. L'escriptura fou signada el 27 de juny de 1172.

En aquest document, publicat íntegre per Finestres, és curiós observar-hi que al repetir les afrontacions de Vimbodí, en lloc de dir les *Ermites* diu *Poblet,* prova evident que la fundació del Monestir, desfeu la vida eremítica i esborrà l'antiga denominació d'aquell indret de la Conca.

En possessionar-se Poblet de Vimbodí, tot seguit s'afanyà per eixamplar els seus dominis. Tenint esment que la vila encara no havia pagat els delmes de l'església de Tarragona, treballà de valent fins aconseguir una transacció en benefici seu. Aprofitant la influència del Cardenal Enric, llegat del Papa Alexandre III, es signà concòrdia entre l'Abat Huc i l'Arquebisbe de Tarragona. Berenguer de Vilademuls, estipulant per escriptura als 15 de juliol de

1181, que els delmes de Vimbodí restaven íntegres per a Poblet. En compensació el Monestir cedia a la Mitra els de Barbarà, Anguera, Ollés, Montornés i Pinatell, els quals posseïa per donació de Pere de Puigvert. Es conce-

Vimbodí - Portal de la vila

dia però, a Poblet, la retenció de les primícies sempre que els habitants de Vimbodí abandonessin el terme i aquest fos poblat i conreat a despeses del propi Monestir.

Per aquests temps els Cavallers del Temple pretenien domini sobre el terme de Vimbodí, i Poblet, ambicionant sempre majors dominis, treballà fins a lograr de Berenguer d'Avinyó, Mestre de l'Ordre, que cedís per escriptura, 14

d'octubre de 1182, els drets dels Templers sobre el castell de Vimbodí a favor del cenobi populetà.

Poc després s'establí una nova lluita entre Poblet i Vimbodí, amb motiu de disputar-se la possessió d'una peça de terra a Montagudell, i després de pledejar alguns anys, es signà concòrdia, renunciant el poble els seus drets en 17 de desembre de 1199.

Mentretant el Monestir eixamplava els seus dominis mercès als llegats de particulars. Als 9 de juliol de 1181, els germans Pere i Andreu Poblet fan donació a l'Abat Huc d'un hort i una vinya del terme de Vimbodí. Als 29 de Maig de 1188 Bernat de Bassel i sa muller Ermengarda cedeixen a l'Abat Esteve una peça de terra del propi terme. Per l'abril de 1190, Garsenda filla de Ponç de Gautor, llega al Monestir el dot del seu primer marit Guillem Guberto, consistent en una peça de terra, un hort i vàries cases de la vila. L'Abat Pere de Massanet comprà al matrimoni Bernal Reguer i Maria Pinyola uns terrenys prop la vila, 25 gener 1196. Als 30 de setembre de 1198, Boneta Garriga, amb consentiment del seu marit, ven a l'Abat Pere de Concabella una peça de terra en el propi lloc; i En Ramon de Montpalau, en manifestar el seu desig de tenir sepultura a Poblet, cedeix un molí que posseïa prop de Vimbodí, 1 de juliol de 1216.

La vigilància i domini de tants béns portà molts entrebancs a Poblet. Cobejós el Monestir de cobrar prompte les primícies de Vimbodí, cosa que amb els mitjans legals es feia difícil, s'enginyà d'altra manera. Aprofitant l'oportunitat d'ocupar la Seu Tarragonina, Aspàrrec de la Barca, cosí de l'Abat Ramon de Cervera, aconseguí un manament de dit Arquebisbe, 24 de febrer de 1226, per tal que dels terrenys arrendats per Poblet als seus vassalls de Vimbodí, el Monestir podia exigir-ne la meitat de les primícies, restant l'altra meitat per a Deodato, rector de la vila i per als seus successors en concepte de dret parroquial.

Aquest conveni que es limitava a l'estricta meitat de la primícia satisfeta pels predis establerts o establidors del Monestir, respectant, però, la totalitat que rebia la parròquia d'aquells que tenien distinta i antiga procedència, donà a Poblet agalles suficients per tal d'exigir a tot el terme la

meitat de les primícies en perjudici de l'església de Vimbodí, el rector de la qual, portà enèrgiques reclamacions al Tribunal Eclesiàstic de Taragona. El Rector successor, Jaume Cantó, refermà el plet, però en 1277, per sentència definitiva de Berenguer de Quadras, el Monestir restà triomfant en les seves pretensions.

A darrers del propi segle XIII, el plet iniciat pel Rector Deodato i seguit amb constància pels seus successors, obtingué del Tribunal Eclesiàstic de Tarragona i de la primera instància de la Rota Romana, una declaració favorable a la integritat de les primícies de l'Església de Vimbodí. El Monestir no desmaià, i recorregué a la segona instància ben proveït de documents justificatius. Després de llargs litigis, aconseguí opció solament a la meitat de les primícies de tot el terme.

Aquesta sentència, no resolgué del tot la qüestió a gust de Poblet, però li donà armes i agalles fins a l'extrem d'aprofitar-se materialment i espiritualment de la parròquia de Vimbodí, declarant-la de sa pròpia provisió i reduint el Rector a simple vicari o delegat del Monestir. Així es regí l'església de la vila fins a 1769, any que li foren aplicades les estipulacions del Concordat de 1753.

En les confirmacions que Poblet obtingué dels poders reial i eclesiàstic, no es descuidà de fer-hi constar d'una manera clara i terminant, l'extens domini que sobre Vimbodí s'havia anat atribuint. Així s'observa principalment, en la Butlla d'Eugeni III, novembre de 1152, la qual fou reproduïda pel Monestir davant de la segona instància del Tribunal Suprem de la Rota Romana, a l'arribar-hi en apellació el plet que li promogué el Rector de Vimbodí. També en la de salvaguarda i protecció donada per Honori III, 5 maig de 1220; i sobretot en les lletres confirmatòries de Jaume I, lliurades a Lleida, maig de 1272.

Pel maig de 1226, el Monestir cedí als seus vassalls de Vimbodí, les peces de terra incloses al seu terme sota condició de conrear-les i satisfer dues dècimes parts del pa, vi, lli i cànem que cullissin; càrrega feixuga que després foren també obligats a suportar sense distinció d'origen, tots els pagesos de Vimbodí.

Sabem que als 14 de les Calendes de novembre de 1275,

Jaume I llegitimà a Vimbodí Arnau i Eliesendis fills naturals del prevere Bernat de Montblanch, i de Ramona de Mur de Sarreal.

Durant tot el segle XIV continuaren les disputes entre Poblet i Vimbodí respecte el domini del bosc. Just és constatar que considerant el Monestir les fermes raons que la vila invocava, no li aplicava els càstigs, amb tant de rigor com a Montblanch, Prades, Espluga, etc. Tant és així, que als 30 de desembre de 1348 el Monestir envià a Fra Pere Pastor, perquè en qualitat d'apoderat, procurés la transacció de certes desavinenses motivades per fer llenya dins el bosc.

En començar el segle XV rebrotaren les aspiracions de Poblet encaminades a completar d'una vegada la dominació de Vimbodí. A tal efecte, el Monestir, adquirí del Rei Martí, 24 de febrer de 1410, la jurisdicció criminal de la vila, conservada encara per la corona i en compensació contragué compromís de celebrar dos aniversaris cada any en sufragi de l'ànima del Rei i de la Reina.

Després no convenint a Poblet les limitacions fixades pel monarca en reservar-se els drets de vida i mort, el Monestir treballà fins aconseguir del Rei Martí, que renunciés a tot, mitjantçant la xifra de 2.000 florins, quantitat que el monarca devia al Monestir en virtut del llegat que ordenà en el seu testament la Infanta Na Joana. Sembla que al Rei no li agradà privar-se dels referits drets, car en una clàusula de l'escriptura es fa constar que els drets de la jurisdicció devien revertir a la corona, sempre que el Rei o els seus successors retornessin la quantitat rebuda.

Constituït Poblet en senyor de la vila, examinà la concòrdia i estatuts concertats en temps dels Abats Mengucho, i Roures, i signats pels veïns de Vimbodí, i acceptant tots els extrems, l'Abat Conill i 44 monjos, signaren el document als 10 de setembre de 1437. Més tard, 1442, Poblet absolveix la Universitat de Vimbodí de l'obligació de pagar al Convent 8 quarteres de blat i 8 de civada, sota condició, però de satisfer 50 sous anyals per Sant Lluc.

En 1546, l'Abat Forés, rebé jurament d'homenatge dels veïns de Vimbodí. Durant les successives centúries, segui-

ren més o menys greus les qüestions del bosc, pledejant sempre, fins que un tal Pau Güell, veí de Vimbodí, molt ben relacionat a Madrid, logrà un Edicte de 27 de setembre 1770, signat per Carles III, segons el qual privava al Monestir de nomenar càrrecs jurisdiccionals i celebrar audiències públiques. També de tenir presons pels veïns dels pobles de la comarca. Els monjos no podran visitar els dits pobles, ostentant insígnies que demostrin administració de justícia. Aquesta solament serà exercida pels Batlles i demés càrrecs seculars... Que s'esborrin de totes les cases de Vimbodí les lletres P. O. i la creu, signes impropis de les propietats de Poblet, etc.

El Monestir protestà i recorregué al Tribunal, presentant tota la documentació que l'autoritzava per a exercir justícia sobre els seus vassalls. En 1772, el Consell Suprem de Castella, publicava un altre Edicte anullant en absolut el de 1770. La lluita, però, es continuà fins a l'hora fatal de la destrucció de Poblet. Es diu que els veïns de Vimbodí es distingiren entre els dels demés pobles en la consumació d'aquesta iniquitat irreparable.

Pels capbreus verificats a darrers del segle XIII, sabem l'existència a Vimbodí de 200 veïns. Els cens de Pere IV de 1359, constaten 78 llars, que representen uns 400 habitants. Actualment compta amb 510 edificis i uns 1.800 habitants. Té 16 carrers. Recordem: Major, Sitjar, Absoltes, Font, Bens, Església, Navacona, Dalt, Sant Antoni, Rabal de Lleida, i Plaça Major. Celebra Festes els 17 i 18 de gener, i 6 i 8 d'agost.

El castell als primitius temps de Vimbodí, segurament ocupava el cim del tossalet que rodegen les cases. Sembla que fou de poca utilitat, car s'esmenta molt poc en documents coètanis. Actualment, el seu lloc és ocupat per l'església parroquial sota l'advocació de Sant Salvador, diada de la Festa Major.

La primitiva església, és tradició, s'alçava al carrer d'Absoltes, i en el solar conegut per *Ca l'Aragonès*. Ben tost fou petita per al veïnatge cada dia creixent i en 1287 es decidí començar l'actual en el lloc més enlairat, ocupat pel castell, que devia subsistir en runes. Com succeia en

aquells temps, en projectar-se obres de cost, aviat faltaren cabals Els treballs restaren paralitzats molts anys, però en possessionar-se Poblet de Vimbodí, es reprengué la tasca amb tanta activitat, que, mercès a les disposicions de l'Abat Cunill, l'any 1441 quedava el temple acabat inclós el chor. Posteriorment es portaren a cap algunes reformes, sagellades per l'escut de l'Abat Coello.

L'exterior es presenta nu i sever amb portada ogival i torre-campanar al costat. L'interior consta d'una sola i espaiosa nou de volta gòtica i amb dues capelles. L'altar major és un barreja de taules de l'antic retaule i altars vells de Poblet. Trobem dignes d'atenció algunes pintures sobre fusta marcadament del segle XVI. El retaule de la Mare de Déu del Roser es subdivideix amb quinze requadros on es representen els Misteris del Sant Rosari, presidits per la imatge de la Verge pintada al bell mig. Es obra estimable i segons la inscripció fou executada per Cristòfor Moya en 1582.

A la sagristia es guarden: un gremial i un frontal de pelfa amb escaients medallons brodats en plata, que és diu provenen del preat donatiu ofert pels Reis Catòlics, en visitar Poblet en 1493; una capa magna i un tern complet de vellut carmesí, destrament brodat en seda i or, segons el gust del Renaixement; uns paraments d'un altre tern blanc de la pròpia època, i altres objectes provinents de Poblet.

Tenim coneixement dels següents benifets instituïts en aquesta església: Sant Blai d'Espanyol, fundat per Joan Espanyol, 19 de febrer 1392; Sant Jaume, pel Rector d'Albí, Bernat Tapioles, 2 de juny 1401; Corpus Christi, pel Rector de Vimbodí, Francesc Gelabert, 15 d'agost 1450; Sant Joan Baptista, per N. Giral, muller de N. Roselló, 5 de setembre 1465; Sant Pere i Sant Pau, per Jaume Cantó, 30 d'abril 1570; Sant Blai en Ester, de fundació desconeguda, i el de les Animes, pel matrimoni Vidal, 1803.

Vimbodí, igual que els demés pobles creuats pel camí de ferro, està en vies de prosperitat. A més de la seva importància agrícola, compta amb el Foment Parroquial de Cultura, el qual té Biblioteca pública i reparteix un periòdic quinzenal. El terme de la vila resulta el de més abast del partit judicial de Montblanch, car mesura 8.635 hectà-

rees de terreny, restant dins els seus límits, el famós bosc de Poblet, el qual, l'Estat s'ha reservat el dret de conservar-lo i explotar-lo en benefici dels pobles de la Conca i ha convertit aquells indrets, en una estació forestal de les més importants de Catalunya.

Venint de L'Espluga per la carretera de Lleida s'entra a Vimbodí per un portal, rastre del clos murat. Allí mateix comença el camí que en un quart d'hora davalla a l'Ermita dels Torrents. Des d'allí el camí carreter segueix pel Coll Roig fins a Poblet. La carretera en sortir de la vila es decanta a la dreta del carril, i en suau pendent monta a les serres de Tarrés per baixar fins a Vinaixa. El camí de ferro, als tres quilòmetres de deixar Vimbodí, travessa el túnel, punt més elevat de la via i partió de les províncies de Tarragona i de Lleida, i de les Comarques Conca de Barbarà i Les Garrigues.

DE VIMBODÍ A TARRÉS

3.500 metres

A poc de sortir de Vimbodí, per la carretera de Lleida, es travessa la via del carril; es decanta a la dreta en suau pujada, el cap de 3 quilòmetres, cal tombar a la dreta per un camí ben marcat i en un quart llarg s'arriba a lloc.

Més amunt de la carretera, també a la dreta, es troba un camí carreter, que rodejant una serreta, entra pel costat de ponent al poble de

TARRÉS. — Amagada aquesta població entre baixes serres i a la falda d'una d'elles presenta aspecte terrós i es confon amb el paisatge. A l'entrar, una font a la part baixa, crida l'esment pel seu caràcter típic.

Dels orígens de Tarrés no en sabem res. El castell està enrunat. La primitiva església ha deixat lloc a una altra de més gran consagrada a l'Assumpta. Sembla obra del segle XVII, però no té interès pel visitant. El campanar és alt, però pobre.

Poblet havia exercit senyoriu en aquest lloc, el qual divideix la Conca amb La Segarra. Actualment consta de

142 edificis amb 360 habitants. Celebre Festes els dies 15 de maig i 15 d'agost.

Des de Tarrés es poden fer excursions a Vinaixa, una hora i quart. Per carretera, o per les serres de l'una i altra banda de la població, terrenys tristos i solitaris.

DE VIMBODÍ A VALLCLARA

6'700 metres

En deixar l'estació de Vimbodí, i a l'extrem de ponent del poble, comença la carretera de tercera classe que passa al llarg d'una vall i entre bosc. El camí és sempre solitari i fins a la fi no es descobreix, encaixonada entre serres i presidida pel cloquer de la seva església la vila de

VALLCLARA. — Segons Pujades i altres escriptors, el sant varó Joan de Biclara fundà en aquestes soledats, un Monestir de Benets en 586. Essent Joan Abat d'aquest cenobi, escriví la seva obra: *Constitucions monacals*. En 591, fou consagrat Bisbe de Girona. Allí escriví també la cèlebre *Crònica*, publicada per Schott en *Hispaniae illustratae*, vol. IV; i també en Florez: *España Sagrada*, vol. VI. El propi Biclarense fundà un altre convent de Benets a Sant Feliu de Guíxols i morí en maig de 628.

De manera que si aquestes notícies resultessin certes, ens podríem enorgullir de comptar dins als confins de la Conca, amb un monestir originari del segle VI. Per dissort no posseïm documents verídics ni monuments tangibles per fer afirmacions absolutes. Pujades, en la seva *Crònica*, es sorprèn que cap escriptor de l'antiguitat esmenti la fundació benedictina de Vallclara. Declara, també el seu neguit i afanys tractant d'averiguar quelcom de dit monestir. El diligent Pujades no li fou possible realitzar cap excursió a Vallclara, però demanà informes a l'Abat del monestir benedictí de Lavaix, i a persones coneixedores del terreny. Solament inquirí que en aquell temps (vers 1650), la població amb el seu terme, comprenia unes 150 cases i dalt d'un serrat i junt al castell existia l'antiga església de la que hom creia monestir.

L'origen de Vallclara és bastant confós. Alguns pretenen que abans de la reconquesta es nomenava *Avincabaser*, i que trobant-se el Comte Ramon Berenguer amb ses hosts al Puig Gardeny de Lleida, als 7 de les Calendes de Maig de 1149, féu donació a la Santa Religió i Ordre Premostratense del lloc *anteo dicebatur Avincabaser...* i ara *Vallemclaram vocamus*, amb els homes, terres i honors dels encontorns sota condició que l'Abat Esteve i els monjos de *Montis Flabonis* de la diòcesi de Toul de la Gàlia, fundessin en aquell lloc un altre monestir de l'Ordre Premostratense. La fundació però, no s'efectuà i l'Abat Esteve, entregà a l'Església i Bisbe de Tortosa el lloc de Vallclara, donació que després confirmà el Comte de Barcelona.

Nosaltres hem examinat aquest i altres documents en el volum VIII dels manuscrits del Pare Pasqual que es guarden a la Biblioteca de Catalunya, i després de tot dubtem que el lloc de Vallclara que allí es nomena sigui el mateix que considerem.

No manca qui diu que *Avincabaser* és l'actual poble de Cabacés, situat molt més aprop de Tortosa, que no pas Vallclara. Hi ha també qui senyala allí les runes d'un edifici bastit pels Premostratenses. El cert és que entre els documents de referència, hi ha dues donacions a Santa Maria de Vallclara per Albert de Castellvell de 1163 i 1168. Aquest noble per aquells temps era senyor feudal de quasi tot el territori de l'actual partit judicial de Falset.

En la donació de VII de les Idus de març de 1163, es diu: "Vallclara de la Diòcesi de Tortosa *in illum montem qui vocatur* Mont Alt, *ut terminatur ab oriente in fonte qui vocatur tray tray, qui est inter* Morera *& istum montem. A meridie in torrente* Suat *aquam ver... ant de monte isto. Ab accidente in ribo de* Oiles de Molins. *De Sircio vero in termino de* Avincabacer."

En la donació de VII de les Idus febrer 1168: "*illum honorem qui vocatur* cabaloca, amb els termes erms i cultivats, etc."

Sembla, doncs, que Santa Maria de Vallclara existí al Montsant, prop del poble de Morera i també de Scala-Dei.

Després d'aquestes notícies trobem senyors feudals de Vallclara de la Conca, a Guerau de Figuerola i Guillem Ar-

nau de Prats, 1196-1202. El primer a 10 de juny 1196, dóna a Poblet els molins que posseïa dins el terme de Vallclara.

El nou feudatari, Pere de Çafala a l'elegir sepultura a Poblet en 1220, cedeix al Monestir el poble de Vallclara. Un altre Guerau, per testament, 1241 cedeix a Poblet tots els drets jurídiccionals sobre el poble.

Dels feudataris que es succeïren no en sabem res fins a Berenguer de Jorba, el qual als 13 de desembre de 1349. vengué Vallclara, el castell i tots els seus honors a Poblet per 8.000 sous. Més tard En Ramon de Sanahuja, pretengué alguns drets sobre Vallclara. Poblet es queixà al Rei durant les Corts de Perpinyà de 1350 i aquest als 14 d'abril 1351, expedí un decret manant a dit cavaller que renunciés a les seves pretensions.

Altres plets trobem entre Vallclara i Poblet, però són de poca importància, i no responen a nostre objecte. Consignem de pas que aquest lloc fou pàtria del cèlebre monjo de Poblet Fra Pere Marginet el record del qual és vivent encara en tota la Conca.

Compta la població amb 109 edificis i més de 400 habitants. Els carrers s'anomenen: Major, Piques, Vimbodí, Font, Muralla, Corraló, Vilanova, Afores i Placeta. Celebra Festes el 24 de juny i el primer diumenge de setembre.

En l'actualitat Vallclara presenta més interès pel curiós d'estudiar el terreny que per l'artista. Situat al fons d'una vall les seves pobres cases esgraonen un pujol regat pels torrents Lladàs i Viern, els quals alimenten les fonts del riu Francolí.

L'església parroquial sota l'advocació de Sant Joan Baptista és moderna i espaiosa. El seu frontis dóna a una placeta. La portada i els paraments no presenten ornamentació. L'interior conserva un quadre amb una magnífica pintura del Renaixement. A la sagristia existien alguns objectes de vàlua arqueològica, els quals es diu, foren venuts a un antiquari.

L'església antiga, és un humil edifici sense particularitat remarcable. Alguns casals grandiosos, la font pública i un pont vell, és tot el que es pot veure dels antics temps.

A l'altra banda, dalt d'un serrat, és de veure-hi una bella creu de terme, escapsada, amb delicats treballs del gòtic florit. Sembla del segle XVI.

A ponent hi ha una serreta al cim de la qual hi ha els enderrocs del castell. Encara es poden seguir els fonaments, alguns panys de mur i els rastres de la torre de l'homenatge. A judicar per la situació i els rocams que li servien de peanya, era una fortalesa inexpugnable. El seu gran perímetre venia resguardat per torres de pedra els murs de les quals mesuraven més de deu pams de gruix. Abandonat el monument serví durant molts anys de pedrera al poble. Dels seus enderrocs es bastí l'actual cementiri; en les pedres del mateix hom pot distingir rastres d'escultures medievals.

Enlloc notarem res que ens fes sospitar l'existènciat del monestir benedictí. Solament algun veí instruït per la *Crònica* d'En Pujades, suposa l'actual cementiri com a probable lloc de l'antiquíssim convent.

El terme de la població és molt digne d'estudi, tant pel geòleg com per l'admirador de belleses naturals. A les gemades fondalades, als tossals i serretes, arreu distreuen a l'excursionista immensos blocs conglomerats ja sigui a sota d'humils albergs, o com a sopluig pel bestiar. Devegades es veuen abocats a l'abisme, com si una lleu empenta pogués estimbar-los i no obstant, s'aguanten ferms en un equilibri milenari i sorprenent. Costa poc de conèixer que aquestes fondalades foren objecte de remotíssimes commocions geològiques.

DE VIMBODÍ A RIUDABELLA

5 quilòmetres

Igual que l'itinerari anterior, seguir la carretera de Vallclara. Al cap d'un quilòmetre es troba a l'esquerra la carretera nova la qual atravessant terrenys solitaris, amb bastant de vegetació, arriba després de quatre quilòmetres més a la masia-castell de Riudabella.

Per la descripció d'aquests llocs vegi's la nostra GUIA DE MONTBLANCH.

Des de Riudabella el camí embranca directament amb la carretera de L'Espluga a Prades. Antigament els que es dirigien a peu de Vimbodí a Prades, també passaven per aquests llocs.

Finalment cal senyalar als excursionistes que d'aquest lloc es va a Poblet per una dressera pintoresca. Es baixa a la riera i abans de passar-la cal emprendre el camí de l'esquerra, seguir sempre els pals de la tracció elèctrica i per entre atapeïda vegetació, en tres quarts s'arriba a la Plaça de Poblet.

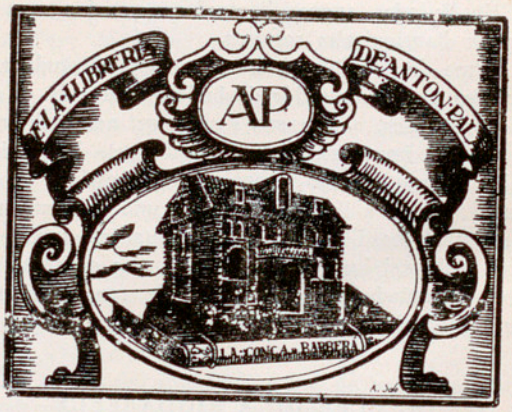

BIBLIOGRAFIA PER ORDRE CRONOLÒGIC

1. Carta de població de Barbarà i altres donacions del castell del mateix poble pels Comtes de Barcelona. Documents del segle XI, existents a l'Arxiu del Capítol de Lleida i copiats al Vol. VIII dels manuscrits del Pare Pasqual.

2. Blanquerna, por Ramon Lull. Traducció catalana per Joan Bonllabi de Rocafort de Queralt. *València*, 1521, fol.
Bonllabi, fill de la Conca, escriví a més: *Vida de Lull;* i *Libre de oracions i contemplacions del enteniment de Déu.*

3. Memorial en fet y en dret de la Causa... entre lo noble Fra Don Ramon de Berga Prior de Cathaluña de la Religió de Sant Ioan en nom de dit Priorat de una part, y Don Rafel Biure de altra, sobre la jurisdicció del Castell, lloch y terme de Vallvert, situat en la Vegueria de Montblanch, *Barcelona, Llorenç Deu, al carrer de la Bocaria*, 1616, fol, 12 fulls (El darrer blanc).
Aquest allegat, subscrit per Josep Ramon, està en nostre poder. Segueix:
—«Responsum pro nobili fratre dompno Raymundo a Berga Milite Religionis et Militae sacre Domus & Hospitalis S. Iannis Hierosolimitanen. etc. (Al fi signa: Rafael Vicens Pons i de Mola, lletrat de Lleida). Fol. 4 fulls.

4. Deleytar aprovechando, per Gabriel Tellez (Tirso de Molina). *Madrid, Imprenta Real*, 1635, quart, 8 fills, 334 fols, i en altres exemplars 6 fulls 88-47-338 fols.
Hi ha la novella: *El Vandolero*, inspirada en la vida de Sant Pere Armengol, fill de La Guàrdia dels Prats. Aquest llibre es reimprimí a *Madrid*, Juan García Infançon, 1677, 4.º, 6 fulls, 337 fols, (mal numerats, 328), i 1 full; i *Madrid Antonio Marin*, 1765. 2 vols. 4.º.

5. Oracion panegyrica gratulatoria en las fiestas que a la Trinidad Santíssima en accion de gracias por la salud recuperada de... Carlos II... dedicó el Brazo Militar de Cataluña en el Salon mayor de S. Jorge de la Diputa-

cion, 8 Noviembre, 1696, por P. D. de Potau de Zarreal. *Barcelona, Figueró*, (1696) quart, 48 pàgs.

6. Compendio de la vida de S. Pedro Armengol. *Madrid*, 1697, 8.è

Es publicà sense nom d'autor, però Catalina suposa que és de Fr. Felipe Colombo.

7. Compendio histórico de la antiguedad y excelencias de la Santa Iglesia metropolitana de Tarragona. (Manuscrit de l'Arxiu de la Mercè de Barcelona).

8. Cronica de la Orden Franciscana en Cataluña, por Fr. Jose Batlle. Manuscrit en 2 vols. fol.

Existeix a la Biblioteca Universitària de Barcelona. L'autor, fill d'Alcover, fou nomenat cronista de l'Ordre Franciscana al 15 de desembre de 1694. Acte seguit visità tots els convents de la pròpia Ordre existents a Catalunya, regirà els arxius, prengué notes, i en 1715, entregava el resultat de les seves investigacions en 2 vols. in-fol. En aquest manuscrit, amb lletra clara, s'hi consigna l'origen dels 44 convents d'homes i 20 de dones, edificats en terra catalana. A més les biografies dels llurs fills més distingits i les glòries històriques de l'Ordre.

9. Ordinacions de l'Ajuntament de Montblanch. 1714. Manuscrit, fol.

10. Prodigios y finezas de los Santos Angeles hechos en el Principado de Cataluña, por P. Serra y Postius. *Barcelona, Surià*, 1726. 8.è. 24 fulls, 415 pàgs. 10 fulls.

A pàg. 92 es parla de Sor Elena Gonzàlez, la qual, després de professar a Barcelona 1564, es dirigí a Montblanch per tal de contribuir a la reforma del Convent de la Serra.

A pàg. 110 refereix que el caputxí Hermenegildo de Montblanch, fou protegit per la Verge.

A pàg. 176 s'ocupa de Fr. Pere Marginet i Fr. Anselm Turmeda.

A pàg. 212 del descobriment de la Font de la Mare de Déu al Tallat.

A pàg. 233 de la mort d'Elionor d'Urgell a l'ermita de Sant Joan, 1430.

A pàg. 242, parla del franciscà Rafel Rosell de Montblanch.

De pàgs. 280 a 282 extracte la *Història de Poblet*, escrita per un monjo anònim en 1597.

De pàgs. 290 a 294, s'ocupa de l'Abat Sayol, i descriu la Biblioteca del monestir populetà.

A pàg. 318 parla de la visita a Poblet de Felip II, 1585.

A pàg. 326 i següents, s'ocupa de la *Crònica de Jaume I*, escrita pel propi monarca i existent aleshores al monestir de Poblet.

11. Recuerdos de la vida y memorables hechos de San Bernardo de Alcira, monje de Poblet, por Antonio Armengol y de Aymerich. Manuscrit, fol. 4 pàgs.

Fou llegit per l'autor a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 1729, i existeix a l'Arxiu de la pròpia Acadèmia.

Al 10 d'agost de 1730, el mateix autor llegí:

—Catálogo de los varones ilustres en santidad y letras que han florecido en el Real Monasterio de N. Sra. de Poblet, desde el año de su fundación, que fué el de 1150 del Nacimiento de Cristo.

12. Legal evidencia, que manifiesta deverse conceder al noble Don Juan de Llorach y de Moxó, la asistencia implorada, contra los Regidores, y particulares del lugar de Solivella, Para el exercicio de la Jurisdicción Civil y Criminal, mero y mixto imperio, etc. *Barcelona. En la Imprenta de Maria Martí, viuda* (1729), fol 34 pàgs.

13. Por Miguel de Llorach con D.ª Josepha de Palau, viuda de D. Juan de Llorach, y los consortes D. Ramon de Vilalba y D.ª Maria de Llorach y Palau. 28 pàgs. Juridica addicion por D. Juan de Llorach contra los Regidores de Solivella. 26 pàgs. Juridica respuesta por D.ª Juana de Llorach, contra D. Miguel de Llorach, 22 pàgs. Addicion al impreso por D.ª Juana de Llorach, etc. 18 pàgs. *Barcelona, Surià;* i *Jolis*, 1730-1744, fol.

14. Juridica concluyente addicion por D. Juan de Llorach y de Moxó contra los Regidores y particulares del lugar de Solivella, en satisfaccion de la demostracion juridica, etc. *Barcelona*, 1730, fol, 26 pàgs.

15. Por D. Miguel de Llorach y Bertrand, cessionario de D. Carlos de Llorach y de Moxó, su padre, con D.ª Josefa de Palau, viuda de D. Juan de Llorach y de Moxó, y los consortes D. Ramon de Vlialba y D.ª Maria de Llorach y Palau, en respuesta a la duda que ha dado la Real Audiencia, etc. *Barcelona, Surià* (1744) fol 28 pàgs.

16. Juridica respuesta por D.ª Josepha de Llorach y Palau, viuda de don Juan de Llorach y Moxó y los nobles consortes D. Ramon y D.ª Maria de Llorach y Vilalba, a la duda dada por la Real Audiencia, 32 pàgs. Addicion al

Impreso por D.ª Josepha de Llorach y Palau, viuda, etc. y satisfaccion al alegato de D. Miguel de Llorach y Bertran. *Barcelona, Jolís,* (1744), fol, 18 pàgs.

Els cinc números que acabem de descriure, són interessants per l'estudi històric del Castell de Solivella, i per formar l'arbre genealògic dels Llorach, senyors feudals d'aquella vila.

17. Costums del Priorat de Nostra Senyora del Tallat, per Fr. Macià Grau. Manuscrit del segle XVIII.

Existeix a l'Acadèmia de la Història de Madrid. L'autor era Prior del Tallat en 1759. Al fi hi ha els *Goigs.*

18. Memoria o breve descripcion de las aguas minerales de la Fuente de la villa de Espluga de Francolí, por Jayme Menos y de Llena. *Manresa,* 1787, quart, 28 pàgs.

Aquest opuscle fou objecte d'una crítica publicada per Pau Vidal i Freixas sota el títol:

—Reflexiones sobre la Memoria... que dió al publico el Dr. D. Jayme Menós. *Barcelona, Francisco Genevas,* 1787, 4.º, 32 pàgs.

19. Milicia Nacional local voluntaria de Igualada. *Igualada. Imprenta del Gobierno,* 1822, quart, 8 pàgs.

Relata la sortida feta el 6 de maig, del batallló de la Milícia d'Igualada, amb el propòsit de derrotar la facció de la Conca. Es detallen els combats de Sarreal i Barbarà.

20. Ball de Serrallonga a la Conca de Barbarà. Manuscrit, vers 1840, quart.

Hem vist còpies modernes d'aquesta representació popular.

21. Estampa de la Mare de Deu de la Serra. *Valls, Francisco Pellisser,* 1852, quart major.

Han d'existir estampes i goigs de la Serra dels segles XVII i XVIII, però no hem tingut la sort de poguer-ne fer un estudi.

Hem vist una altra estampa intitulada:

—Sant Sepulcre de la Serra. *Sant Gervasi,* Torres (Vers 1868) 4.º major.

22. Cobles en que se declara les grans llàstimes y calamitats que pati aquell Sant Temple de Sarreal, que per voluntat divina fou convertit en llames la nit de Nadal. Fulla, in-fol a tres columnes, gravats.

Aguiló esmenta aquesta fulla popular en la seva Bibliografia Catalana, i diu que és del segle XIX.

23. Relacion del viaje hecho por Felipe II en 1585 a Zaragoza. Barcelona y Valencia, por Henrique Cock. *Madrid, Aribau y C.ª,* 1876, quart, XVII-314 pàgs.

Reproducción d'un manuscrit, de la Biblioteca Nacional de París per Alfred Morel-Fatio i Antonio Rodríguez Villa. S'ocupa de molts pobles de la Conca, i especialment de Montblanch, L'Espluga i Poblet.

24. Lo Castell de Solivella per Joaquim Guasch. *Barcelona, Album pintoresch-monumental de Catalunya,* 1879, fol. 4 pàgs., 2 làmines.

25. Priorat del Tallat, per Antoni Aulèstia i Pijoan, *Barcelona, Album pintoresch-monumental de Catalunya,* 1879, fol. 2 pàgs., 1 làmina.

26. Goigs dels gloriosos martyrs Sant Cosme y Sant Damià, en la devota Ermita de la vila de Sarreal, Arquebisbat de Tarragona, ahont son venerats ab gran devoció. *Tarragona, Puigrubí* y *Aris,* 1881, fol.

Coneixem una altra edició de *Tarragona, F. Arís y fill,* 1896, fol.

27. Goigs de la gloriosa Santa Ana venerada en sa ermita entre Barbarà y Prenafeta. *Valls, Moncunill* (sense data), fol.

Coneixem una altra edició de *Montblanch, A. Monmany* (Vers 1906). Fulla, fol.

28. Goigs del Sant Angel de la Guarda. Qual imatge se venera, en capella separada, al mateix lloch de l'Ermita de la Sma Trinitat en Espluga de Francolí. *Tarragona, Imp. de F. Aris e hijo,* 1896, fulla, fol.

29. Lo Miracle del Tallat. Llegenda del any MCDLXXXIII Collegida de la tradició popular per Joseph Piu y Soler. *Edició de 20 exemplars feta en l'estampa de Henrich e Companyia de Barcelona l'any de Nostre Senyor MDCCCXCVI* (1896) quart, 12 pàgs. 16 gravats.

Naturalment, aquest opuscle és molt escàs. Els únics 20 exemplars que s'estamparen ho foren en papers de fil, antic i avitelat.

30. Solemníssim romiatge dels pobles de la Segarra, de la Conca y del Urgell, a Nostra Senyora del Tallat que's venera en la Esglesia Parroquial de Rocallaura. *Tarragona, F. Aris* y *Fill,* 1900, petit, 8.è de 8 pàgs.

Pintoresca relació de les festes celebrades a Rocallaura durant el 2 de setembre de 1900.

31. Guia-itinerari dels llocs mes pintoreschs de les Serres situades al Noroest Nort i Norest del Camp de

Tarragona, per Arthur Osona. *Barcelona, Altés y Alabart*, 1900, 8.è, 327 pàgs. 1 mapa plegat.

Hi a varis Itineraris a la Conca de Barbarà.

32. Una excursió al Castell del Moro, Coll de Prenafeta y Cova de Jordà, per J. Conangla i Fontanilles. *Barcelona, Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 1901, quart.

L'autor és fil de Montblanch, i fa molts anys resideix a Cuba. Ha publicat dos llibres referents a la seva pátria. Vegi's la nostra GUIA DE MONTBLANCH.

33. Notas arqueológicas de la Diócesis de Tarragona. III Iglesias de Vilaseca y Espluga de Francolí, por Angel del Arco. *Madrid, Revista de Archivos, Biblioteca y Museos*, 1902, quart, gravats.

34. Aplech de datos pera la historia del poble de Barbarà y llurs dependencies per Mossen Joseph Porta y Blanch, rector de dit lloch. Any 1903. Manuscrit.

Figurava en la Biblioteca del difunt Joan Poblet i Teixidor.

35. La Conca de Barbarà. Setmanari comarcal. *Montblanch, Monmany*, 17 abril de 1903 a 29 debrer de 1908. 261 números, fol.

La segona època va de 14 febrer 1914 a 28 de desembre 1918. 254 números, fol.

36. Memoria sobre la riqueza agrícola de la Provincia de Tarragona. por J. Ramon Vidal. *Madrid, Romero* (sense any), quart., 56 pàgs.

37. Notas d'excursionista, per M. de Urgelles Depares. *Barcelona, L'Avenç*, 1904, quart, 58 pàgs. 1 full.

Hi a un capítol dedicat a Prenafeta, esplicant la llegendària troballa de tresors.

38. Arrendament de les rendes del Castell de la Guàrdia. Entre Fr. Benet Mayol, regent y administrador de Santes Creus, senyor de la Guàrdia, i Bernat Tona, i son fill Francesc de Montblanch, any 1313. — Entre Fr. Pere Abat, i Fr. Mayol, síndic de Santes Creus, i Bernat Olivar de la Guàrdia. Any 1414.

Article publicat a *La Conca de Barbarà*, 17 desembre 1904.

39. La imatge de pedra de Maria de la fatxada de

l'Iglesia de Barbarà. Poesia per Mossen Jaume Bofarull.

40. Noms dels pobles de la Conca de Barbarà. *Montblanch, La Conca de Barbarà,* 18 i 24 de març de 1905, fol.

41. Turbacions a Tarragona y altres llochs, motivant encunyacions monetaries (1462 a 1466). *Tarragona, Boletin Arqueologico, Año V.* pàgs. 517 a 652, quart.

Amb motiu de les guerres de Joan II, s'ocupa de Montblanch, Poblet, i altres llocs de la Conca. Es feu tirada apart. *Tarragona,* 1905, 4.º, 136 pàgs.

El propi *Boletín Arqueológico,* dóna compte de la restauració de Poblet en varis números.

42. Coblas o goigs en alabansa de la gloriosa Verge y Martir Santa Apolonia. *Montblanch, Monmany* (vers 1906) fol.

La quarteta 12 diu:

Restos la Guardia dels Prats
conserva de vostre cos;
favors per ell alcansats
probau, etc

43. Segarra y Conca de Barbarà per la Mare de Deu del Tallat. Costums y Tradicions. Per J. Iglesias Guizard. *Lleida, Imp. Mariana,* 1906, 8.è, 112 pàgs.

Tot el llibre està escrit en vers, i es llegeix amb plaer Extractem de l'Index: Romiatge de St Martí de Maldà — Los pagesos de la Espluga — La Salve del Rosari — Troballa de la Mare de Déu del Tallat — La Font de la Mare de Déu — Miró de Granyanella — Los Reys Catolichs — Tradicions de Rocallaura.

44. Memoria histórica de la Imagen y Santuario de Nuestra señora del Tallat. (A continuació:) Disertacion histórica sobre el origen del pueblo de Vallbona de las Monjas y su devocion a la Virgen del Tallat. *Lleida, Academia Bibliogràfico-Mariana,* 1906, quart, 114 pàgs.

45. La mina de la Sallida, per J. Guarro. *Montblanch, La Conca de Barbarà,* 4 maig 1907, fol.

46. Memorandum de greuges y reclamacions dels Templers de Barbarà. 1190-1210. *Barcelona, Boletin de la Academia de Buenas Letras,* 1908. Vol. VII, pàg. 166.

47. Estudis Historichs, per Antoni Aulèstia y Pijoan.

Barcelona, Ilustració Catalana (1908) 3 vols. 8.è, retrat, 235 pàgs. 1 full, i 262 pàgs., 1 fill.

Al vol. II: Lo Monestir de Santa Maria de Poblet. — Priorat del Tallat.

48. Els cavallers de Malta en la guerra de separació de Catalunya (1640-1650). *Barcelona, Estudis Universitaris Catalans, gener-febrer* 1909, quart.

Hi ha moltes notícies de llocs de la Conca aprofitables.

49. Colecció de documents relatius a Arnau de Vilanova, transcrits per Ramon d'Alós. *Barcelona, Estudis Universitaris Catalans, març-abril* 1909, quart.

Cessió del Castell d'Ollers feta pel mestre A. de Vilanova, y la seva muller Agnès, a Pere Marquès, notari del Rei, a canvi d'uns censals de València, 7 Gener 1289. El document és en llatí. Es senyalen les afrontacions així: "cum serra et cum termino de Angaria et cum termino de Barbarano et cum termino de Apiaria, et cum Spelunca de Franchulino".

50. Agua y Balneario de Espluga de Francolí. Memoria médica por el Dr. Peyri y Rocamora. Analisis químico del Dr. Oliver y Rodés. Notas por el Dr. N. Font y Sagué. *Barcelona, Guinart y Pujolar,* 1910, 8.è, 79 pàgs., gravats.

51. Gazeta de la Conca. Setmanari. *Montblanch, Monmany,* 8 abril 1911 a 12 abril 1913. 106 números, fol.

52. Notes d'una excursió per l'Urgell, la Segarra y la Conca de Barbarà, per E. Vidal i Riba. *Barcelona, Butlletí del Centre Excursionista,* 1911, números 196-198, quart, 26 fotogravats.

53. El Castillo de Solivella, por J. Gaya Picon. *Barcelona, La Tribuna,* 14 octubre 1912, fol.

Constata que els propietaris del castell, germans Travé, i D. Frederic Garcia, cedeixen l'edifici a l'Ajuntament de Solivella. Després fa una ressenya històrica, tot senyalant les dades consignades per En Guasch a l'*Album pintoresch-monumental de Catalunya,* amb dues vistes reproduïdes del propi *Album.*

54. La Conca de Barbarà. Monografia històrica i descriptiva, per Antoni Palau i Dulcet. *Barcelona, F. Altés,* 1912, quart 264 pàgs. 300 exemplars numerats.

Començà ha publicar-se aquest treball en fulletí al setmanari

La Conca de Barbarà, Montblanch, Monmany, 1907, però no s'estamparen més que 16 pàgs.

55. Espluga de Francolí 10 postals publicades a *Barcelona, Tolrà* (vers 1912) al bromur negre.

56. Ball de la Mare de Deu del Tallat, per R. Piñas, Rector. *Tarragona, J. Pijoan*, 1914, quart, 45 pàgs.
Es una representació popular feta a la via pública.

57. Bibliografia de la Conca de Barbarà, per Antoni Palau i Dulcet. *Barcelona, Fills de Jepús*, 1915, 16.è. 55 pàgs. Solament 100 exemplars en paper de fil.

58. El Gran Balneario de Espluga de Francolí. *Barcelona*, 1920, 16.è apaïsat, 8 fulls, gravats.

58 bis. Eternal. Poesia i Prosa per J. Conangla i Fontanilles. *Barcelona Artís*, 1921, 8.è, 130 pàgs.
Montblanch, Sonet.—Dèria del cor. Poesia inspirada en la Conca. — Poesies datades a Montblanch. — La visió de la ginesta, inspirada en la muntanya de Sant Joan. — La fragància dels records (de Montblanch).

59. El Francolí. Periòdic quinzenal. Espluga de Francolí, 15 juliol de 1921 a 30 juny de 1926. 121 números. fol.
Estampat en l'Oficina Requesens de Montblanch.

60. Vimbodí, por Francisco Carreras y Candi. *Barcelona, Las Noticias*, 1 novembre de 1925. fol.

61. El Pantano del Francolí. Un pueblo que desaparece (Vilavert). *Barcelona, La Vanguardia*, 22 maig 1925, fol.

62. Espluga de Francolí. *Barcelona, La Veu de Catalunya*, 19 juny de 1925, gran fol. 2 pàgs. 8 ilustracions.
Articles sobre la Vila i el Balneari. El 27 de maig de 1926, publicà la pròpia *Veu* altres treballs sobre el mateix tema, 3 pàgs amb gravats.

63. Goigs en alabansa de Nostra Senyora de Mont-Goy venerada en la sua propia Ermita... de Vilavert. *Montblanch, Imp. Requesens*. Agost de 1926, fol.

64. Balneario Villa Engracia de Espluga de Francolí. *Barcelona, Occitania*, 1926, 8.è, 4 fulls, gravats.

64 bis. Compendio de la Guia de Poblet, por J. Gui-

terty Fontseré. *Barcelona*, 1927, 8.è menor; i tercera edició, *Barcelona*, 1929, 8.è menor, ilustracions.

65. Itineraris per les serres d'entorn del Camp de Tarragona i pel Montsant. *Club Excursionista de Gracia* 1928, quart, 19 pàgs.. 4 làmines.
Es parla de Poblet i Rojals.

66. L'Abella d'Or a la Conca de Barbarà. *Barcelona, Altés*, 1928, 8.è allargat, 28 fulls.

67. En els cimals de la Conca, per F. Blasi. *Barcelona, La Nau*, 21 de maig de 1929, fol.

68. Entre la Conca i el Camp, per F. Blasi. *Barcelona, La Nau*, 7 de maig de 1929, fol.

69. Festa Major de Barbarà, 1, 2 i 3 de setembre. *Montblanch, Requesens*, 1929, gran 8.è, 18 fulls.
Hi ha una ressenya històrica de Barbarà per Josep (Manuel) Miró i Esplugues.

70. Mateu Ortoneda, pintor de Tarragona. *Barcelona, Gazeta de les Arts*, núm. 8, abril 1929, quart major.
Ortoneda, executà el Retaule de Solivella, i el de La Guàrdia dels Prats, conservats ambdós al Museu Diocesà de Tarragona. També el retaule de Cabra, 1424.

71. L'Abella d'Or a la Conca de Barbarà. *Barcelona, Altés*, 1929, 8.e allargat, 30 fulls, gravats.

72. Vimbodí. Butlletí Cultural (Montblanch, Imp. Requesens) 15 gener 1929, quart.
En curs de publicació. Van 33 números sortits.

73. Una joya oculta. El tímpano románico de Sarreal, por Salvador Sedó. *Barcelona, La Vanguardia*, 25 de gener, 1929, fol.

74. Goigs en llaor de Santa Magdalena Titular de Blancafort. Sa festa el dia 22 de juliol. *Barcelona, Arnau-Ors i Bartrés*, 1929, fol.

75. Balneario Villa Engracia de Espluga de Francolí. *Barcelona, Tip. Occitania*, 1929, 16.è apaïsat, 8 fulls, gravats.

76. Les muntanyes de Prades, el Montsant i Serra de

la Llena, per Josep Iglesies i Joaquim Santasusagna. *Reus, R. Ferreter i Gili,* 1929, 8.è, 366 pàgs. 1 full, 35 làmines i Mapa plegat.

Hi ha varis Itineraris a la Conca de Barbarà.

77. Festa de la Benedicció d'una Imatge i Inauguració de la Confraria de la Mare de Déu del Carme, que celebrarà el poble de Lilla el dia 15 de setembre de 1929 *Montblanch, Requesens,* 1929, 8.è quadrat, 2 fulls.

78. Ordinacions de Prenafeta, Miramar, Figuerola i Montornés, 1459. Publicades per Antoni Palau i Dulcet. *Montblanch, Requesens,* 1930, 8.è major, 23 pàgs., 3 fulls.

Publicades per primera vegada, d'una còpia manuscrita del notari J. Ramon Alba de Montblanch, 1806.

79. Delimitació del Camp de Tarragona, per Josep Iglesies. *Reus, Llibreria Nacional i Estrangera,* 1930, quart prolongat, 116 pàgs., 5 fulls, 19 mapes.

80. L'Abella d'Or a la Conca de Barbarà. *Barcelona, Altés,* 1930, 8.è allargat, 30 fulls, gravats.

81. L'Abella d'Or a la Conca i la Segarra. *Barcelona, Altés,* 1931, 8.è allargat, 24 fulls, gravats.

82. El I Campament de les Comarques Tarragonines, per Eufemià Fort i Cogul. *Tarragona, Jisep Pijoan,* 1931, 8.è, 16 pàgs.

Es refereix al Campament del Bosc de la Vall de Lladrons, prop de Montblanch, 24 a 26 de juliol de 1931.

83. L'Aiguat de Sant Lluc. Periòdic quinzenal satiric, polític, humorístic de la Conca de Barbarà. *Vilavert* (Estampat a Montblanch, per Requesens), 30 agost i 19 setembre 1931, fol.

Són dos números. No sabem si s'ha publicat el número 3 i si es continua.

84. Espluga de Francolí. Festa Major 1931. Programa oficial. (Lleida, 1931) 8.è major, 20 fulls, vistes i plànol.

85. Por tierras de tradición. Solivella. Por Valerio Serra i Boldú. *Barcelona, La Vanguardia,* 25 setembre, 1931, fol.

L'autor estudia alguns costums populars i proverbis de la població.

86. Brum. Periòdic trisetmanari de la Selva del Camp. *Montblanch, Requesens,* 18 octubre de 1931, fol.

87. Album Meravella. Volum IV. *Barcelona, Llibreria Catalònia,* 1931, quart major, 328 pàgs. mapes, làmines i munió d'ilustracions.

De pàgina 131 a 166: *La Conca de Barbarà,* mapa, una làmina, i 69 ilustracions.

88. Sava nova. Portaveu comarcal d'Esquerra Republicana de Catalunya. *Montblanch,* 28 novembre 1931. (Impremta Ponent, Reus), fol. En curs de publicació.

Mapa de la Conca

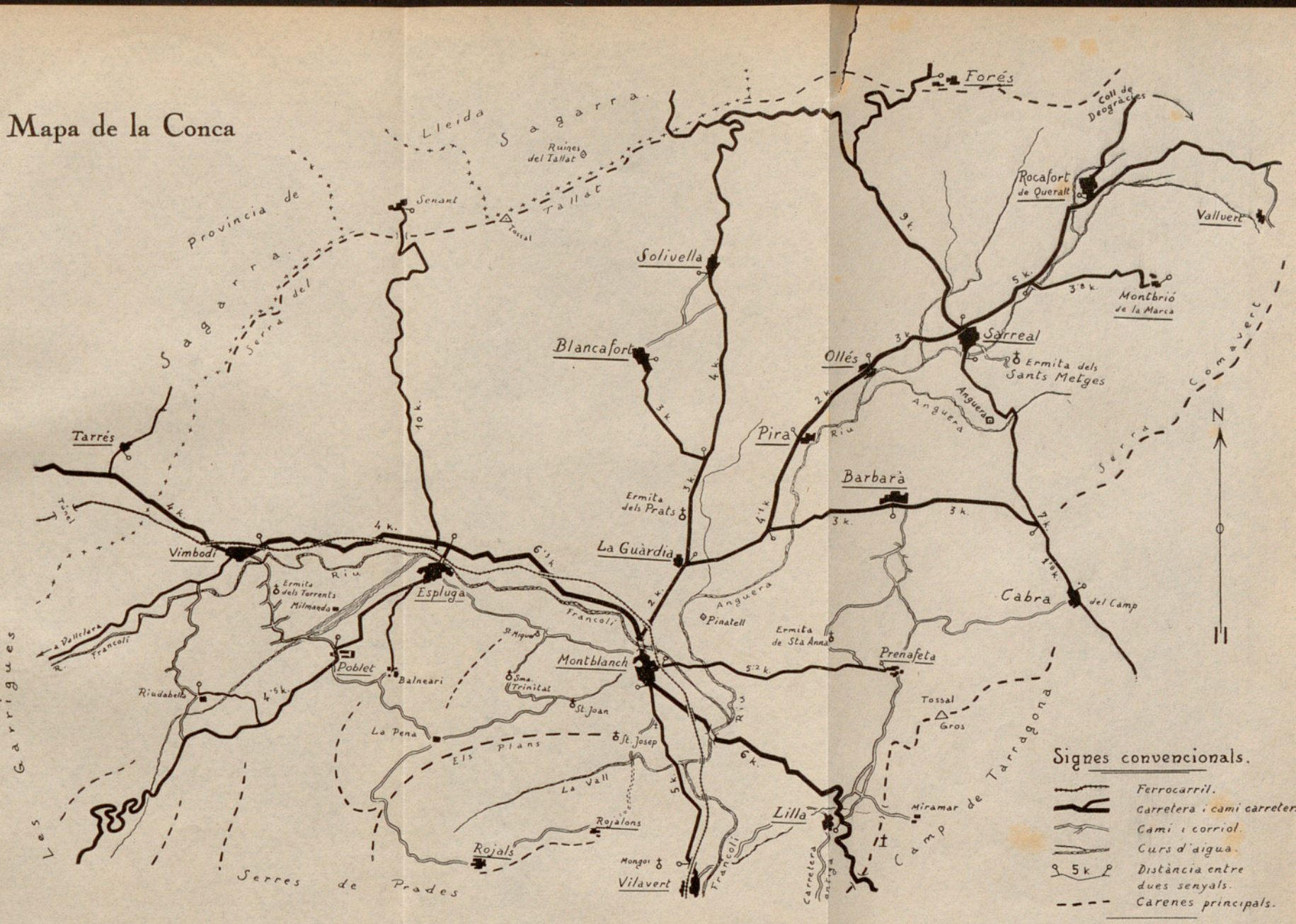

INDEX

INDEX

	Pàg.
De Montblanch a Rojals per la Pena	5
Rojals	6
De Montblanch a Rojals per La Vall	9
De Montblanch a Vilavert	10
Vilavert	11
Ermita de Montgoy	14
A Rojals	16
A Lilla	16
De Montblanch a Lilla	17
De Lilla a la Creu de Miramar	19
Miramar	20
El Coll de Lilla	20
De Montblanch a Prenafeta	21
Prenafeta	22
Terme	22
Montornés	29
De Montblanch a l'ermita de Santa Anna	30
De Montblanch al Pinatell	32
De Montblanch a La Guàrdia dels Prats	34
Ermita dels Prats	39
De Montblanch a Barbarà	40
Barbarà. Història	40
Església i Castell	51
Sant Pere dels Bigats	54
De Montblanch a Cabra.	56
Cabra	57
De Montblanch a Pira	59
Pira	59
Miralpeix	62
De Pira a Ollers	63
Ollers	63
D'Ollers a Sarreal	65
Sarreal. Història	65
Església i portada romànica	72
Ermita dels Sants Metges	74
Sant Bartomeu	75
Anguera	75
De Sarreal a Rocafort de Queralt	76
Rocafort	76
De Rocafort de Queralt a Vallvert	78
Vallvert	79
Castell	79
De Vallvert a Montbrió de la Marca	84
Montbrió	85
De Montblanch a Solivella	89
Solivella	89
De Solivella, o de Sarreal a Forés	94
Forés	94
Església romànica	97
Creus de terme	99
Serra del Tallat	100
Priorat del Tallat	104
Miracle i Creu del Tallat	107
Descripció del Priorat	109
De Montblanch a Blancafort	110

	Pàg.
De Montblanch a l'Espluga de Francolí ...	111
L'Espluga. Història ...	112
El domini del Bosc de Poblet	122
Orígens i descripció de la vila	126
Castell	129
Església antiga	130
Església moderna i objectes arqueològics ...	131
Hospital de Sant Joan de Jerusalem	133
Pont vell i Font Major.	134
Carrers	136
De l'Espluga i de Blancafort a Senant	138
Senant	139
De l'Espluga a l'Ermita de la Santíssima Trinitat	140
Ermita	141
La Mina	142
De l'Espluga a Vimbodí .	142
Vimbodí. Història	143
Descripció	149
De Vimbodí a Tarrés ...	151
De Vimbodí a Vallclara.	152
Vallclara. Orígens	152
Descripció	154
De Vimbodí a Riudabella.	155
Bibliografia per ordre cronològic	157

IL·LUSTRACIONS

	Pàg.
Escut de la Província de Tarragona	Coberta
Montblanch, des de la Mercè	7
Montblanch. Portal de Bové	9
Lilla, des de la carretera	17
Lilla, sortint vers el Coll	19
Lilla	21
Miramar, venint de Valls	23
Ermita de Santa Anna	31
Ermita dels Prats	39
Barbarà, venint de Montblanch	41
Barbarà, en 1642, segons Beaulieu	43
Barbarà, venint de Prenafeta	45
Barbarà, sortint vers Cabra	47
Barbarà. Verge del Roser, 1572	49
Barbarà. Entrada al Castell	53
Coll de Cabra en 1642, segons Beaulieu	57
Pira	61
Sarreal des de l'ermita dels Sants Metges	65
Ermita dels Sants Metges	67
Ermita dels Sants Metges. Façana	69
Ermita dels Sants Metges. Altar	71
Rocafort de Queralt	77
Rocafort. Portal	79
Rocafort. Carrer	81
Rocafort. Carrer	83
Castell de Solivella, en 1930	95

Pàg.

Forés. Porta dels homes 99
Forés. Porta de les dones 101
Habitants de L'Espluga 113, 115, 117, 119
Espluga. Carrer i Porxo 123
Espluga. Pati de l'Hospital de Sant Joan 127
Espluga. Església antiga 131
Espluga. Façana de l'església 133
Espluga. Porta de l'església 135
Espluga. Casa de la vila 137
Vimbodí. Portal de la vila 145
Exlibris de l'autor 156

LÀMINES

Lilla 16
Priorat del Tallat en 1885 104
Espluga. Portal de la Font Major 128
Mapa de la Conca 168

Aquesta GUIA s'acabà d'estampar a BARCELONA
en l'OFICINA ROMANA del carrer del
Hospital, 97, als XXVIII
de Gener de l'any
MCMXXXII

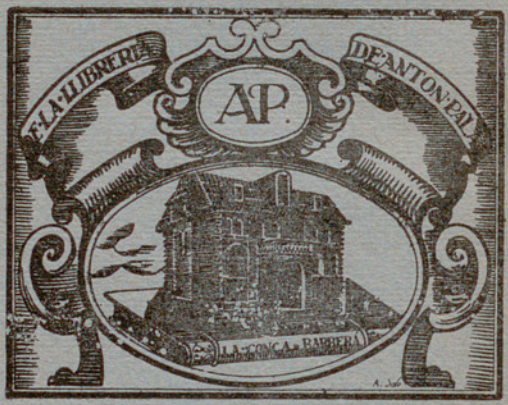
E·LA·LLIBRERIA
DE·ANTON·PAL
AP.
LA·CONCA·BARBERA

15184

INSTITUTO AMATLLER
DE ARTE HISPÁNICO

N.° Registro: 1404
Signatura: M. y B.
(A) C. Barto.
Sala Tarragona
Armario
Estante

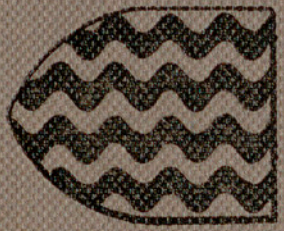

--- CONCA DE BARBARA ---